

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
ПАРАДИГМА ПІЗНАННЯ: ГУМАНІТАРНІ
ПИТАННЯ**
№ 2 (13), 2016
ЗАСНОВАНО У 2014 РОЦІ
СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ KB № 20877-10677P

ВИХІД З ДРУКУ: ВІСІМ РАЗІВ НА РІК

Засновники

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом» (м. Київ)
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету

Інститут наукового прогнозування (м. Київ)

Інститут реклами (м. Київ)

Кримський інститут економіки та господарського права (Севастопольська філія)

Громадська організація "Асоціація "Аналітик" (м. Вінниця)

Міжнародне товариство прав людини (Українська секція)

Українське товариство російської культури "Русь"

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Журнал включено до наукометричної бази

даних «Російський індекс наукового цитування» («РІНЦ SCIENCE INDEX»).

Ліцензійний договір № 260-04/2014 від 28.04.2014

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org/index.php/Paradigm/>

**THE SCIENTIFIC JOURNAL
PARADIGM OF KNOWLEDGE:
HUMANITARIAN ISSUES**

№ 2 (13), 2016

WAS FOUNDED IN 2014

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION

KB № 20877-10677P

IT IS ISSUED EIGHT TIMES A YEAR

Founder

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom"
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv)

Universities' Institute of Advertising (Kyiv)

Crimean Institute of Economics and Commercial Law (Sevastopol branch)

NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia)

International Society for Human Rights (Ukrainian section)

Ukrainian Society of Russian Culture "Rus"

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС
НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ
Science Index

Registered by «РІНЦ SCIENCE INDEX»

Registration Certificate № 260-04/2014 dated 28.04.2014

The electronic version
<http://www.naukajournal.org/index.php/Paradigm/>

Редакційна колегія:

Ореховський Вадим Олегович, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету; Головний редактор;

Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;

Юрій Михайло Федорович, доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;

Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;

Безаров Олександр Троянович, кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Корнієнко Валерій Олександрович, доктор політичних наук, професор, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації " Аналітікум ", завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Денисюк Світлана Георгіївна, доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;

Докаш Оксана Юріївна, кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Чікарькова Марія Юріївна, доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;

Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;

Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;

Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;

Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково - дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;

Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;

Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаника;

Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв;

Бадалов Олег Павлович, кандидат мистецтвознавства, Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РІНЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

УДК 34:001

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВОВИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

кандидат юридичних наук, Ганьба О. Б.,

доктор педагогічних наук, доцент, Мірошніченко В. І.

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна, м. Хмельницький

У статті визначено особливості сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі. Метою роботи є визначення особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі. Методологія правових наукових досліджень, з одного боку, складається із методів, що відтворюють шляхи вивчення й опанування складними правовими процесами. З іншого боку, методологія виступає як сукупність основних філософських положень, які відображають первинні гносеологічні концепції формування й аналізу наукового знання.

Методологія правової науки має таку структуру: спеціальна правова методологія; загальнонаукова методологія; фундаментальна або філософська методологія. Автори вважають, що методи необхідно використовувати комплексно, у їх взаємозв'язку.

Результати роботи можуть бути застосовані як під час викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика правових наукових досліджень», так і безпосередньо під час проведення правових наукових досліджень у прикордонному відомстві.

Автори доходять висновку, що особливість методології правових наукових досліджень в НАДПСУ диктується призначенням цих досліджень з

точки зору їх наукової цінності та актуальності для прикордонного відомства, яке має пряму залежність від сучасних суспільно-політичних процесів в масштабах держави та прикордонної служби зокрема, тобто диктується особливістю самого змісту освітнього процесу вищого військового відомчого навчального закладу.

Ключові слова: метод, методологія, правові наукові дослідження, наука, навчальна дисципліна.

Ганьба О., Мирошніченко В. Особенности современной методологии правовых научных исследований/ Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Украина, Хмельницкий

В статье определены особенности современной методологии правовых научных исследований в ведомственном вузе. Целью работы является определение особенностей современной методологии правовых научных исследований в ведомственном вузе. Методология правовых исследований, с одной стороны, состоит из методов, воспроизводят пути изучения и освоения сложными правовыми процессами. С другой стороны, методология выступает как совокупность основных философских положений, которые отражают первичные гносеологические концепции формирования и анализа научного знания.

Методология правовой науки имеет следующую структуру: специально правовая методология; общенаучная методология; фундаментальная или философская методология. Авторы считают, что методы необходимо использовать комплексно, в их взаимосвязи.

Результаты работы могут быть применены как во время преподавания учебной дисциплины «Теория и практика правовых научных исследований», так и непосредственно во время проведения правовых научных исследований в пограничном ведомстве. Авторы приходят к выводу, что особенность методологии правовых научных исследований в НАГПСУ

диктується назначением этих исследований с точки зрения их научной ценности и актуальности для пограничного ведомства, имеет прямую зависимость от современных общественно-политических процессов в масштабах государства и пограничной службы в частности, есть диктується особенностью самого содержания образовательного процесса высшего военного ведомственного учебного заведения.

Ключевые слова: метод, методология, правовые научные исследования, наука, учебная дисциплина.

Ganba O., Mirishnichenko V. Features modern legal research methodology/ The National Academy of State Border Service of Ukraine named after Bogdan Khmelnytsky, Ukraine, Khmelnytsky

In the article the features of modern methodology of legal research in the departmental university. The aim is to determine the characteristics of modern methodology of legal research in the departmental university. The methodology of legal research, on the one hand, consists of methods that reflect the ways of learning and mastering the complicated legal processes. On the other hand, the methodology serves as a set of basic philosophical positions that reflect the primary epistemological concept formation and analysis of scientific knowledge.

Methodology jurisprudence has the following structure: specifically legal methodology; general scientific methodology; fundamental or philosophical methodology. The authors believe that the need to use complex methods in their relationship.

The results can be used both in teaching discipline "Theory and Practice of Legal Research" or directly at the time of legal research in the border department.

The authors conclude that feature the methodology of legal research in academy dictated purpose of this research in terms of their scientific value and relevance for the border agency that is directly dependent on the current socio-political processes across the state and border guards in particular, that dictated

feature of the content of the educational process departmental senior military educational institution.

Keywords: method, methodology, legal research, science and academic discipline.

Вступ. Загальна постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Однією із особливостей соціально-гуманітарних наук та дисциплін, які вони представляють, є багатопрофільність. Науково-педагогічні працівники працюють зі студентами та слухачами різних спеціальностей та форм навчання, допомагаючи їм виробити навички та уміння, професійні компетентності при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін, а саме: мовних дисциплін (англійська мова, німецька мова, французька мова, українська мова, тощо); дисциплін, що формують філософсько-наукові основи світогляду (філософія, соціологія, культурологія, релігієзнавство, етика та естетика, методика наукових досліджень); дисциплін психологічної підготовки (психологія, конфліктологія); етносуспільних процесів, соціоісторичної динаміки, довкілля (історія, соціологія, політологія, екологія); дисциплін правової підготовки (історико-теоретичні та галузеві); дисциплін фізичної підготовки (теорія та методика фізичної підготовки) тощо.

Відомо, що об'єктом дослідження соціально-гуманітарних дисциплін є людина в сфері її духовної, моральної, культурної, суспільної, професійної діяльності. Суспільно-гуманітарні дисципліни у цьому розумінні виконують такі завдання: вивчають те, що вже існує (історія, політологія, соціологія, мови, українська та зарубіжна культура); передбачають те, що може відбутися (філософія, юридичні дисципліни, логіка); визначають те, що повинно відбутися (етика, деонтологія), для того, щоб зменшити розрив між існуючим і очікуваним станом справ.

Виходячи із вищесказаного, однією із обов'язкових складових сучасної методології досліджень в соціально-гуманітарних науках є методологія правових наукових досліджень. Відтак, навчальна дисципліна «Теорія і практика правових наукових досліджень» має важливе значення для підготовки майбутніх фахівців – правознавців, оскільки дає розуміння теоретичних та практичних аспектів проведення наукових досліджень у галузі права, формує дослідницькі знання, вміння і навички, дослідницьку культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування методології наукових досліджень не є новою. Осмислення специфіки формування методології правових наукових досліджень здійснюється у низці робіт учених-юристів (В. Котюк, С. Петренко, О. Скакун, С. Сливка). Окремі аспекти проблеми розглядають у своїх працях дослідники-педагоги І. Сопівник, С. Кашперук, Н. Логінова, В. Райко, Г. Яворська. Вони переконані, що дослідницька культура є складовою професійної культури правоохоронця. Наукові положення, висновки та рекомендації, надані у цих дослідженнях, мають велику цінність для вирішення завдань щодо визначення особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі.

Метою статті є визначення особливостей сучасної методології правових наукових досліджень у відомчому вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відомчому вищому навчальному закладі Державної прикордонної служби (далі – ДПСУ) України Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі – НАДПСУ) навчальна дисципліна «Теорія і практика правових наукових досліджень» є складовою циклу соціально-гуманітарної підготовки фахівців магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю «правознавство».

Теорія і практика правових наукових досліджень пов'язана з багатьма суспільними та юридичними навчальними дисциплінами. Перш за все, вона має зв'язок з усіма навчальними дисциплінами, що вивчають базові та галузеві юридичні науки. Комплексність та міжгалузева природа знань, дають підставу стверджувати, що такі знання будуть корисними для подальшого використання на практиці. Поняття та принципи «Теорії і практики правових наукових досліджень» базуються на змісті таких суспільно-гуманітарних дисциплін, як соціологія, політологія, філософія, етика, естетика, психологія, культурологія, педагогіка тощо.

Метою вивчення «Теорії і практики правових наукових досліджень» є: дати слухачам систематизоване уявлення про теоретичне і практичне підґрунтя для ефективного проведення правових наукових досліджень, ознайомити слухачів із методологією і методами дослідження, інформаційним забезпеченням науково-дослідної роботи, основними вимогами щодо оформлення наукових результатів, ввести елементи наукової правотворчості у професійно орієнтовані дисципліни, сформувати наукову культуру слухачів. Завдання дисципліни – навчити слухачів обґрунтовувати актуальність обраної теми дослідження, обирати оптимальні шляхи досягнення мети і розв'язання поставлених у роботі завдань, визначати об'єкт і предмет дослідження, аналізувати науково-методичну літературу, грамотно оформлювати наукові результати, визначати їх практичну значущість і наукову новизну.

В результаті вивчення навчальної дисципліни «Теорія і практика правових наукових досліджень» слухачі повинні знати: теорію наукових досліджень, зокрема критерії науковості знань, види наукових досліджень; організаційну структуру науки; особливості організації науково-дослідницької діяльності; структуру і логіку наукового дослідження; загальну методологію наукової творчості; методи пошуку і обробки правової наукової інформації; загальні вимоги щодо підготовки, оформлення і захисту курсових

(дипломних, магістерських) робіт; форми наукової комунікації. Уміти: володіти методами і технологіями організації науково-дослідницької діяльності; проводити теоретичні і експериментальні дослідження у сфері права; оформлювати наукові результати; переводити наукові знання у площину практичного використання.

Відомо, що правова освіта повинна виконувати такі послідовні завдання, як: навчати слухачів спостерігати за суспільно-політичними явищами, аналізувати їх; відповідно поводитися у суспільстві; використовувати різноманітні офіційні джерела інформації для здобуття нових правових знань; організовувати експерименти з метою аналізу, синтезу, підтвердження чи заперечення існуючих положень. Тому методологія правових наукових досліджень, з одного боку, складається із методів, що відтворюють шляхи вивчення й опанування складними правовими процесами. Тобто методологія розглядається як частина правової науки. Водночас, як навчальна дисципліна «Теорія і практика правових наукових досліджень» є частиною правової освіти.

Організовуючи дослідження, необхідно оптимально поєднувати комплекс методів з метою отримання різнобічних відомостей про певне правове явище чи процес. Сучасні методологічні проблеми правової науки розглядаються за такими загальнофілософськими течіями, як філософія права, діалектичний матеріалізм, феноменологія, герменевтика, структуралізм тощо.

Сучасна методологія правових наукових досліджень передбачає сукупність та послідовність використання відібраних методів. У вузькому розумінні [1, с. 70] метод визначається як сукупність визначених правил, прийомів, способів і норм пізнання певного суб'єкта чи явища й практичної діяльності. Поширеними є такі методи правових досліджень, як спостереження, анкетування, вивчення документації, узагальнення незалежних характеристик, теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, висновки).

З іншого боку, методологія виступає як сукупність основних філософських положень, які відображають первинні гносеологічні концепції формування й аналізу наукового знання. У цьому підкреслюється філософський характер розуміння методології.

У результаті аналізу наукової літератури [1 с. 69], вважаємо, що методологія правової науки має таку структуру: спеціальна правова методологія; загальнонаукова методологія; фундаментальна або філософська методологія [1 с. 69]. Хоча така структура є досить умовною. Фундаментальна методологія є вищим рівнем, який визначає стратегію пізнання дійсності й формує світогляд дослідника. В її основу покладено діалектичний метод. Для з'ясування особливостей методології сучасних правових наукових досліджень слушною є думка, що діалектика як інструмент пізнання природи, суспільства й мислення дає змогу обґрунтувати процеси диференціацій та інтеграцій, їх суперечливість або причинно-наслідкову обумовленість, об'єктивність висновків, адже факти й досвід є джерелом пізнання, а практика – критерієм істинності теорії [2]. Ми поділяємо думку, що завдяки діалектичному методу, суть якого полягає в тому, що всі явища мають свій початок та кінець (виникають, розвиваються і зникають), що усі вони взаємообумовлені і перебувають в безперервному русі, є можливість, з точки зору матеріалізму, розглядати таке складне суспільне явище, як правові взаємовідносини, які перебувають у мовах постійного розвитку [3]. Так, використання загальнонаукового діалектичного методу дає можливість, скажімо, дослідити ознаки прикордонного режиму як адміністративно-правового режиму.

Використання загальнонаукових методів в комплексі з конкретно-соціологічними (опитування, тестування, анкетування) забезпечують науковість та достовірність результатів. Загальнонаукова методологія використовується в більшості галузей знань, у тому числі у правознавстві,

оскільки його наукові відкриття мають не лише предметний, але й методологічний зміст.

Нарешті, спеціальна методологія спирається на специфічні методи конкретної науки. Так, загальнонаукова методологія використовує історичний, порівняльний методи. Застосовуючи ці методи у сфері права, ми переходимо до застосування історико-правового, структурно-функціонального та порівняльно-правового методів, які є специфічними методами правової науки. Так, порівняльно-правовий метод може бути використаний для дослідження досвіду інтегрованого управління кордонами, для аналізу правових норм, що регулюють та забезпечують прикордонний режим.

С. Петренко [3] вслід за В. Котюком [4] зазначає, що перелік методів наукового дослідження в сфері права досить великий. Окрім загальнонаукових або загальнофілософських методів (діалектичний матеріалізм, спостереження та експеримент, порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція), що вказують загальний шлях до істини, при правових дослідженнях використовують також прикладні методи структурно-функціонального аналізу, правового моделювання, порівняльного правознавства, системний метод тощо. Результати наукового пошуку переконують, що правильний підбір методів правового наукового дослідження є визначальним фактором, що впливає на його результат, і залежить від завдання, яке ставить перед собою дослідник (у нашому випадку – слухач НАДПСУ), ймовірних шляхів його вирішення, умов, в яких воно відбувається. Для дослідження категоріального апарату певної правової галузі чи тематики доцільним є використання логіко-семантичного методу.

Особливість методології правових наукових досліджень як навчальної дисципліни, що викладається в НАДПСУ, диктується призначенням цих досліджень з точки зору їх наукової цінності та актуальності для прикордонного відомства, яке має пряму залежність від сучасних суспільно-

політичних процесів в масштабах держави та прикордонної служби зокрема, тобто диктується особливістю самого змісту освітнього процесу вищого військового відомчого навчального закладу.

Слушним є зауваження сучасних вчених, що ескалація терористичних виявів на території України та у світі зумовила суттєве нарощування зусиль, спрямованих на охорону державного кордону з метою завчасної протидії прогнозованому збільшенню незаконної міграції з регіонів бойових дій та можливому використанню екстремістськими організаціями як легальних, так і нелегальних каналів для переміщення через кордон терористів, засобів терору і диверсійної діяльності. За цих умов сформованість у персоналу правової культури, схильності до законослухняності та правопорядку стали вирішальним фактором ефективного та якісного функціонування ДПСУ [5]. Тому зміст освітнього процесу НАДПСУ як вищого військового відомчого навчального закладу, перш за все, включає формування правового мислення слухачів і наукового підходу до розуміння сутності сучасних державно-правових явищ. Ситуація, що склалася в правовому та освітньому просторі, зумовила певні зміни як у тематиці правових наукових досліджень, методиці їх проведення, так і в методах та прийомах викладання однойменної дисципліни.

Водночас, ведучи мову про особливості сучасної методології правових наукових досліджень, слід згадати, що категорія, якої стосується дана дискусія, – це офіцери-здобувачі магістерського рівня вищої освіти, які отримали освіту за рівнем бакалавра і вже працювали за фахом, мають професійний досвід, відповідний рівень професійної компетентності, які чітко усвідомлюють власну професійну діяльність. Тому ми можемо говорити про процес вдосконалення професіоналізму. На нашу думку, корисною є пропозиція використання андрагогічного підходу для розкриття сутності та специфіки особистісно-розвивальної орієнтації процесу вдосконалення професіоналізму фахівців [6]. Так, Є. Мандрик використовує цей підхід у

системі післядипломного педагогічного забезпечення професійної діяльності інженерно-технічного персоналу ДПСУ [7]. Аналіз наукової літератури, проведене дослідження свідчать, що доцільним є використання положень андрагогіки з метою удосконалення методології правових наукових досліджень, зокрема в умовах освітнього середовища НАДПСУ. Метою андрагогіки є відкриття нових технологій освіти, самоосвіти, виховання та вдосконалення дорослої людини, інтенсивне впровадження їх у педагогічну практику, оскільки вона здійснює давню формулу освіти: *non scholae, sed vitae discimus* – навчання не для школи, а для життя. У широкому розумінні андрагогіку можна розуміти як науку особистісної реалізації людини протягом усього її життя. Саме тому сучасна методологія правових наукових досліджень має бути гнучкою та мобільною, здатною реагувати на вимоги часу.

Висновок. Отже, завдання сучасної методології правових наукових досліджень полягає не в тому, щоб лише забезпечити накопичення правових знань у слухача, а допомогти йому виробити правове мислення та різноманітні способи правової діяльності. Знання, таким чином, стають результатом тривалої цілеспрямованої роботи слухачів, спрямованої на аналіз умов їхнього походження та на визначення прийомів їхнього застосування. Детальне дослідження цих явищ може становити **перспективу** подальших наукових пошуків.

Література:

1. *Основи науково-дослідної роботи: навч. пос.* / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. – К.: Вид-во Ліра-К, 2013. – 336 с.
2. *Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень: підручник* / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2007. – 317 с.
3. *Петренко С. Методи наукового дослідження у сфері права інтелектуальної власності [Електронний ресурс]* / С. Петренко. –

Режим доступу: ndiiv.org.ua/ua/library/view-metody-naukovoho-doslidzhennja-v-sferi-prava-intelektualnoji-vlasnosti.html – Назва з екрана.

4. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій: навч. посіб. для юр. факультетів вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.

5. Андрушко О. Сучасні завдання правового виховання майбутніх офіцерів-прикордонників / О. Андрушко, Н. Логінова // Вища школа.) – 2016. – № 1. – С. 16–26.

6. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 176 с.

7. Мандрик Є. В. Система післядипломного педагогічного забезпечення професійної діяльності інженерно-технічного персоналу ДПСУ: дис. ... канд. пед. наук / Є. В. Мандрик. – Хмельницький, 2009. – 243 с.

References:

1. *Osnovy naukovo-doslidnoi roboty: navch. pos.* / Yu. I. Palekha, N. O. Lemish. – К.: Vyd-vo Lira-K, 2013. – 336 s.

2. *Stechenko D. M. Metodolohiia naukovykh doslidzhen: pidruchnyk* / D. M. Stechenko, O. S. Chmyr. – 2-he vyd. – К.: Znannia, 2007. – 317 s.

3. *S. Petrenko Metody naukovoho doslidzhennia u sferi prava intelektualnoi vlasnosti [Elektronnyi resurs]* / S. Petrenko. – Rezhym dostupu: ndiiv.org.ua/ua/library/view-metody-naukovoho-doslidzhennja-v-sferi-prava-intelektualnoji-vlasnosti.html – Nazva z ekrana.

4. *Kotiuk V. O. Teoriia prava: kurs lektsii: navch. posib. dlia yur. fakultetiv vuziv.* – К.: Venturi, 1996. – 208 s.

5. *Andrushko O. Suchasni zavdannia pravovoho vykhovannia maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv* / O. Andrushko, N. Lohinova // *Vyshcha shkola.*) – 2016. – № 1. – S. 16–26.

6. *Protasova N. H. Pisliadyplomna osvita pedahohiv: zmist, struktura, tendentsii rozvytku* / N. H. Protasova. – К., 1998. – 176 s.

7. Mandryk Ye. V. *Systema pisliadyplomnoho pedahohichnoho zabezpechennia profesiinoi diialnosti inzhenerno-tekhnichnoho personalu DPSU: dys. ... kand. ped. nauk / Ye. V. Mandryk. – Khmelnytskyi, 2009. – 243 s.*

УДК-343.982

**ГЕНЕЗИС СЛЕДСТВЕННОГО ЭКСПЕРИМЕНТА
КАК СЛЕДСТВЕННОГО (РОЗЫСКНОГО) ДЕЙСТВИЯ**

Гусаченко Е. А.

Национальная академия внутренних дел, Украина, г. Киев

В данной статье рассмотрены исторические этапы возникновения и развития следственного эксперимента как следственного (розыскного) действия в уголовном производстве. Целью является исследование основ комплексного анализа генезиса следственного эксперимента как следственного (розыскного) действия с целью обоснования предложения по совершенствованию правовой регламентации и практики проведения рассматриваемого следственного (розыскного) действия в уголовном производстве Украины. Информация, с помощью которой можно установить сущность уголовного преступления, выдвинуть версии и определить направления расследования, может быть получена путем моделирования способа действий преступника, экспериментальным анализом последствий, наступивших в том числе путем искусственного воспроизводства соответствующих условий. Именно поэтому следственный эксперимент становится все более популярным следственным (розыскным) действием, поскольку научно-технические достижения дают возможность максимально воссоздать обстановку проведения эксперимента и среды, в которой было совершено уголовное преступление.

Ключевые слова: уголовное производство, воспроизведение обстановки и обстоятельств события, проверка показаний, эксперимент, следственное (розыскное) действие.

Гусаченко Є. О. Генезис слідчого експерименту як слідчої (розшукової) дії/ Національна академія внутрішніх справ, Україна, м. Київ

В даній статті розглянуто історичні етапи виникнення й розвитку слідчого експерименту як слідчої (розшукової) дії в кримінальному провадженні. Метою є дослідження основ комплексного аналізу генезису слідчого експерименту як слідчої (розшукової) дії з метою обґрунтування пропозиції щодо вдосконалення правової регламентації та практики проведення розглядуваної слідчої (розшукової) дії в кримінальному провадженні України. Інформація, за допомогою якої можна встановити сутність кримінального правопорушення, висунути версії й визначити напрями розслідування, може бути отримана шляхом моделювання способу дії злочинця, експериментальним аналізом наслідків, що настали, у тому числі шляхом штучного відтворення відповідних умов. Саме тому слідчий експеримент стає все більш популярною слідчою (розшуковою) дією, оскільки науково-технічні досягнення дають можливість максимально відтворити обстановку проведення експерименту й середовища, у якому було вчинено кримінальне правопорушення.

Ключові слова: кримінальне провадження, відтворення обстановки та обставин події, перевірка показань, експеримент, слідча (розшукова) дія.

Gusachenko E. A. Genesis investigative experiment how investigative (search) action/ National Academy of Internal Affairs, Ukraine, Kiev

This article examines the historical stages of the emergence and development of investigative experiment as the investigative (investigative) action in criminal proceedings. The aim is to study the basis of a comprehensive analysis of the genesis of an investigative experiment as an investigative (investigative) action in order to support proposals to improve the legal regulation and the practice of

investigative reporting (investigative) action in criminal proceedings in Ukraine. Information, which can be used to establish the nature of the criminal offense, the version put forward and to determine the direction of the investigation, can be obtained by the simulation method of the criminal action, the experimental analysis of the consequences have including through artificial reproduction of the relevant conditions. That is why investigative experiment becomes more populyarnim Investigation (search) action, as technological advances make it possible to recreate the environment as much as possible of the experiment and the environment in which the criminal offense was committed.

Keywords: criminal proceedings play the situation and circumstances of the event, check reading, experiment, investigation (search) action.

Вступлення. Формирование демократического и социально-правового государства в Украине связано с перестройкой органов досудебного расследования и улучшением их деятельности в целом. Уголовное процессуальное законодательство должно соответствовать европейским стандартам, способствовать утверждению и обеспечению прав и свобод человека.

Важной задачей уголовного производства является обеспечение быстрого, полного расследования и судебного рассмотрения, совершенствования порядка проведения следственных (розыскных) действий, образования наиболее оптимальной их системы и повышение эффективности ее реализации [1, с. 3].

13 апреля 2012 был принят действующий УПК Украины, предусматривает много новшеств, в том числе и в отношении следственных (розыскных) действий, в частности следственного эксперимента (ст. 240 УПК Украины).

Следственный эксперимент является одним из наиболее сложных следственных действий, которое требует больших усилий во время его

подготовки, проведения и фиксации. В определенной степени его использования в следственной практике осложняется неточностью сущности и задач, сформулированных в УПК Украины.

Вопрос следственного эксперимента представляет большой теоретический интерес и имеет большое практическое значение для многих поколений юристов. Несмотря на то, что уже более 50 лет следственный эксперимент существует как самостоятельное следственное действие, вопрос о его цели, задачи, видах до сих пор остаются проблемными, вызывают активные дискуссии среди ученых-процессуалистов. Оно является одним из самых противоречивых в уголовном процессуальной науке Украины. Юриспруденция, как наука, давно изучала возможности следственного эксперимента в раскрытии и расследовании преступлений. Издано множество учебников по криминалистике, в которых наряду с изложением устоявшихся разделов появляются тенденции углубленного толкования ее теоретических основ, поиска новых путей развития, сближения науки с практикой борьбы с преступностью. Долгое время изучалась возможность использования следственного эксперимента для раскрытия и расследования преступлений, под которым понималось проведения опытов для проверки имеющихся доказательств.

Относительно процесса возникновения и развития идеи следственного эксперимента по уголовной процессуальной науке, стоит заметить, что четкой периодизации истории следственного эксперимента не существует. Таким образом, мы попытаемся рассмотреть основные этапы развития следственного эксперимента как самостоятельного следственного (розыскного) действия.

Первым, кто предложил наиболее удачную периодизацию возникновения и развития понятия следственного эксперимента в уголовной процессуальной науке, был А. С. Рубан, на основании проведенного

исследования выделил три относительно самостоятельных этапа этого процесса.

Первым этапом, по его мнению, можно считать середину XIX в. - конец 30-х гг. XX в., когда происходило накопление теоретических знаний, формировался понятийный аппарат, были сформулированы определения, цели и задачи эксперимента [2, с. 10].

Начиная с 1864 года, в результате коренной судебной реформы, главным достижением которой был отказ от теории формальных доказательств, стремительно возрос интерес к использованию доказательств, приемов их сбора и оценки. Отметим, что в лекции по «Теории судебных доказательств», прочитанной в Санкт-Петербургском университете в 1860 году, В. Д. Спасович отмечал: «для преобразования нашей современной системы доказательств, очевидно, не удовлетворяющих требованиям сохранения общественного порядка, необходимо выдвинуть вперед доказательство посредством улики, предоставив судьям право приговаривать по их совокупности» [3, с. 46].

До принятия «Устава уголовного судопроизводства» (1864 г.) доказательства в суде оценивались по баллам (показания крестьянина - 2 балла, признание вины обвиняемым - 25 баллов; пока судья не набирал 25 очков, он не мог вынести приговор). Формализация доказательств имела место в различных системах уголовного процесса. Такой подход формировал соответствующие взгляды на ценность тех или иных источников доказательств [4, с. 16].

Первые упоминания об эксперименте как следственном (розыскном) действии фиксируются в работах Л.Е. Владимирова, Д.Г. Тальберга, И.Я. Фойницкого и других ученых-процессуалистов, где вместе с термином «эксперимент» употреблялись такие, как «опыт», «судебный опыт» и другие.

О следственном эксперименте писали П.П. Михеев и Н.Н. Семёнов, отмечая, что проверка показаний может быть проведена совместно с

сопоставлением их с другими показаниями и обстоятельствами дела, очной ставке и осмотром, а также с помощью опытов (можно видеть из данного места, можно слышать разговор через стенку и т. д.) и фактических проверок [5, с. 78].

Доказательственное значение имеет не факт подтверждения показаний лица, а факт получения новых доказательств в результате проведения следственных действий, то есть проведение следственного эксперимента, проверки показаний на месте (например, когда виновный на месте совершения преступления указывает на скрытые ним орудия совершения преступления, о которых не было известно следствию и которые приобщаются к делу с последующим опознания, проведением экспертизы и т. д.). Эти новые обстоятельства приобретают статус самостоятельных доказательств, а возможный отказ от ранее поданных показаний не разрушает доказательную базу производства.

Характерным примером может служить работа А. А. Квачевского «Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по Судебным уставам 1864 года», в которой анализировались приемы сбора судебных доказательств. Автор писал о месте преступления: «здесь точное измерение ... может повести ко многим указаниям» [6, с. 243].

В 1932 году НКЮ РСФСР в методическом письме № 2 (циркуляр № 80 от 15 мая 1932 года) указал на необходимость проведения эксперимента для проверки результатов сомнительного опознания по голосу в деле по обвинению Новиковых, Костренкова и Страусиня. Это вскоре нашло отклик в литературе, а потом было детализировано в соответствии с требованиями проверки результатов сомнительного опознания в методическом письме Прокуратуры СССР [2, с. 8].

В 1936 году НИИ Уголовной политики при Прокуратуре и Верховном Суде СССР и НКЮ РСФСР был подготовлен еще одно методическое письмо «Опознание личности обвиняемого при расследовании преступлений», в

котором приводились примеры из следственной практики и предоставлялись рекомендации, направленные на устранение характерных ошибок, которые допускались во время его проведения. В этом письме отмечалось, что «одним из способов проверки ... сомнительного опознания и выяснения противоречивости двух утверждений одного и того же свидетеля может служить предъявление подозреваемого этому свидетелю в той же или в такой же примерно обстановке, при какой произошло преступление. Подобный прием применим и в тех случаях, когда, например, необходимо проверить сомнительное почему-либо показание опознающего о том, что он узнал предъявляемого и по голосу. При проверке возможно бывает поставить предъявляемого в такую же, примерно, обстановку и на таком же расстоянии от свидетеля, как это было и в момент ограбления, и заставить его произнести слова, слышанные свидетелем от преступника, чтобы удостовериться, мог ли свидетель действительно слышать голос преступника с данного места и притом настолько хорошо, чтобы запечатлеть в своей памяти звук голоса и тембр речи последнего» [7, с. 24-25].

В криминалистической литературе в 1938 году появилась отдельная глава, посвященная следственному эксперименту (хотя действующий тогда КПК РСФСР 1923 году не знал такого следственного действия, как самостоятельного источника доказательств). Ее автор, известный криминалист П. И. Тарасов-Родионов считал следственный эксперимент тактическим приемом расследование, содержание которого составляет «искусственное воспроизведение следователем или судом тех или иных обстоятельств преступления, происшествия или отдельных элементов его, организуемое для проверки улик и наилучшего уяснения отдельных обстоятельств дела» [8, с. 509].

В целом же до конца 30-х гг. XX в. в отечественной процессуальной и криминалистической литературе вопросы следственного эксперимента подробно разрабатывалось, лишь иногда указывалось на исследовательский

метод проверки доказательств, причем авторы обычно не раскрывали его содержания.

Вторым этапом становления и развития следственного эксперимента можно считать 40-50-е гг. XX в., когда наиболее активно проводились исследования в ходе уголовного производства. Следственный эксперимент был выделен как самостоятельный вид следственных действий, изучались его содержание, цели и задачи. Несмотря на то, что впервые следственный эксперимент стал предметом внимания официальных документов, активные научные споры по вопросам теории следственного эксперимента развернулись именно в 1940-50-е гг. Тогда юристы-практики и ученые-процессуалисты пытались определить роль и место следственного эксперимента в системе процессуальных действий. К концу 50-х гг. XX в. единой точки зрения на роль следственного эксперимента у ученых-процессуалистов не сложилась [2, с. 11].

Первые упоминания об этом следственном действии мы находим в «Настольной книге следователя» (1949 год), в которой следственный эксперимент признавался методом проверки доказательств; рассматривались особенности тактики «проверки правильности показаний свидетеля», «проверка правдоподобия объяснений обвиняемого», «проверка противоречивых объяснений обвиняемых и свидетелей», «разоблачение заговора о даче ложных показаний» или «выявление степени нужности совершения преступником определенных действий» и другие. Отдельно рассматривались тактические правила проведения следственного эксперимента и было предложено образец протокола следственного эксперимента [9, с. 368-395].

В 1955 году вышла монография П. И. Тарасова-Родионова «Предварительное следствие», в которой рассматривался широкий круг проблем, в первую очередь, организационные и тактические основы,

принципы и методы ведения следствия, тактика следственных действий, в том числе и следственного эксперимента [10] .

Нужно отметить, что в этой работе П. И. Тарасов-Родионов несколько изменил свою упомянутую выше позицию. Он стал отталкиваться от ссылки, «следственный эксперимент по своей природе является разновидностью следственного осмотра, особенностью которого является то, что при его производстве проверяемое событие, явление, факт исследуется и познается путем проведения опытов». Автор отнес следственный эксперимент к такому следственному действию, как осмотр, хотя ранее же считал его тактическим приёмом.

По мнению П. И. Тарасова-Родионова, следственный эксперимент - это «процессуальное действие, представляющее собой известную разновидность следственного осмотра и заключающееся в воспроизведении подлежащей проверке обстановки, события, явления, факта в целях установления произошедшего или возможности их появления определенным образом» [9, с. 368].

В уголовно-процессуальной науке и практике УССР выдвигалась концепция «признание вины», что являлось наивысшим доказательством. Признание вины как доказательство стало следствием переоценки следственных действий, направленных как на получение показаний виновного (допрос), так и на их подтверждения (другие следственные действия, которые подтверждают показания). Именно в этот период закладываются теоретические основы взглядов на проверку и уточнение доказательств в виде следственного эксперимента.

Чуть позже было опубликовано ряд работ других советских криминалистов (Л. Е. Ароцкера, Р. С. Белкина, Ф. К. Диденко, В. П. Колмакова и др.), в которых отстаивалась самостоятельная гносеологическая природа и процессуальная сущность следственного эксперимента и

содержались предложения о включении этого действия как особого средства доказывания в уголовно-процессуальное законодательство [17, с. 98].

В частности, в 1951 году кандидатскую диссертацию на тему «Следственный эксперимент в советской криминалистике» защитил Л.Е. Ароцкер. Он рассматривал следственный эксперимент как «следственное действие советского следователя или суда, заключающееся в проведении испытаний в специально созданных для этого условиях с целью проверки версий следователя, объяснений обвиняемого, показан свидетеля для установления существования определенных фактов по делу» [11, с. 15].

В 1958 году Н. И. Гуковским была защищена кандидатская диссертация на тему «Теория и практика проведения следственного эксперимента на предварительном следствии» и в этом же году издано пособие для следователей «Следственный эксперимент» [12].

В 1959 году Р. С. Белкин издал монографию «Теория и практика следственного эксперимента», в которой отмечал, что «следственный эксперимент представляет собой такое следственное действие, которое состоит в проведении специальных опытов, испытаний с целью получения новых и проверки имеющихся доказательств, а также проверки и оценки следственных версий в возможности или невозможности существования тех или иных фактов, имеющих значение для дела» [13, с. 5].

Существенные изменения в системе следственных действий произошли в связи с принятием УПК РСФСР 1960 года и УПК УССР того же года, что можно считать началом третьего этапа. Прежде всего, законодатель обязал следователя проводить предварительное расследование в полном объеме. Кроме того, был расширен перечень следственных действий за счет очной ставки, предъявления для опознания, следственного эксперимента. Вместе с тем, в законе, как и раньше, отсутствовал четкий и исчерпывающий перечень следственных действий. Некоторые авторы активно выступали за необходимость зачисления в следственные действия проверки показаний на

месте. В УПК РСФСР (1960 г.) была включена ст. 183 «Следственный эксперимент», которая, признавая следственный эксперимент самостоятельным следственным действием, устанавливала правовые основы его проведения, но не раскрывала его сущности [14].

УПК УССР 1960 года не содержал отдельную статью, которая касалась следственного эксперимента. Устанавливалось, что с целью проверки и уточнения результатов допроса свидетеля, потерпевшего, подозреваемого или обвиняемого или данных, полученных во время проведения осмотра и других следственных действий, следователь может выехать на место и в присутствии понятых, а в необходимых случаях с участием специалиста, свидетеля, потерпевшего и подозреваемого или обвиняемого воспроизвести обстановку и условия, в которых те или иные события могли происходить в действительности (ст. 194 «Воспроизведение обстановки и обстоятельств события») [15].

История происхождения и развития воспроизведения обстановки и обстоятельств события свидетельствует, что, как и сейчас, в 1960 году ученые, разрабатывавшие УПК УССР, задавались вопросом: «Как законодательно закрепить и процессуально регламентировать действия сотрудников следственных органов, направленных на проверку показаний и выявления новых доказательств?».

Украинские процессуалисты, отказавшись от употребления иностранных слов в КПК и приняв предложение члена комиссии по разработке УПК УССР А. И. Ривлина, остановились на формулировке ст. 194 УПК следующим образом: «воспроизведение обстановки и обстоятельств события». В ней была заложена комплексная многоплановая и содержательная идея, которая позже не получила развития и осталась без внимания украинских правоведов, поскольку для криминалистов и процессуалистов СССР доминирующим фактором было существование де-факто двух самостоятельных следственных действий - следственного эксперимента и проверки и уточнения показаний на

месте. Это формировало общую тональность всех исследований, практически исключая глубокое изучение оригинальной уголовно-процессуальной конструкции «воспроизведения обстановки и обстоятельств события», выявление всех его познавательных и доказательных возможностей. Содержание этого следственного действия было полностью оторвано от ее формы [2, с. 12].

Зато КПК союзных республик бывшего СССР сформулировали эти действия как «следственный эксперимент» и «проверка и уточнение показаний на месте» [16, с. 99].

Практическая необходимость и процессуальная обоснованность обусловили: 1) закрепление следственного эксперимента как следственного действия в УПК Украины 1960 года; 2) фактическое его проведения; 3) научные исследования по уголовно-процессуальным и криминалистическим вопросам проведения следственного эксперимента. Благодаря последнему обстоятельству мы обладаем серьезной научной основой для дальнейших разработок на базе нового уголовного процессуального законодательства Украины.

Этот этап продолжался до 2012 года, а именно до принятия действующего УПК Украины (13 апреля 2012 года). Следует отметить, что до сих пор происходит постоянное совершенствование понятийного аппарата и законодательных норм подготовки и проведения следственного эксперимента в рамках самостоятельного процессуального действия.

Учитывая вышеизложенное, можно дополнить генезу следственного эксперимента четвертым этапом, который начинается с момента принятия УПК 23 Украина 2012 года.

Отметим, что следственный эксперимент (как и предъявления для опознания, проверка показаний на месте) сначала появился на практике как результат развития следственной практики и только потом стал объектом изучения криминалистической и процессуальной наук.

Некоторая неопределенность этих вопросов на момент принятия уголовно-процессуального законодательства в 1958-1960 гг. в Украине привела к тому, что во время подготовки уголовно-процессуальных кодексов союзных республик бывшего СССР проверка показаний на месте и следственный эксперимент в уголовно-процессуальном законодательстве назывались по-разному. Например, КПК Киргизской Республики - «воспроизведение обстановки и обстоятельств события» (ст. 174); КПК Литвы (ст. 205), КПК Казахстана (ст. 257) и КПК Туркмении (ст. 285) - «проверка показаний»; КПК Узбекистана (ст. 153), КПК Молдовы (ст. 123) - эксперимент; КПК Латвии (ст. 171), УПК России (ст. 181), УПК Украины (ст. 240) и других стран - «следственный эксперимент» [18, с. 1].

Что касается Украины, то как отмечалось выше, одним из нововведений УПК Украины 2012 года является определение следственного эксперимента как самостоятельного следственного (розыскного) действия.

Итак, можно констатировать, что следственный эксперимент, который уже длительное время используется в практической работе следователей, сейчас имеет процессуальное закрепление как следственного (розыскного) действия.

Вывод. Предлагаем собственную периодизацию возникновения и развития понятия следственного эксперимента по уголовному процессуальной науке:

- 1 этап - середина XIX в. - конец 30-х гг. XX в. - накопление теоретических знаний, формирование понятийного аппарата, целей и задач эксперимента;
- 2 этап - 40-50-е гг. XX в. - юристы-практики и ученые-процессуалисты пытались определить роль и место следственного эксперимента в системе процессуальных действий. К концу 50-х гг. XX в. единой позиции роли следственного эксперимента учеными-процессуалистами не было произведено;

- 3 этап - с 1960 года - в новый УПК РСФСР была включена статья 183 «Следственный эксперимент», что способствовало в дальнейшем постоянному совершенствованию понятийного аппарата и законодательных норм подготовки и проведения следственного эксперимента в рамках самостоятельного процессуального действия;
- 4 этап - с 2012 года - с момента принятия нового УПК Украины.

Вместе с тем, не смотря на правомерное закрепления в уголовном процессуальном законодательстве за следственным экспериментом статуса самостоятельного следственного действия, споры ученые по нему продолжают до сих пор. Этот факт свидетельствует о том, что теория следственного эксперимента находится в постоянном развитии и требует дальнейшего изучения и совершенствования.

Литература:

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: станом на 18 січня 2013 р. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 290 с.*
2. *Рубан А. С. Следственный эксперимент: теория и практика: автореф. дисс. канд. юрид. наук: 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А. С. Рубан. – Владимир, 2009. – 28 с.*
3. *Спасович В. Д. О теории судебно-уголовных доказательств в связи с судоустройством и судопроизводством / В. Д. Спасович. – СПб: Типография Правительствующего Сената, 1861. – 92 с.*
4. *Пилявец С. В. Современные проблемы проведения проверки показаний на месте: уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты: дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / Светлана Васильевна Пилявец. – Калининград, 2004. – 198 с.*
5. *Михеев П. П. Криминалистика. Уголовный и уголовно-процессуальный кодексы: в вопросах и ответах [Текст]: пособие для внешкольной*

подготовки сотрудников милиции и уголовного розыска / П. П. Михеев, Н. Н. Семенов. – М.: Авторское издание, 1927. – 112 с.

6. Квачевский А. С. Об уголовном преследовании, дознании и предварительном исследовании преступлений по судебным уставам 1864 года (часть 2) / А. С. Квачевский. – СПб.: Тип. Ф. С. Сущинского, 1867. – 375 с.

7. Негребецький В. В. Перевірка показань підозрюваного на місці: тактика і психологія: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / Владислав Валерійович Негребецький. – Х., 2005. – 197 с.

8. Тарасов-Родионов П. И. Криминалістика: Техника и тактика расследования преступлений / П. И. Тарасов-Родионов. – М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. – 538 с.

9. Настольная книга следователя / Г. Н. Александров, А. И. Апурин, Т. М. Арзуманян, Б. Я. Арсеньев и др; Под общ. ред.: Сафонов Г. Н.; Ред. кол.: Розенблит С. Я., Тарасов-Родионов П. И., Шейнин Л. Р. – М.: Госюриздат, 1949. – 879 с.

10. Тарасов-Родионов П. И. Предварительное следствие / П. И. Тарасов-Родионов; Под ред.: Александрова Г. Н., Розенблита С. Я. – М., Госюриздат, 1955. – 247 с.

11. Ароцкер Л. Е. Следственный эксперимент в советской криминалистике: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалістика; судебная експертиза» / Лев Ефимович Ароцкер. – Х., 1951. – 35 с.

12. Гуковская Н. И. Следственный эксперимент (пособие для следователей) / Н. И. Гуковская. – М.: Госюриздат, 1958. – 95 с.

13. Белкин Р. С. Теория и практика следственного эксперимента / Р. С. Белкин; Под общ. ред. А. И. Винберга. – М.: ВШ МВД СССР, 1959. – 171 с.

14. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34492.
15. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 року: зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0007.html.
16. Заяць Д. Д. Відтворення обстановки та обставин події: історичний аспект і проблеми регламентації / Д. Д. Заяць // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2001. – Спецвипуск. – С. 99–101.
17. Калюжна Л. Є. Щодо можливості проведення перевірки показань на місці за новим КПК України / Л. Є. Калюжна // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – № 16. – С. 1–4.

References:

1. Kriminalniy protsesualniy kodeks Ukraini [tekst]: stanom na 18 sichnya 2013 r. – K.: «Tsentр uchbovoi literaturi», 2013. – 290 s.
2. Ruban A. S. Sledstvennyy eksperiment: teoriya i praktika: avtoref. diss. kand. yurid. nauk: 12.00.09 «Ugolovnyy protsess i kriminalistika; sudebnaya ekspertiza» / A. S. Ruban. – Vladimir, 2009. – 28 s.
3. Spasovich V. D. O teorii sudebno-ugolovnykh dokazatelstv v svyazi s sudoustroystvom i sudoproizvodstvom / V. D. Spasovich. – SPb: Tipografiya Pravitelstvuyushchego Senata, 1861. – 92 s.
4. Pilyavets S. V. Sovremennye problemy provedeniya proverki pokazaniy na meste: ugolovno-protsessualnye i kriminalisticheskie aspekty: diss. kand. yurid. nauk: spets. 12.00.09 «Ugolovnyy protsess i kriminalistika; sudebnaya ekspertiza» / Svetlana Vasilevna Pilyavets. – Kaliningrad, 2004. – 198 s.
5. Mikheev P. P. Kriminalistika. Ugolovnyy i ugolovno-protsessualnyy kodeksy: v voprosakh i otvetakh [Tekst]: posobie dlya vneshkolnoy podgotovki sotrudnikov militsii i ugolovnogo rozyska / P. P. Mikheev, N. N. Semenov. – M.: Avtorskoe izdanie, 1927. – 112 s.

6. *Kvachevskiy A. S. Ob ugovnom presledovanii, doznanii i predvaritelnom issledovanii prestupleniy po sudebnym ustavam 1864 goda (chast 2) / A. S. Kvachevskiy. – SPb.: Tip. F. S. Sushchinskogo, 1867. – 375 s.*
7. *Negrebetskiy V. V. Perevirka pokazan pidozryuvanogo na mistsi: taktika i psikhologiya: dis. ... kand. yurid. nauk : spets. 12.00.09 «Kriminalniy protses i kriminalistika; sudova ekspertiza» / Vladislav Valeriyovich Negrebetskiy. – Kh., 2005. – 197 s.*
8. *Tarasov-Rodionov P. I. Kriminalistika: Tekhnika i taktika rassledovaniya pre stupleniy / P. I. Tarasov-Rodionov. – M.: Yurid. izd-vo NKYu SSSR, 1938. – 538 s.*
9. *Nastolnaya kniga sledovatelya / G. N. Aleksandrov, A. I. Apurin, T. M. Arzumanyan, B. Ya. Arsenev i dr.; Pod obshch. red.: Safonov G. N.; Red. kol.: Rozenblit S. Ya., Tarasov-Rodionov P. I., Sheynin L. R. – M.: Gosyurizdat, 1949. – 879 c.*
10. *Tarasov-Rodionov P. I. Predvaritelnoe sledstvie / P. I. Tarasov-Rodionov; Pod red.: Aleksandrova G. N., Rozenblita S. Ya. – M., Gosyurizdat, 1955. – 247 s.*
11. *Arotsker L. Ye. Sledstvennyy eksperiment v sovetskoy kriminalistike: avtoref. diss. kand. yurid. nauk: spets. 12.00.09 «Ugovnnyy protsess i kriminalistika; sudebnaya ekspertiza» / Lev Yefimovich Arotsker. – Kh., 1951. – 35 s.*
12. *Gukovskaya N. I. Sledstvennyy eksperiment (posobie dlya sledovateley) / N. I. Gukovskaya. – M. : Gosyurizdat, 1958. – 95 s.*
13. *Belkin R. S. Teoriya i praktika sledstvennogo eksperimenta / R. S. Belkin; Pod obshch. red. A. I. Vinberga. – M.: VSh MVD SSSR, 1959. – 171 s.*
14. *Ugovno-protsessualnyy kodeks RSFSR ot 27 oktyabrya 1960 g. [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34492.*
15. *Kriminalno-protsessualniy kodeks URSS vid 28 grudnya 1960 roku: zi zminami i dopovnennymi [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0007.html.*

16. Zayats D. D. Vidtvorennya obstanovki ta obstavin podii: istorichniy aspekt i problemi reglamentatsii / D. D. Zayats // Visnik Natsionalnogo universitetu vnutrishnikh sprav. – 2001. – Spetsvipusk. – S. 99–101.

17. Kalyuzhna L. E. Shchodo mozhlivosti provedennya perevirki pokazan na mistsi za novim KPK Ukraïni / L. E. Kalyuzhna // Chasopis Akademii advokaturi Ukraïni. – 2012. – № 16. – S. 1–4.

УДК 305:32

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ ЯК ФАКТОР СПРОМОЖНОСТІ ПОДОЛАТИ КРИЗУ В УКРАЇНІ

кандидат політичних наук, доцент, Димова О. В.

Одеська національна харчова академія, Україна, Одеса

Стаття присвячена актуальності включення жінки в українську політику та її специфічним рисам світовідчуття, завдяки яким виникає ситуація взаємодоповненості з чоловічим баченням світу при прийнятті управлінських рішень. Визначено специфічні риси відсутності «біологічних маркерів» українських жінок, які можливо ввести у філософсько-практичну сферу за допомогою застосування евристичного підходу конструктивної психології. Вживання нової для суспільно-політичного аналізу методології дозволило довести необхідність ліквідації гендерної дискримінації задля реальних трансформацій інститутів української політики. Запропоновано три основні сценарії самореалізації жінки, що впливають на вибір гендерне-визначених засобів діяльності.

Ключові слова: політична криза, жіноче світосприйняття, гендерна рівність, «біологічні та соціальні маркери», сценарії самореалізації.

кандидат политических наук, доцент, Дымова Е. В. Гендерное равенство в политике как фактор возможности преодоления кризиса в Украине/ Одесская национальная пищевая академия, Украина, Одесса

Статья посвящена актуальности включения женщины в украинскую политику и ее специфическим чертам мироощущения, благодаря которым возникает ситуация взаимодополненности с мужским видением мира при принятии управленческих решений. Обозначены специфические черты отсутствия «биологических маркеров» украинских женщин, которые можно ввести в философско-практическую сферу при помощи использования эвристического подхода конструктивной психологии. Использование новой для социально-политического анализа методологии позволило доказать необходимость ликвидации гендерной дискриминации с целью реальной трансформации институтов украинской политики. Выведены три основных сценария самореализации женщины, влияющие на выбор гендерно-определенных способов деятельности.

Ключевые слова: политический кризис, женское мировоззрение, гендерное равенство, «биологические и социальные маркеры», сценарии самореализации.

candidate of political sciences, associate professor, Dymova O. B. Gender equality in political area as means of overwhelming crisis in Ukraine/ Odessa national food academy, Ukraine, Odessa

The article is dedicated to up-to-dateness of involving a woman into Ukrainian policy, as well as peculiarities of feminine outlook, due to which complementarity with masculine world-view occurs, especially managerial decision making. The unique features of Ukrainian women's absence of "biological markers" are specified; these could be introduced into philosophical & practical sphere by means of heuristic approach in constructive psychology. Using the new methodology in social and political analysis helped to prove the necessity of liquidation of gender discrimination aimed to real transformation of Ukrainian political institutions. Three basic scenaria of woman's personal fulfilment are concluded, and these can influence the choice of gender-determined activities.

Key words: political crisis, feminine outlook, gender equality, "biological and social markers", scenaria of personal fulfilment.

Вступ. Ситуація в Україні сьогодні вимагає від науковців та управлінців чесно констатувати той факт, що суспільство знаходиться на межі соціального вибуху, який можна подолати лише нетрадиційними та швидкодіючими методами впливу. Вони повинні характеризуватися не тільки переносом акценту з ієрархізованої системи управління до горизонтальних механізмів взаємовпливу, але й такими позиціями у суспільно-політичному просторі як включення жіночого світосприйняття до прийняття ключових управлінських рішень, переформатування ціннісної структури національного менталітету з піднесенням до зверх-цінності Збереження Людського Життя, формулювання позитивного конструкту майбутнього України (бо майдан, як його характеризує сучасна українська філософія І. Жеребкіна, символізував деконструкт української влади, й стає вочевидь, що сьогодні необхідно напрацьовувати нові форми суспільно-політичних взаємин). [1]

Актуальність цієї теми ще пов'язана й зі такими факторами політики, як активне втручання світових процесів у національний простір, які зумовлюють пошук нових кроків у напрямку ліквідації усіх форм дискримінації (в тому числі й за статевою ознакою). Сьогодні українським науковцям треба говорити про гендерну рівність та політикам діяти у цьому напрямку, поступово відмовляючись від застарілих форм патріархально-підданічної культури.

Аналіз основних сучасних досліджень з проблематики жінок у політиці дозволяє констатувати появу якісно нових та цікавих поглядів, що збагачують не тільки національну, а й світову соціально-філософську думку. Такими яскравими ідеями сповнені І. Жеребкіна [2], Т. Марценюк, [3], Т. Злобіна [4], інші дослідниці. Цікавими для розуміння вектору розвитку проблем гендеру є

статті І. Терлецької [5], М. Хомяк-Богачевської [6], Л. Смоляр [7], О. Маланчук-Рибак [8].

Мета цієї статті – усвідомити самій авторці, та спробувати довести до широкого кола дослідників специфіку наявності жінок у суспільно-політичному просторі, котра допоможе структурно побачити найсильніші риси чоловіків та жінок при прийнятті управлінських рішень. Вкрай необхідно на цьому етапі існування зробити акцент на емансипації української політики як спроби перевести потяг з рейок війни на платформу творення та конструктивного світосприйняття. Виходячи з цієї мети, за допомогою структурно-функціонального підходу та методології конструктивної психології [9] можна проаналізувати сучасні соціально-політичні події в Україні та вирішити наступні питання:

- які аспекти громадсько-політичної діяльності максимально природно властиві жіночому світосприйняттю та діяльності;

- чому кількісний показник наявності жінок у власних структурах не є безумовною перемогою демократизації та ліквідації дискримінації за статевої ознакою, але його збільшення – вкрай необхідна тенденція для української політиці;

- як само можуть взаємодіяти жінки та чоловіки задля найбільш ефективної управлінської роботи.

Відправною точкою мого аналізу я вважаю цілком вірне спостереження української дослідниці І. Жеребкіної відносно певної специфіки вітчизняного жіночого руху. Мова йдеться про те, що українські жінки після розпаду СРСР, на хвилях свободи, отримавши гасла західних women's studies, які поступово доводили необхідність присутності жінок у економічно-політичній площині буття, зробили їх головними й для себе. Тобто дослідниці намагаються спиратися на ведучу феміністську дихотомію “біологічне – соціальне” на користь соціального та в протигагу жіночої інстинктивної природи, яка пов'язана з репродуктивною сексуальністю. Але І. Жеребкіна

бачить певну проблему у тому, що український жіночий рух був побудований декілька інакше. “Якщо в західній культурі перший феміністський порив емансипації жіночого природним чином був пов'язаний з бажанням звільнення від “біологічного” (як функції “природнього призначення”) та прагненням до “соціального” як нової, соціальної реалізації у суспільстві, то у “нас”, можна казати, й не було цього самого “біологічного”. Парадоксом являється те, що у радянській комуністичній культурі в трактовці жіночого замість “біологічного”... домінувало “соціальне”. [2, С. 21] У 1917 році українські радянські жінки отримали право реалізувати себе у суспільно-економічній площині нарівні з чоловіками, але всі пошуки сексуальної ідентифікації були припинені вже наприкінці 20-х років, залишивши їй тільки один «біологічний маркер» – бути матір'ю.

Стає вочевидь, що українському жіноцтву вкрай необхідно знайти певні “біологічні маркери”, за допомогою яких воно буде себе самоідентифікувати й розуміти свою унікальну природу. Адже, саме біологічний посил повинен бути первинним. Запропонований конструктивними психологами соціально-психологічний метод опису природи чоловічого та жіночого дає максимально глибинний погляд на наявність взаємодоповнення між цими двома істотами.

Перший імпульс дає чоловік – задає певний вектор руху, напрям. Другий крок робить жінка – надає чи не надає цьому імпульсу певний простір для руху (саме вона, завдяки своїй екзистенціальній природі, може вирішити – буде цей напрям живий та потрібний, чи ні). Знов крок з боку чоловіка – організація простору, який повинен бути з чіткою структурою та оптимально функціонувати, жіноча справа після цього – заповнення живими зв'язками цієї певно організованої структури. Стає мить, коли ця структура повинна себе вичерпати, тому чоловік ставить крапку, але жінка наприкінці повинна освоїти цю крапку як для того, щоб для себе зрозуміти кінець певного об'єму діяльності, так й суспільству підготуватися до нового вектору розвитку. Така методологія аналізу природи й діяльності чоловіків та жінок цілком

відповідає все більш популярної тези, що гендерна рівність повинна означати рівні шанси реалізувати кожному свою, унікальну, відмінну від іншої істоти, природу. Ця методологія дозволяє зрозуміти як само певні характерні риси можуть бути в одних ситуаціях плюсами, а в інших недоліками, які треба виправляти. Крім того, такий підхід дозволяє уникнути позиції ущербності той чи іншої статі людства, й зрозуміти специфіку активності жіноцтва: її активність можна ототожнити з родючістю землі, яка приймає у свої лани зерно, та дає йому прорости, наповнюючи його усім корисним та необхідним [9, С.13-14]. Чи можливо про землю (у нашому випадку – про жінку) говорити, що вона пасивна та бездіяльна, якщо її праця не така наявна як чоловіча, сповнена великої, хоча й латентної сили?

Приймаючи цю методологію як структурну основу, можна виявити ті характерні риси жіночого світосприйняття, що будуть допомагати приймати конструктивні управлінські рішення.

По-перше, сила її екзистенціальної природи створює усі передумови для того, щоб жіночий склад управлінської ланки відчув життєвість чи безперспективність того чи іншого вектора руху, запропонованого чоловіками. Ще на стадії перших обговорень жіноче відчуття може оцінити – чи є майбутнє у цього політичного вектора.

По-друге, жіноче світосприйняття дійсно здатне відчутти загальнонаціональні потреби й піднятися над вузькокорпоративними інтересами, які значно ускладнюють українську політику. Вектор руху чоловічого світу пов'язаний, перш за все, з дискретною, особистою реалізацією «Я», навіть якщо це шкодить загальній справі (автоматично відпрацьовує бажання змагатися, яке притаманне чоловічому світові, адже змагання та ієрархія суть експансивної діяльності задля захвату нових територій). Сильна сторона жінки в цій ситуації – зв'язати інтереси окремих суспільно-економічних груп таким чином, щоб ієрархія потреб акторів

політики починалася з мети відбудувати сильну конкурентоспроможну державу.

По-третє, жіноче суспільство спроможне пройти скрізь біль, образу, ненависть та подолати гнів на ворога, протягуючи йому руку підтримки та пропозиції рухатися назустріч один одному. Ведучий імпульс жіночого сприйняття – відтворити життя, зберегти його, надати можливості розвиватися навіть маленькому шансу на мирні переговори, бо єдиний варіант зупинити безглузду війну – це не очікувати поразки однієї зі сторін, а припинити відтворювати образ ворога та знайти позиції для єднання. Енергія ненависті продуктивна тільки на період деконструктивності, зруйнування, але ніколи вона неспроможна буде надати імпульсу конструктивному творінню.

По-четверте, аналіз парламентської діяльності північноєвропейських держав свідчить про те, що серйозне збільшення жінок у складі призводить до наступних наслідків: кожний законопроект потребує більших зусиль з точки зору доказу його необхідності (те, що стає вочевидь чоловікам, потребує додаткової перевірки з позицій жіноцтва); зростає конкуренція між альтернативними законопроектами та пошук оптимальних управлінських рішень, що враховують максимальну кількість інтересів соціальних груп; у порядок денний починають включатися питання, котрі торкаються проблем охорони здоров'я, безпечних умов праці, зберігання навколишнього середовища, збільшення виплат соціально незахищеним групам населення.

[10]

По-п'яте, жіноча позиція буде максимально близько відповідати потребам розвитку постіндустріального суспільства – в силу значної кількості українок з вищою освітою (соціологічні дослідження підтверджують, що більше п'ятдесяти відсотків власників дипломів ВНЗ – це жінки). [см. напр. 11]. Традиційно Українська ССР у складі СРСР була однією з провідних республік у високотехнологічних та наукоємних галузях, де жіноче співтовариство знаходило своє достойне місце у розвитку економіки держави.

Безумовно, це й високий рівень тяги до знань у нашої нації, й духовна складова, яка потребує максимально повної реалізації особистості. Надання у 1917 році суспільно-економічних прав жінкам у СРСР теж зіграло позитивну роль: вони звикли претендувати на кваліфіковану роботу, хоча й не мали доступу до вищих ланок управління у період відтворення патріархальної політичної культури СРСР. Але позитивний у даному випадку стереотип все ще працює: у нашому суспільстві жінки віддають перевагу тому, щоб нащадки придбали вищу чи середню освіту для отримання кваліфікованої праці з високим прибутком. Тому їх парламентська діяльність буде пов'язана з продовженням руху у бік розвитку інформаційного, високотехнологічного суспільства зі спеціалістами, що признаються всіма передовими державами.

Цей ряд особливостей можна ще продовжувати, а кожен зі стадій взаємодії «чоловік-жінка» розкрити через оптимальну роботу парламенту. Це буде, можливо, мета моєї наступної статті, адже зараз мені важливо зробити декілька інші акценти. Річ у тому, що вище запропонований перелік особливостей жіночого світосприйняття досить складно втілити у життя: якщо прийняти за відправну тезу те, що зміст чоловічої діяльності символізується конструкцією, вектором, а жіноча – простором, нестримним потоком, то стає вочевидь, що задля самореалізації жінки потрібно зайти на чужу територію [9]. Бо сучасний соціум – це ієрархізована структура, наскрізь зумовлена змаганнями зі призами для переможців, й жінка повинна вивчити мову чоловіків та отримати дозвіл на включення її до цих перегонів. Саме тому, західні та українські *women's studies* [см.напр.12;13] акцентують увагу на важливості жінкам «знайти себе» в історії, економіці, політиці й «писати себе», «виявляти себе», «аналізувати себе», постійно пам'ятаючи, що це треба робити жінкам на зверх-зусиллі, бо мова як «мовний конструкт» – це теж чужа, чоловіча територія. Природньо притаманна жінці – мова простору, тобто все, що пов'язано з роботою правої півкулі. У попередньому дослідженні [14] було зроблено акцент на необхідності жіноцтву зберігати

саме такі, образні засоби соціалізації молодших поколінь та передачі знань через традиції, пісні, казки, ритуали, предмети побуту та шедеври мистецтва.

Знайти вихід зі ситуації необхідності реалізувати себе на «чужій» території жіноцтво може за допомогою трьох сценаріїв:

- відмовитися від спроби реалізуватися у соціумі та залишитися на «своїй», «рідній» території, обмежившись традиційним набором ролей – матері, дружини, домогосподарки (тут немає нічого негативного чи другорядного) – таким чином жінка задовольняється тільки гендерно-фемінними формами поведінки;
- засвоїти «правила гри» у соціумі та відмовитися від свого, жіночого простору та мови (це теж має право на існування, бо це особистий вибір форми проживання життя) – таким чином вона використовує гендерно-маскулінні стереотипи поведінки;
- засвоїти «правила гри» у соціумі та, одночасно, діяти в ньому з урахуванням сильних рис своєї екзистенціальної природи. Такий спосіб самореалізації найскладніший, тому що й на сьогодні треба доводити необхідність просторового відчуття подій, тенденцій та закономірностей. Звичайно формулювання на кшталт «я відчуваю», «мені здається», «інтуїція підказує мені» тільки роздратовують й сприймаються як неважливі в зрівнянні з цифрами, фактами, логічними доказами. Тут жінка використовує і фемінні, й маскулінні форми поведінки.

Який сценарій зазвичай обирають жінки, котрі йдуть в політику? Це питання здалося мені важливим після цікавого зауваження російської дослідниці-політолога Катерини Шульман [15]. У своїх тезах вона підкреслила той факт, що наявність високого проценту жінок у парламенті не свідчить про якісь особливі засоби чи форми правління державою. Доказом її словам виступає статистика Inter-Parliamentary Union, яка свідчить про максимальну кількість жінок у парламенті зовсім не в європейських

демократіях [16]. Дійсно, на грудень 2015 року перші десять місць займають Руанда (63,8% жінок у парламенті), Болівія (53,1%), Куба (48,9%), Сейшелли (43,8%), Швеція (43,6%), Сенегал (42,7%), Мексика (42,4%), ЮАР (42,0%), Еквадор (41,1%), Фінляндія (41,5%). Як бачимо тільки дві з них відносяться до розвинутих європейських демократій, інші у списку – держави, що можна віднести до авторитарних чи, так званих, гібридних режимів. Чи можна погодитися зі К.Шульман та стати на позицію гендерного нейтралітету – у політиці людина поводить себе однаково, бо певні «правила гри» та інтереси універсальні? З одного боку, раціональне зерно тут присутнє: на перший погляд, якихсь особливих ривків у політичних реформах та руху до горизонтальних взаємовпливів во владі не спостерігається у африканських та латиноамериканських державах. З іншого – маємо декілька серйозних контраргументів її позиції.

По-перше, у державах з домінуванням традиційної політичної культури найчастіше зберігається принцип поваги до жінки похилого віку, яка втілює архетип Мудрої Матері. Науковці Дослідницького інституту з проблем соціального розвитку при ООН, звернули увагу на те, що в Уганді (35.0% жінок у парламенті та 24 місце у світі) значна кількість жінок з'явилась завдяки переконанням з боку чоловіків-старійшин. Частина цих депутаток вважають свій статус більш схожим на «призовий подарунок» від Національного Руху Супротиву, ніж реальним громадянським правом. «Тому вони відмовляються від критики політики НРС. В тих політичних системах, де домінує одна партія та у жінок немає реальних альтернативних можливостей, їх вплив на партію звужується, й вони часто не можуть займатися питаннями, які не стоять в даний момент на порядку денному партії. *І все ж жінкам-парламентаркам в Уганді вдавалося з'єднуватися у єдиний фронт для того, щоб просувати прогресивні закони, так було, наприклад, у 1997-1998 рр. при прийнятті Закону про землю*» (курсив – мій). [10] Отже рух у бік колективної солідарності, який допомагає вирішувати

гострі соціальні питання, відбувається завдяки простого допущення жінок у парламент. Крім того, сама присутність жінок у владі та участь у прийнятті управлінських рішень надає багато попиту та знань. Вони стають чудовими головами чи заступниками комітетів, союзів, громадських організацій. Максимально розкриваються їх ініціативні риси та творчий потенціал, що наповнює життєвою енергією потрібні суспільству зміни.

По-друге, навіть імітаційні, обмежені у владних повноваженнях органи, мають серйозне значення для формування громадянської свідомості, ініціативності та потреби реалізувати себе у цій сфері. К.Шульман підкреслює складність та неочікуванність любих соціальних процесів, навіть якщо вони утворюються владою як декоративні. [17] Особливість будь-яких суспільних процесів полягає в тому, що вони, наповнюючись людською енергією, перестають бути фікцією, навпаки, ці соціальні канали починають діяти, впливати, взаємодіяти з іншими процесами, й, як наслідок, реально працювати на користь інтересів людей. Навіть якщо влада, яка й ініціювала формування їх, бажала залишити декоративними створені нею канали демократизації. Адже прихід жінок у парламент створює передумови для прийняття прогресивних законів в сфері розлучень, родинне насильство та репродуктивні права. [10]

По-третє, відкритим залишається питання який саме варіант реалізації свого життя обирає жінка: відмовитися від свого природнього засобу буття чи з цього, притаманного їй від народження об'єму працювати в суспільно-політичному просторі на одному рівні з чоловіками. З приводу можливості самореалізації за трьома сценаріями, які я запропонувала вище, у мене є гіпотеза (безумовно, вона ще потребує ретельної перевірки). Мені здається, що країни Африки та Латинської Америки, у яких жінки до парламенту потрапили завдяки сприятливим умовам, що зіграли їм «на руку», почали свою роботу за першим сценарієм. Тобто так, нібито вони, домогосподарки та подруги, зібрались разом зі чоловіками допомагати їм у «тяжкій праці»

приймати закони, ну, а чоловіки, зі свого боку, іноді прислухались до інтересів свого жіноцтва та «дозволяли» втручатися в управлінський процес. Поступово жінки набираються попиту та впевненості у своїх силах та правах й переходять до втілення сценарію, за яким, використовуючи соціальні «правила гри» логіки та ієрархії, не втрачають й свою природу. Європейське жіноцтво йшло до присутності у парламенті іншим шляхом – шляхом тяжкої та тривалої боротьби, на протязі якої воно постійно доводило чоловікам що має здібності та сили робити «так само, як й чоловіки»: змагатися, приймати рішення, нести відповідальність. Тому жінки поступово втратили свою природну енергію, обираючи задля самореалізації другий сценарій. Непрямим доказом цієї гіпотези є зростання у європейських жінок психічних хвороб, самогубства, високий рівень невротизації суспільства і т.ін.

Безумовно, розміркування повинні дуже ретельно та глибоко аналізуватися для того, щоб це інтуїтивне припущення можна було б підтвердити чи спростувати. Але я впевнена, що за допомогою методології конструктивної психології дійсно можна виокремлювати «біологічні» та «соціальні маркери» діяльності кожної із статей, відстежувати їх взаємовплив чи дефіцитність проявів та пропонувати конструктивні моделі розвитку в майбутньому.

Наприкінці статті тезовим пунктиром визначимо головні висновки.

Сучасні дослідження гендерного простору актуалізують принципи додатковості та взаємозв'язку між чоловічим та жіночим світосприйняттям. Тому концентрація на методології цих досліджень – найсучасніша потреба переходу від описових характеристик до структурно-функціональних. Методологія конструктивної психології дає можливість саме для такого переходу.

Сильні риси чоловічої екзистенції, які без критичного аналізу з боку жіночого світосприйняття сьогодні стали причиною багатьох суспільно-політичних криз (тобто перетворились на недоліки), потребують значних

обмежень. Обмежень з боку жіночого колективного, яке спроможне швидше солідаризуватися перед обличчям соціальних загроз та руйнування держави. Але вірно й зворотне. Жіноче співтовариство потребує на структурний вектор у своїх пошуках реалізації, чіткі межі у соціальній діяльності, конкретного знання ресурсів та часу на реалізацію того чи іншого проекту.

Сьогоднішнє суспільство надає шанс жіноцтву можливість розкрити потенціал самореалізації за допомогою доповнення «правил гри» у політиці своїми «соціальними маркерами» таким чином, щоб не втратити свої унікальні та життєдаючі «біологічні маркери».

Література:

1. Жеребкіна І. "Война и мир Джудит Батлер". Лекція в Центре візуальної культури. Київ, 27.12.2014 [Електронний ресурс] /І. Жеребкіна// Режим доступу: // <https://www.youtube.com/watch?v=Y9ymVDfV0QE>
2. Жеребкіна І. Гендерные 90-е, или Фаллоса не существует [Текст] / И. Жеребкіна/ – СПб.: Алетейя, 2003. – 256 с.
3. Марценюк Т. Жінчини в політике України: вызовы и перспективы гендерной политики [Електронний ресурс] / Т. Марценюк // Доклад, сделанный на Втором международном Конгрессе белорусских исследований, секция «Гендерные политики и практики» – Каунас, Литва, 2012 г., 28-30 сентября // Режим доступу: // http://gender-route.org/articles/sex_gender_practice/zhenwiny_v_politike_ukrainy_vyzovy_i_perspektivy_gendernoj_politiki/
4. Злобина Т. «Женское искусство» в Украине. Формирование женской субъектности в изменяющейся культуре [Електронний ресурс] / Т.Злобина// Режим доступу: // http://www.intelros.ru/pdf/gender_issledovaniya/2007_16/04.pdf
5. Терлецька І. Гендерні аспекти політики: спроба синтезного аналізу [Текст]/ І. Терлецька // Вісник КНТЕУ. - №3, 2010 – С. 77-85

6. Хомяк-Богачевська М. *Націоналізм і фемінізм [Текст]*/ М. Хомяк-Богачевська // *Гендерные исследования: Феминистская методология в социальных науках. Под. ред. И. Жеребкиной. Харьков, 1998. С. 150-160*
7. Смоляр Л. *Минуле заради майбутнього. Жіночий рух надніпрянської України др. пол. XIX – поч. XX ст. [Текст]* / Л. Смоляр/ – Одеса, 1998. С.248-295
8. Маланчук-Рибак О. *Українські жіночі студії: історіографія та історіософія.- [Текст]* / О. Маланчук-Рибак / – Львів, 1999.- 53 с.
9. Весельницкая, Е. *Женщина в мужском мире. [Текст]* / Е. Весельницкая/ – СПб.: Лики культур, 2000. – 160 с.
10. *Женщины в политике: мировой обзор (По материалам доклада Исследовательского института по проблемам социального развития при ООН: "Видимые руки": ответственность за социальное развитие - Москва, 2001) Электронная версия бюллетеня Население и общество №53– 54 от 4 - 17 февраля 2002 [Электронный ресурс] // Режим доступа: // <http://www.demoscope.ru/weekly/2002/053/analit01.php>*
11. Галка В. *Украинская политика. Ищите женщину. [Электронный ресурс]* / В. Галка// Режим доступа: // <http://nk.org.ua/obshchestvo/ukrainskaya-politika-ischite-jenschinu-1460>
12. Scott J. *Gender and the Politics of History. New York: Columbia University Press, 1988. Перевод статьи на русском языке опубликован в журнале Гендерные исследования – 2000, № 5*
13. Богачевська М. *Дума України – жіночого роду [Текст]* / М.Богачевська/ – К.: Воскресіння, 1993. – 57 с.
14. Димова О. *Філософсько-психологічний аспект гендерної рівності у політиці [Текст]*/ О. Димова // *Парадигма пізнання гуманітарні питання №5 (8) – 2015. – С. 5-25*
15. Шульман Е. *Пол власти: чего ждать от женщин-политиков [Электронный ресурс]* / Е. Шульман // Режим доступа: //

<http://www.forbes.ru/forbes-woman/karera/282875-pol-vlasti-chego-zhdet-ot-zhenshchin-politikov>

16. *Women in National Parliaments*. IPU, Inter-Parliamentary Union [Електронний ресурс] // Режим доступу: // <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif011215.htm>

17. Шульман Е. Гибридные режимы [Електронний ресурс] / Е. Шульман // Режим доступу: // <https://www.youtube.com/watch?v=BQsXotyDDuU>

References:

1. Zherebkyna Y. "Vojna y myr Dzhudyt Batler". Lekcyja v Centre vyzualjnoy kuljтуры. Kyev, 27.12.2014 [Elektronnyj resurs] / Y. Zherebkyna // Rezhym dostupu: // <https://www.youtube.com/watch?v=Y9ymVDfV0QE>

2. Zherebkyna Y. Ghendernye 90-e, yly Fallosa ne sushhestvuet [Tekst] / Y. Zherebkyna / – SPb.: Aletejja, 2003. – 256 s.

3. Marcenjuk T. Zhenshyny v polytyke Ukrayny: vyzovy y perspektyvy ghendernoj polytyky [Elektronnyj resurs] / T. Marcenjuk // Doklad, sdelannyj na Vtorom mezhdunarodnom Konghresse belorusskykh yssledovanyj, sekcyja «Ghendernye polytyky y praktyku» – Kaunas, Lytva, 2012 gh., 28-30 sentjabrja // Rezhym dostupu: // http://gender-route.org/articles/sex_gender_practice/zhenwiny_v_politike_ukrainy_vyzovy_i_perspektivy_gendernoj_politiki/

4. Zlobyna T. «Zhenskoe yskusstvo» v Ukrayne. Formyrovanye zhenskoj sub'ektnosti v yzmenjajushhejsja kuljture [Elektronnyj resurs] / T. Zlobyna // Rezhym dostupu: // http://www.intelros.ru/pdf/gender_issledovaniya/2007_16/04.pdf

5. Terlecjka I. Ghenderni aspekty polityky: sproba synteznogho analizu [Tekst] / I. Terlecjka // Visnyk KNTEU. - № 3, 2010 – S. 77-85

6. Khomjak-Boghachevsjka M. Nacyonalizm y femynizm [Tekst] / M. Khomjak-Boghachevsjka // Ghendernye yssledovaniya: Femynystskaja metodologhyja v sotsyalnykh naukakh. Pod. red. Y. Zherebkynoj. Kharjkov, 1998. S. 150-160

7. Smoljar L. *Mynule zarady majbutnjogho. Zhinochuj rukh nadniprjansjkoji Ukrajinu dr. pol. KhIKh – poch. KhKh st. [Tekst] /L. Smoljar/ – Odesa, 1998. S.248-295*
8. Malanchuk-Rybak O. *Ukrajinsjki zhinochi studiji: istoriografija ta istoriosofija.- [Tekst] /O. Malanchuk-Rybak / – Ljviv, 1999.- 53 s.*
9. Veseljnyckaja E. *Zhenshhyna v muzhskom myre. [Tekst] / E. Veseljnyckaja/ – SPb.: Lyky kuljtur, 2000. – 160 s.*
10. *Zhenshhyny v polytyke: myrovoj obzor (Po materyalam doklada Yssledovateljskogho ynstytuta po problemam socyaljnogho razvytyja pry OON: "Vydymye ruky": otvetstvennostj za socyaljnoe razvytye - Moskva, 2001) Elektronnaja versyja bjulletenja Naselenye y obshhestvo № 53– 54 ot 4 - 17 fevralja 2002 [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu: // <http://www.demoscope.ru/weekly/2002/053/analit01.php>*
11. Ghalka V. *Ukrajnskaja polytyka. Yshhyte zhenshhynu. [Elektronnyj resurs] / V. Ghalka// Rezhym dostupu: // <http://nk.org.ua/obshchestvo/ukrainskaya-politika-ischite-jenschinu-1460>*
12. Scott J. *Gender and the Politics of History. New York: Columbia University Press, 1988.*
13. Boghachevsjka M. *Duma Ukrajinu – zhinochogho rodu [Tekst] / M.Boghachevsjka/ – K.: Voskresinnja, 1993. – 57 s.*
14. Dymova, O. *Filosofsjko-psykhologhichnyj aspekt ghendernoji rivnosti u polityci [Tekst]/ O.Dymova // Paradyghma piznannja ghumanitarni pytannja № 5 (8) – 2015. – S. 5-25*
15. Shuljman E. *Pol vlasty: chegho zhdatt ot zhenshhyn-polytykov [Elektronnyj resurs] / E. Shuljman // Rezhym dostupu: // <http://www.forbes.ru/forbes-woman/karera/282875-pol-vlasti-chego-zhdatt-ot-zhenshchin-politikov>*
16. *Women in National Parliaments. IPU, Inter-Parliamentary Union [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu: // <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif011215.htm>*

17. *Shuljman E. Ghybrydnye rezhymy [Elektronnyj resurs] / E. Shuljman // Rezhym dostupu: //https://www.youtube.com/watch?v=BQsXotyDDuU*

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

УДК 930.2:378.014.543(477) «2002/2014»

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ У 2002-2014 РР. ІСТОРІОГРАФІЯ

Березанська І. М.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

У статті здійснено огляд публікацій вітчизняних науковців, у яких висвітлено фінансове забезпечення вищих педагогічних навчальних закладів України І-ІІ рівнів акредитації у 2002-2014 рр. Авторкою під час підготовки наукового дослідження використовувались методи аналізу і синтезу, проблемно-хронологічний. Виділено шляхи покращення державного фінансування, які полягають у підвищенні фінансової автономії та самостійності вищих навчальних закладів, здійсненні розподілу державних коштів за рахунок врахування рейтингів ВНЗ та якості підготовки в них фахівців, переході від централізованої структури розподілу коштів до децентралізованої.

Виявлено, що фінансове забезпечення вищих педагогічних навчальних закладів України І-ІІ рівнів акредитації досліджено недостатньо, фрагментарно, в контексті висвітлення становлення і розвитку всієї системи вищої освіти України.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, фінансове забезпечення, державне фінансування, позабюджетне фінансування, освітнє кредитування.

Березанская И. М. Финансовое обеспечение высших педагогических учебных заведений Украины I-II уровней аккредитации в 2002-2014 гг.: историография/ ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» Украина, Переяслав-Хмельницкий.

В статье сделан обзор публикаций отечественных ученых, в которых освещено финансовое обеспечение высших педагогических учебных заведений Украины I-II уровней аккредитации в 2002-2014 гг. Автором при подготовке научного исследования использовались методы анализа и синтеза, проблемно-хронологический. Выделены пути улучшения государственного финансирования, которые заключаются в повышении финансовой автономии и самостоятельности высших учебных заведений, осуществлении распределения государственных средств за счет учета рейтингов вузов и качества подготовки специалистов, переходе от централизованной структуры распределения средств к децентрализованной.

Выявлено, что финансовое обеспечение высших педагогических учебных заведений Украины I-II уровней аккредитации исследованы недостаточно, фрагментарно, в контексте освещения становления и развития всей системы высшего образования Украины.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, финансовое обеспечение, государственное финансирование, внебюджетное финансирование, образовательное кредитование.

Berezanska I. M. Financial support of higher educational establishments of Ukraine I-II levels accreditation in the 2002-2014: historiography/ State Institution of higher education «Pereyaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University», Pereyaslav-Khmelnytsky, Ukraine.

This article provides an overview of publications scientists, which highlights the financial support of higher educational institutions of Ukraine I-II levels of accreditation in the 2002-2014. The author in the preparation of research used methods of analysis and synthesis, problem-chronological. Highlight ways to improve public financing, which are to increase independence and financial autonomy of higher education institutions implementing the distribution of public funds by taking into account the quality ratings of universities and prepare them professionals transition from a centralized structure to a decentralized allocation.

Revealed that financial support for higher educational institutions of Ukraine I-II levels of accreditation researched enough, in fragments, in the context of coverage of the formation and development of the higher education system of Ukraine.

Keywords: higher education, financial support, public finance, extrabudgetary funding, educational loans.

Вищі педагогічні навчальні заклади України I-II р.а. є складовою частиною системи вищої педагогічної освіти України. Структурні перетворення у вищій освіті, спрямовані на приєднання України до європейського освітнього простору ставлять перед навчальними закладами нові завдання, які полягають у підготовці конкурентноспроможного фахівця на ринку освітніх послуг, здатного творчо мислити і приймати швидкі та правильні рішення. Якісне надання освітніх послуг, стан матеріально-технічного, інформаційного, науково-методичного забезпечення вищих навчальних закладів залежить від їх фінансового забезпечення. Нестабільна економічна ситуація, недостатнє фінансування з державного бюджету, змушує навчальні заклади шукати шляхи залучення додаткових позабюджетних коштів для свого існування.

Проблема фінансового забезпечення вищої освіти України стала предметом дослідження багатьох українських учених М. Аніщенко,

Ю. Бенедик, Т. Боголіб, Н. Бондарчук, Г. Бублій, О. Буцької, Ванієвої Мар'ям, В. Гельман, В. Глухової, Т. Гордєєвої, С. Григанської, Л. Гриневич, А. Дегтяр, О. Драган, Н. Довгань, Н. Желюк, М. Зверякова, Л. Іщук, Я. Календжян, А. Касич, А. Кулікова П. Курмаєва, С. Левицької, О. Левчишеної, Б. Мокіна, В. Муравської, Т. Нефедова, Д. Петрашенко, С. Подзігун, С. Салиги, О. Сафонової, І. Тарасенко, О. Тимошенко, Ю. Хайнацької, О. Харун, В. Циган, Л. Шевченко, Н. Шумар, Р. Якубовського, О. Яришко.

Окремі аспекти проблеми знайшли відображення в дисертаційних дослідженнях, монографіях, посібниках, статтях. В сучасній науковій літературі дана проблема не знайшла комплексного висвітлення в історіографічних дослідженнях.

У статті статті автор ставить за мету проаналізувати наукові праці сучасних вітчизняних дослідників з проблематики фінансування вищих педагогічних навчальних закладів України І-ІІ р.а.

Розглядаючи проблему фінансування вищих навчальних закладів, ми проаналізуємо їхнє бюджетне та позабюджетне фінансування. Проблема державного фінансування вищої освіти знайшла відображення у монографіях Т. Боголіб, В. Гельман, С. Салиги.

Вагомий внесок у дослідження фінансового забезпечення розвитку вищої освіти здійснено Т. Боголіб. Це і дисертаційне дослідження [1], монографії [2,3], стаття [4]. У монографії Т. Боголіб «Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період» проаналізовано мережу ВНЗ І-ІІ р.а. Процес їх укрупнення дослідниця бачить у інтеграції по горизонталі (об'єднання, ліквідація малочисельних) та інтеграції по вертикалі, яка передбачає включення цих навчальних закладів до складу університетів, академій, інститутів, що дасть можливість ефективніше використовувати систему ступеневої освіти, скорочувати терміни навчання, зменшувати витрати на підготовку фахівців [2, с. 193].

Сучасному стану фінансового забезпечення вищої школи присвячена монографія С. Салиги, В. Гельман «Фінансове забезпечення вищої освіти» [5], в якій виділено три базові типи фінансування освіти: перший – ВНЗ, які фінансуються за рахунок державних коштів; другий – фінансування винятково за рахунок приватних коштів; третій – припускає використання поряд із приватними суспільних коштів. Дослідниками сформульовано авторське бачення шляхів удосконалення фінансового забезпечення сфери вищої освіти, які полягають в орієнтації на нові моделі фінансування вищої школи, розробці завдань підвищення ефективності формування та використання фінансових коштів на рівні вищого навчального закладу. Досліджуючи існуючі умови функціонування вищих навчальних закладів та їх фінансового забезпечення, науковцями виділено проблеми, з якими зіштовхується вітчизна система фінансування вищої освіти, це: порушення мети доступності вищої освіти, бюрократизація, відсутність ефективного фінансового механізму оплати навчання студентами та цільового фінансування вищої освіти з боку підприємств, зниження якості надання освітніх послуг, необхідність формування оптимальної мережі вищих навчальних закладів, незатребуваність роботодавцями випускників з дипломами бакалавра на ринку праці [5, с. 210].

Суттєво поповнили історіографію наукові розвідки присвячені державному фінансуванню вищих навчальних закладів Ю. Бенедик В. Глухової, Т. Гордєєвої, С. Григанської, А. Дегтяр, Я. Календжян, А. Касич, А. Кулікова П. Курмаєва, С. Левицької, Д. Петрашенко, І. Тарасенко, Ю. Хайнацької, В. Циган.

Протягом 2006-2011 рр. захищено низку кандидатських дисертаційних досліджень О. Буцької, В. Гельман, Н. Шумар, Ванієвої Мар'ям, Л. Іщук, О. Левчишеної, Н. Бондарчук, С. Григанської, Р. Якубовського, О. Тимошенко, у яких проаналізовано окремі аспекти фінансового забезпечення вищої освіти України.

У кандидатській дисертації О. Яришко «Фінансове управління вищими навчальними закладами I-II рівня акредитації» [6] розглянуто систему фінансування вищих навчальних закладів в Україні, сутність фінансової стратегії організації в умовах ринку, стратегії управління; запропоновано новий підхід до вибору фінансової стратегії навчального закладу. Автор зазначає, що навчальні заклади знаходяться в кризовому стані у зв'язку з дефіцитом коштів на їх фінансування. Вихід із цієї ситуації дослідник вбачає у збільшенні обсягу надходжень від платних послуг та інших джерел, введенні системи раціоналізації витрат і економії ресурсів. Дослідником проаналізовано особливості фінансового управління державними та приватними навчальними закладами I-II р.а. Головну проблему державного навчального закладу О. Яришко бачить у оптимальному керівництві фінансовими ресурсами [6, с. 7].

Цікавими і змістовними є статті, які містять матеріал про статистичні дані фінансування вищої освіти. Це публікації науковців Т. Гордєєвої, Ю. Хайнацької [7], В. Муравської [8], в яких розкрито державне фінансування вищої освіти, запропоновано пріоритетні напрями її удосконалення.

Так як державне фінансування вищих навчальних закладів не може покрити всіх нагальних потреб навчальних закладів, науковцями виділено напрями, які мають сприяти його удосконаленню. Так, на думку, С. Григанської [9], О. Сафонові [10] удосконаленню державного фінансування має сприяти перехід від централізованої структури розподілу бюджетних коштів до децентралізованої. Розподіл державних коштів, на думку А. Касич, В. Циган [11] повинен відбуватися з урахуванням рейтингів ВНЗ та якості підготовки в них фахівців.

Заслужує на увагу доповідь ректора Одеського національного економічного університету, голови комісії з перспективного розвитку вищої освіти в Одеському регіоні М. Зверькова [12] на засіданні Ради ректорів від 21.06.2013 р. Автор зазначає, що сучасний фінансовий стан вищих

навчальних закладів має в своїй основі декілька факторів, серед яких основну роль відіграють проблеми формування контингенту студентів і проблеми бюджетного дефіциту. Сучасні обсяги бюджетного фінансування, на думку дослідника, покривають не більше 65% витрат на навчання студентів-бюджетників. Решта витрат покривається за рахунок коштів студентів-контрактників. Вищі навчальні заклади в сучасних умовах виживають за рахунок внутрішніх можливостей – диверсифікації надходжень коштів шляхом надання додаткових освітянських послуг і ефективного управління фінансовими ресурсами. Ефективне функціонування вищої освіти можливе за рахунок державної політики, спрямованої на підтримку і розвиток вищої освіти в країні та ефективного управління фінансовими ресурсами на рівні вищих навчальних закладів. Впровадження системи децентралізованого управління фінансами ВНЗ України з їх неоднорідністю за розмірами, організаційною структурою, напрямками підготовки фахівців, не повинно носити обов'язкового, а тим більш кампанійського директивного характеру. Впровадженню такої системи в кожному окремому закладі повинні передувати ретельний аналіз ефективності діючої у ВНЗ системи управління фінансами і на цій підставі визначати доцільність переходу на нову систему, створення відповідних структурних підрозділів та вертикалі підпорядкування, контролю і відповідальності, прогнозування одержання позитивних кінцевих результатів.

Державне фінансування вищих навчальних закладів не покриває всіх їхніх нагальних потреб, тому іде пошук залучення ними інших позабюджетних надходжень. Позабюджетним джерелам фінансування вищої освіти присвячено цикл публікацій Ю. Бенедик, Г. Бублій, О. Буцької, В. Глухової, О. Драган, Н. Довгань, Н. Желюк, П. Курмаєва, Б. Мокіна, Т. Нефедова, І. Тарасенко, О. Харун, Л. Шевченко.

Одним із різновидів позабюджетного фінансування вищого навчального закладу є освітнє кредитування. Проблема освітнього кредитування

порушується у наукових розвідках О. Буцької, В. Глухової, О. Драган, Н. Довгань, Т. Нефедова, І. Тарасенко. Серед причин, які сповільнюють механізм кредитування освіти в Україні, дослідники виділяють: нестабільність української економіки, відсутність дієвої державної підтримки програм освітнього кредитування, низький рівень життя населення, високі інфляційні очікування в Україні на довгостроковий період, непривабливі умови надання освітніх кредитів в Україні.

До альтернативних джерел фінансування вищої освіти в Україні О. Харун відносить кооперацію приватних фірм та ВНЗ на умовах контрактів на навчально-інформаційні послуги ВНЗ для фірм, виконання наукових досліджень на замовлення фірм, залучення філантропів, міжнародну допомогу та освітні програми ВНЗ України з роботодавцями та іноземними університетами [13].

Проблема розширення джерел фінансування вищих навчальних закладів знайшла продовження у статті Ю. Бенедик [14]. Основними напрямками фінансового забезпечення вищої освіти дослідник вважає надання навчальними закладами платних послуг, меценатство, спонсорська підтримка, а також кредитування як вищих навчальних закладів, так і студентів, які користуються їхніми послугами.

У статті М. Аніщенко «Правові проблеми бюджетного фінансування вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації на сучасному етапі» [15] здійснено огляд нормативно-правових актів, які регулюють бюджетне фінансування вищих навчальних закладів I-II р.а. державної та комунальної форм власності. Основні проблеми дослідниця бачить у відсутності фінансування капітальних ремонтів, матеріально-технічної бази, фінансування витрат на закупівлю меблів, низькій оплаті праці працівників вищих навчальних закладів I-II р.а., вимушеному зменшенні навантаження викладачів, спричиненому несприятливою демографічною ситуацією в Україні та запланованому скороченню бюджетних місць, невідпрацьованості

на державному рівні схеми працевлаштування студентів, підготовка яких здійснювалась за кошти державного та місцевих бюджетів, фінансових проблемах, пов'язаних із входженням вищих навчальних закладів I–II р.а. до вищих навчальних закладів III–IV р.а., проблемами, пов'язаними із забезпеченням прав соціально незахищених категорій студентів.

Проблема удосконалення системи фінансування освіти, як ефективного механізму розвитку вищого навчального закладу знайшла відображення у наукових розвідках Д. Петрашенко, С. Подзігун.

Заслуговує на увагу стаття Д. Петрашенко «Аналіз державної політики фінансування вищої освіти України» [16], в якій акцентується увага на тому, що удосконалюючи систему вищої освіти України доцільно використовувати досвід провідних університетів світу, який полягає вирішенні таких завдань як: створення системи управління ВНЗ на корпоративних засадах та нормативно-правової бази, що стимулюватиме прилив інвестицій до вищої школи, створенні адекватної інфраструктури фінансового забезпечення інноваційної освіти для всієї системи вищої школи України, створення системи управління ресурсним забезпеченням на основі принципу «управління за результатами».

С. Подзігун [17] до пріоритетних напрямів удосконалення системи фінансування освіти відносить забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів на видатки освітніх послуг з державного та місцевих бюджетів у розмірах, достатніх для розвитку вищих навчальних закладів, удосконалення методів визначення обсягів фінансування освіти та розробку нормативів фінансування із врахуванням мінімальних соціальних стандартів, які дозволять встановити нижню межу обов'язкового фінансового забезпечення розвитку освіти, удосконалення механізму фінансування освіти в Україні із врахуванням міжнародного досвіду, перехід на багатоканальне фінансування, прийняття рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації джерел фінансування вищої освіти та оптимізації їхньої структури, створення

умов для використання інтелектуальної праці, підвищення її престижності та попиту на неї, приведення обсягів підготовки фахівців з вищою освітою до потреб сучасного ринку праці, удосконалення науково-методичного та інформаційного забезпечення освітнього процесу, створення умов для проведення фундаментальних та прикладних досліджень у ВНЗ, які виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти та сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності національних ВНЗ, розвиток системи освітнього кредитування, створення нової моделі економічної діяльності вищих навчальних закладів, яка базується на солідарній участі держави, бізнесових кіл і громадян.

Фінансування вищих педагогічних навчальних закладів України І-ІІ р.а. досі залишається актуальною проблемою. Дане питання стало предметом обговорення голови парламентського комітету з питань освіти і науки Лілії Гриневич [18]. Виступаючи на засіданні комітету Л. Гриневич відмітила, що врахована пропозиція Комітету щодо фінансування вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації з Державного бюджету, що дозволить зберегти мережу таких навчальних закладів. Таке центральне фінансування буде зберігатися до 2017 року, оскільки згідно з новоприйнятим Законом України «Про вищу освіту» наступні два роки усі вищі навчальні заклади І-ІІ р.а. мають статус вищого навчального закладу. З 2017 р., ті вищі навчальні заклади, які не отримали ліцензії на підготовку молодшого бакалавра, втрачають статус вищого навчального закладу, вважаються навчальними закладами в системі професійної освіти та відповідно переходять на фінансування з місцевих бюджетів.

Підсумовуючи сучасний стан фінансового забезпечення вищих педагогічних навчальних закладів України І-ІІ р.а., потрібно зазначити, що впродовж досліджуваного періоду (2002-2014 рр.) сталися кардинальні зміни, спричинені економічною ситуацією в Україні, зокрема зменшенням державного фінансування вищих навчальних закладів. У наукових

дослідження цього періоду можна виділити два основні напрями фінансування вищої освіти: бюджетне і позабюджетне.

Проаналізувавши великий масив літератури нами виділено шляхи покращання державного фінансування, які полягають у підвищенні фінансової автономії та самостійності вищих навчальних закладів, здійсненні розподілу державних коштів за рахунок врахування рейтингів ВНЗ та якості підготовки в них фахівців, переході від централізованої структури розподілу коштів до децентралізованої. До позабюджетного фінансування, як додаткового джерела існування вищих навчальних закладів, слід віднести: надання послуг, оренди, виконання науково-прикладних розробок, отримання плати за навчання, запровадження освітнього кредитування, кооперацію приватних фірм та ВНЗ на умовах контрактів на навчально-інформаційні послуги ВНЗ для фірм.

Література:

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні: автореф. дис. ...докт. екон. наук: 08.04.01 / Т. М. Боголіб. – Н.-д. фінанс. ін-т при М-ві фінансів України. – К., 2006. – 38 с.
2. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т. М. Боголіб. – К.: Освіта України, 2006. – 324 с.
3. Боголіб Т. М. Принципи управління вузом: Монографія / Т. М. Боголіб. – К.: Знання, КОО, 2003. – 160 с.
4. Боголіб Т. М. Модель фінансування й організація діяльності вищого навчального закладу / Т. М. Боголіб // Фінанси України, 2009. – 8. – С. 40-50.
5. Салига С. Я. Фінансове забезпечення вищої освіти: монографія / С. Я. Салига., В. М. Гельман. – Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2007. – 252 с.
6. Яришко О. В. Фінансове управління вищими навчальними закладами I-II рівня акредитації: автореф. дис. ...канд. екон. наук: 08.04.01 / О. В. Яришко; Дніпропетровський державний аграрний університет. – Дніпропетровськ, 2006. – 26 с.

7. Хайнацька Ю. Ю. Аналіз фінансування видатків на освіту в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Хайнацька, Т. А. Гордєєва // Наукові конференції. – Режим доступу: <http://intkonf.org/haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-v-ukrayini/>.
8. Муравська В. А. Тенденції фінансування вищої освіти в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] / В. А. Муравська. – Режим доступу: <http://magazine.faa.org.ua/content/view/1055/35/>.
9. Григанська С. В. Державне регулювання системи вищої освіти в Україні: автореф. дис. ...канд. наук з держ.упр: 25.00.02 / С. В. Григанська; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
10. Сафонова Н. М. Реформування системи вищої освіти в Україні (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.): історичний аспект: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н. М.Сафонова; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2005. – 20 с.
11. Касич А. О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс] / А. О. Касич, В. А. Циган // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2587>.
12. Звєряков М. І. Методика впровадження системи бюджетування у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / М. І. Звєряков // Порядок денний засідання Ради ректорів від 21.06.2013р. – Режим доступу: <http://rectors.odessa.ua/ua/page/porjadok-dennij-zasidannja-radi-rektoriv-vid-21062013r-2>.
13. Харун О. Л. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. Л. Харун. – Режим доступу: www.inter-nauka.com/.../14192382843759.Pdf.
14. Бенедик Ю. Ю. Покращення фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні на основі досвіду зарубіжних країн [Електронний ресурс] /

Ю. Ю. Бенедик. – Режим

доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/921/1/pokrashchennia.pdf>.

15. Аніщенко М. А. Правові проблеми бюджетного фінансування вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації на сучасному етапі / М. А. Аніщенко // Держава та регіони. Сер. Право. – 2012. – Вип. 1. – С. 73-80.

16. Подзігун С. М. Проблеми фінансування вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]: Інституційний депозитарій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/2878>.

17. Петрашенко Д. В. Аналіз державної політики фінансування вищої освіти України [Електронний ресурс] / Д. В. Петрашенко // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 5. – С. 172-179. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_5_35.pdf/.

18. Гриневич Л. Бюджет на освіту: інформація голови освітнього комітету. – [Електронний ресурс] / Л. Гриневич. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/45388>.

References:

1. Boholib T. M. *Finansove zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity i nauky v Ukraini: avtoref. dys. ...dokt. ekon. nauk: 08.04.01* / T. M. Boholib. – N.-d. finans. in-t pry M-vi finansiv Ukrainy. – K., 2006. – 38 s.

2. Boholib T. M. *Finansove zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity i nauky v transformatsiynyi period* / T. M. Boholib. – K.: Osvita Ukrainy, 2006. – 324 s.

3. Boholib T. M. *Pryntsypy upravlinnia vuzom: Monohrafiia* / T. M. Boholib. – K.: Znannia, KOO, 2003. – 160 s.

4. Boholib T. M. *Model finansuvannia y orhanizatsiia diialnosti vyshchoho navchalnoho zakladu* / T.M. Boholib // *Finansy Ukrainy*, 2009. – 8. – S. 40-50.

5. Salyha S. Ia. *Finansove zabezpechennia vyshchoi osvity: monohrafiia* / S. Ia. Salyha., V. M. Helman. – Zaporizhzhia: ZTsNTEI, 2007. – 252 s.

6. Iaryshko O. V. *Finansove upravlinnia vyshchymy navchalnymy zakladamy I-II rivnia akredytatsii: avtoref. dys. ...kand. ekon. nauk: 08.04.01 / O. V. Yaryshko; Dnipropetrovskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet. – Dnipropetrovsk, 2006. – 26 s.*
7. Khainatska Yu. Iu. *Analiz finansuvannia vydatkiv na osvitu v Ukraini [Elektronnyi resurs] / Yu. Iu. Khainatska, T. A. Hordieieva // Naukovi konferentsii. – Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/haynatska-yuyu-gordeeva-ta-analiz-finansuvannya-vidatkiv-na-osvitu-v-ukrayini/>.*
8. Muravska V. A. *Tendentsii finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom [Elektronnyi resurs] / V. A. Muravska. – Rezhym dostupu: <http://magazine.faaaf.org.ua/content/view/1055/35/>.*
9. Hryhanska S. V. *Derzhavne rehuliuвання systemy vyshchoi osvity v Ukraini: avtoref. dys. ...kand. nauk z derzh.upr: 25.00.02 / S. V. Hryhanska; Klasych. pryvat. un-t. – Zaporizhzhia, 2008. – 20 s.*
10. Safonova N. M. *Reformuvannia systemy vyshchoi osvity v Ukraini (90-ti rr. KhKh – pochatok XXI st.): istorychnyi aspekt: avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.01 / N. M. Safonova; Skhidnoukr. nats. un-t im. V. Dalia. – Luhansk, 2005. – 20 s.*
11. Kasych A. O. *Osoblyvosti finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini ta inshykh krainakh svitu [Elektronnyi resurs] / A. O. Kasych, V. A. Tsyhan // Efektyvna ekonomika. – 2013. – № 12. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>.*
12. Zvieriakov M. I. *Metodyka vprovadzhennia systemy biudzhetuвання u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Elektronnyi resurs] / M. I. Zvieriakov // Poriadok denni zasidannia Rady rektoriv vid 21.06.2013r. – Rezhym dostupu: <http://rectors.odessa.ua/ua/page/porjadok-dennij-zasidannja-radi-rektoriv-vid-21062013r-2>.*
13. Kharun O. L. *Alternatyvni dzherela finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini [Elektronnyi resurs] / O. L. Kharun. – Rezhym dostupu: www.inter-nauka.com/.../14192382843759.Pdf.*

14. *Benedyk Yu.Iu. Pokrashchennia finansovoho zabezpechennia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na osnovi dosvidu zarubizhnykh krain [Elektronnyi resurs] / Yu. Iu. Benedyk. – Rezhym dostupu: <http://eprints.oa.edu.ua/921/1/pokrashchennia.pdf>.*
15. *Anishchenko M. A. Pravovi problemy biudzhethnoho finansuvannia vyshchykh navchalnykh zakladiv I-II rivniv akredytatsii na suchasnomu etapi / M. A. Aynshchenko // Derzhava ta rehiony. Ser. Pravo. – 2012. – Vyp. 1. – S. 73-80.*
16. *Podzihun S. M. Problemy finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini [Elektronnyi resurs]: Instytutsiinyi depozytarii Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. – Rezhym dostupu: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/2878>.*
17. *Petrashenko D. V. Analiz derzhavnoi polityky finansuvannia vyshchoi osvity Ukrainy [Elektronnyi resurs] / D. V. Petrashenko // Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2013. – № 5. – S. 172-179. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_5_35.pdf/.*
18. *Hrynevych L. Biudzheth na osvitu: informatsiia holovy osvitnoho komitetu. – [Elektronnyi resurs] / L. Hrynevych. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/news/45388>.*

УДК: 130.2

**КУЛЬТУРНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ:
СВОБОДА ДУХОВНОГО ВИБОРУ**

доктор філософських наук, професор, Чікарькова М. Ю.

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Україна, м. Чернівці

Стаття присвячена розгляду феномену Майдану як точки біфуркації для сучасної України та побудови її аксіологічної системи. Автор розглядає різні тлумачення свободи українцями й демонструє, як це вплинуло на

соціально-політичні процеси у різних регіонах країни. Міркування автора підкріплюються матеріалом соціологічних досліджень, які дозволяють робити філософські узагальнення. Дослідник також продуктивно оперує юнгівською теорією архетипів: так, ефективним виявляється застосування архетипу Ініціації, яка забезпечує перехід до дорослості, акт позбавлення інфантильних заборон і страхів, етап самовдосконалення, оволодіння глибинними секретами, невідомими дітям. Водночас це подолання того, що Фромм трактував як «втечу від свободи», – конформізму, згоди з загальноприйнятими стереотипами поведінки.

Ключові слова: Майдан, свобода, юнгівська теорія архетипів, ініціація, аксіологія.

доктор философских наук Чикарькова М. Ю. Культурная самоидентификация современного украинца: свобода духовного выбора / Черновицкий торгово-экономический институт КНТЕУ, Украина, Черновцы

Статья посвящена рассмотрению феномена Майдана как точки бифуркации для современной Украины и построения ее аксиологической системы. Автор рассматривает разные трактовки свободы украинцами и демонстрирует, как это повлияло на социально-политические процессы в разных регионах страны. Размышления автора подкрепляются материалом социологических исследований, которые позволяют делать философские обобщения. Исследователь также продуктивно применяет юнговскую теорию архетипов: в частности, плодотворным оказывается применение архетипа Инициации, которая обеспечивает переход к взрослости, акт лишения инфантильных запретов и страхов, этап самосовершенствования, овладение глубинными секретами, неизвестными детям. В то же время, это преодоление того, что Фромм трактовал как «бегство от свободы», – конформизма, согласия с общепринятыми стереотипами поведения.

Ключевые слова: Майдан, свобода, юнговская теория архетипов, инициация, аксиология.

Ph.D. Chikarkova M. Yu. Cultural identity of modern ukrainians: freedom as spiritual choice/ Chernivtsi Trade and Economic Institute KNMEU, Ukraine

The article deals with the phenomenon of the Maidan as a bifurcation point for modern Ukraine and the construction of its axiological system. The author examines the different interpretations of freedom by Ukrainians and demonstrates how this has affected on the socio-political processes in different regions of the country. Reflections of the author are supported by sociological research material, which allows to make philosophical generalizations. Jung's theory of archetypes is productive used by the researcher: in particular, it is a fruitful to use of the archetype of Initiation, which provides the transition to adulthood, an act of deprivation of infantile inhibitions and fears, the stage of self-improvement, learning the deep secrets, which are unknown to children. At the same time, it is overcoming that, what Fromm interpreted as "escape from freedom", – conformity, accord with generally accepted stereotypes of behavior.

Keywords: Independence, freedom, Jung's theory of archetypes, initiation, axiology.

Свобода – одна з фундаментальних цінностей людини, й теза екзистенціалістів, що людина приречена на свободу, залишається актуальною. Втім, що вкладати в це поняття? Коли сьогодні на теренах нашої держави ми чуємо слово «свобода», воно часто-густо трактується у дусі поверхово сприйнятих ідей А. Камю – виключно як право на бунт. Але – до якої межі простирається свобода й коли вона починає переростати в анархію? Чи існують ситуації, фаталістично визначені наперед, а, отже, ситуації, в яких людина позбавлена свободи? Усі ці питання є непростими самі по собі, і тим більш – непростими для сучасної України, яка, ламаючи радянську аксіологічну систему, намагається з болем та кров'ю вибудувувати нову систему цінностей. І тут наріжним каменем має виступити саме феномен свободи. За думкою одного з найвідоміших українських філософів новітньої доби С. Кримського, свобода є не лише однією з ключових цінностей

українців, але навіть своєрідним архетипом: «принцип свободи проходить <...> крізь увесь масив української історії від князівської доби до сучасності, що і дозволяє стверджувати його архетипичний статус» [4, с. 278]. Ми бачимо, що саме різне ставлення до свободи та різні її трактовки стали однією з причин «аксіологічного розбрату» в Україні. Сьогодні, у постмайданній Україні, загальником стало говорити про свободу. Але, на жаль, стверджуючи ідеали свободи, ми часто забуваємо, що вона може бути небезпечною і що вона несе з собою відповідальність. Отже, завданням нашої статті буде дослідження ролі концепту свободи у культурній ідентифікації сучасних українців.

Як не дивно, але тема свободи та її вплив на аксіологічні орієнтири сучасної України майже не привертала увагу дослідників. Так, сьогодні в нашій країні часто говорять та пишуть про політичну чи економічну свободу, розмірковують про права сексуальних меншин чи терористичних організацій, про свободу ЗМІ чи свободу вибору контенту на телебаченні, але майже відсутні наукові дослідження, присвячені свободі як однієї з ключових універсальїй культури та фундаменту аксіології. Мабуть, чи не єдиним винятком є стаття Є. Більченко «Співвідношення цінностей свободи, нації і традиції у міфологічній тріаді «Захід – Майдан – Росія» як простір моделювання сучасної української ідентичності», в якій дослідниця справедливо стверджує, що Майдан «становить особливу духовну модель, що служить патерном для етнокультурної ідентифікації (позитивної чи негативної стосовно самого себе) переважної більшості нинішніх мешканців України» [1, с. 35], розглядає Майдан як семантичний феномен зі складним інтертекстом [1, с. 36] й аналізує співвідношення ідентичностей Майдану з топосом сучасного Заходу (мультикультуралістичним) та сучасної Росії (традиціоналістським).

Проблема свободи – це беззаперечно проблема вибору вектору розвитку нашої країни. Один з відомих прихильників незалежної України,

американський професор Дж. Мейс ще задовго до подій останнього Майдану неодноразово попереджував, що для українського суспільства існує лише два вектори розвитку у зовнішній політиці: схилення в бік російського авторитаризму та потрапляння під сферу впливу Росії або намагання стати демократичною нацією, що рухається в бік ЄС та НАТО [2, с. 299–300]. Очевидно, що перший означає відмову від свободи, а другий – важкий тернистий шлях до неї.

На наш погляд, доволі плідним було би застосування до аксіологічних орієнтирів сучасного українського суспільства й аналізу патріотичних почуттів вчення К. Юнга про архетипи. Юнг вважав, що колективне несвідоме – наче повітря, яким дихають усі, але яке нікому не належить, а його зміст, що фіксується в архетипах, – це комплекс психічних символів, формування різноманітних способів матеріальної і духовної діяльності в даному соціумі. *Колективне несвідоме* кожного народу Юнг характеризує як психічну спадщину даного національного колективу, що закарбувалася в міфах та ритуалах, покликаних фіксувати правила світобудови [10, с. 71–79].

Один із найзмістовніших ритуалів традиційного суспільства – Ініціація (посвячення) – є психосоціальним механізмом, що забезпечує перехід до дорослості, зокрема в рамках Ініціації відбивається перехід дитини зі світу Матері в світ Батька. Це акт позбавлення інфантильних заборон і страхів, етап самовдосконалення, оволодіння глибинними секретами, невідомими дітям. К. Юнг розрізняв два типи любові – материнську (нерозсудливу, ірраціональну) та батьківську (зважену, раціональну). Можна сказати, що дорослішають і окремі індивіди, і цілі нації. Застосування цієї теорії дозволяє виявити та окреслити причини різного тлумачення поняття патріотизму жителями західно-центральної та східної частини України. Захід та Центр мріють про побудову такої країни, в якій хочеться жити, вони не готові миритися з тим, що є, просто тому, що це – батьківщина з її, здавалося б, навіки законсервованою минувиною. Схід України готовий любити Росію, в якій

помилково бачить свою історичну батьківщину, як люблять біологічну мати – ірраціонально, з усіма її недоліками та хибами – просто тому, що це – «Русь-мати» (абсурду ситуації додає те, справжньою Руссю історично виступає якраз Україна).

На жаль, те, що й посьогодні велика частина суспільства все ще чітко не визначилася зі своєю аксіологічною системою, свідчить про неготовність великої частини суспільства до свободи. Це, в свою чергу, на наш погляд, є не лише синдромом пострадянського суспільства, але й багато в чому – симптомом кризи системи української освіти, яка за останній час зазнала бурхливих змін, і далеко не завжди позитивних. Так, спостерігається падіння загального рівня освіченості – випускники шкіл рік від року стають менш ерудованими (за рідкісними винятками) та здатними до будь-якої креативності. Невміння думати, бездумне затвердження низки фактів чи цитат, широке впровадження тестів з усіх дисциплін (у т. ч. суспільних та гуманітарних) – усе це поступово перетворює українську освіту на найгірший варіант схоластики та вбиває вміння самостійно мислити й аналізувати.

Невміння (а часом і небажання) аналізувати інформацію призводить також і до того, що у свідомості людей починають суміщатися несумісні речі. У цьому велика заслуга належить також поширенню в сучасному суспільстві постмодерністської свідомості з її колажністю, коли невимушено поєднуватися можуть різноманітні елементи. Сучасна людина з т. зв. «кліповою свідомістю», не занурена в інтелектуальний пошук, залюбки може сполучати антагоністичні цінності. Так, вбивати в принципі – погано, але «укропів (ватників) – можна», «за своїми переконаннями я – комуніст, а Західна Європа давно прогнила, проте діти мої живуть там, і як же ж там добре». Це лише деякі репрезентативні висловлювання, мільйони яких можна зараз прочитати хоча б в онлайн-дискусіях. Невміння аналізувати інформацію своїм наслідком має також невідання побудувати логічний ланцюжок і побачити причину та наслідок. Однаково малоприємно виглядають

представники полярних на сьогодні позицій, коли перший вигукує «Хто не скаже – той москаль», а потім дивується, звідки береться тема про знущання над росіянами в Україні, а другий стверджує, що він лише ходив на референдум про незалежність Донбасу та на мітингах закликав росіян ввести війська – але ж він зовсім не хотів війни.

Свобода, як і інші духовні цінності, потребує вдумливого ставлення. Не вміючи та не звикнувши думати, ми можемо лише копіювати системи цінностей інших чи орієнтуватися на те, що виглядає більш корисним на даний момент. Отже, у такий спосіб панувати в людській свідомості починають такі первні, як *біологічний* (жити заради того, аби жити), *прагматичний* (жити варто заради того, що вигідне у даний момент) чи *колективістський* (сене життя – у тому, що підтримується більшістю). Усе це не потребує метафізичних роздумів про непрості екзистенціальні проблеми.

Причини та механізм відмови від свободи розкриваються у відомій книзі Е. Фромма «Втеча від свободи». За Фроммом, в умовах тоталітарного суспільства авторитаризм, що вимагає підпорядкування, провокує руйнівність та деструктивність, яку жертва диктатури спрямовує на себе («результат – непрожите життя»), і це набирає форми «втечі від свободи», породжує конформізм – згоду особистості з загальноприйнятими стереотипами поведінки, в результаті чого людина стає «як усі», аби уникнути страху перед самотністю і безсиллям. Проте за все це доводиться платити втратою власної особистості та свободи.

У цих умовах з усією гостротою постає проблема моральної відповідальності особистості, що проявляється як наслідок свободи вибору. Свобода і відповідальність знаходяться в прямій залежності: чим ширше свобода, тим більша відповідальність. Цей зв'язок і дає підставу філософам називати свободу не благом, а важкою долею.

Інстинкт самозбереження змушує людину прагнути всю відповідальність за свої помилки і невдале життя покласти на долю, обставини, рідних,

близьких і т. д. Але бути відповідальним – означає думати про інших, про наслідки своїх дій – чи не будуть вони на шкоду іншому?

Очевидно, що міра моральної відповідальності у різних людей у різних ситуаціях неоднакова. Міра відповідальності залежить, насамперед, від самостійності здійснення дії. Однак наявність примусу не знімає відповідальності з людини. Низький вчинок під примусом не звільняє від моральної відповідальності, й, наприклад, дійсно порядна людина ніколи не погодиться на колабораціонізм.

«Бути людиною – означає відчувати свою відповідальність», – писав колись А. де Сент-Екзюпері. Небайдужість, причетність до життя суспільства, – ось що породжує почуття відповідальності та усвідомлення самого себе.

Отже, події Євромайдану та всього того, що слідувало за ними, чітко окреслили проблему готовності (чи неготовності) до свободи. Але виявилось, що насправді різні регіони України розуміють свободу по-різному. І на українському ґрунті в черговий раз підтвердилася думка Е. Фромма про те, що дуже часто сучасна людина, волаючи про необхідність свободи, насправді готова тікати від неї, оскільки свобода, як ми вже зазначали вище, – означає відповідальність, а це збуджує страхи садо-мазохістичного типу [8, с. 119–120]. Якщо я вільний – то безпосередньо на мене і покладається провина за мої проступки. Проте далеко не всім до вподоби ідея власної відповідальності. У такій ситуації людина починає шукати винних – кого (або – що) завгодно, лише б відвернути провину від себе. Мабуть, кожен з нас якщо не чув, то читав численні нещодавні подібні приклади «перекладення» відповідальності: «у мене немає часу дивитися новини», «я не думав, що так вийде», «я далекий від політики» тощо. Це характерні пояснення людей, які не готові були взяти на себе відповідальність.

Можна згадати й наступне: за Е. Фроммом, зріла людина прагне не свободи «від», а свободи «для» [8, с. 206]. Це означає, що якщо я прагну свободи, то для дорослої відповідальної людини це означає не просто

звільнитись від чогось (когось), але насамперед – розуміння, для чого це робиться, заради якої мети. Екстраполюючи це на українські реалії, можна говорити про те, що Захід та Центр країни з самого початку протестів були орієнтовані на свободу «для» – для побудови європейського майбутнього, приєднання України до того цивілізаційного вибору, який в свій час був зроблений країнами Євросоюзу. Ми не ставимо собі за мету у рамках цієї статті обговорювати, наскільки це було правильним або дискутувати щодо того, що багато хто згодом розчарувався у цьому виборі – ми насамперед фіксуємо факт, що самі протестні дії на київському Майдані розпочалися зі свободи «для». Свобода ж «від» (Януковича, Ахметова, Азарова, корупції, безправ'я тощо) була лише кроком до мети, але не самою метою. Схід же країни спочатку був орієнтований саме на свободу «від» – від «влади хунти», «фашистів» тощо. Лише пізніше в його аксіологічній картині світу виникає запозичена від північного сусіда концепція «Русского мира», ідея повернення до складу Росії тощо. І це різне розуміння самої категорії свободи стало, на наш погляд, одним із ключових чинників роз'єднання українського суспільства. Цікаво, що згідно опитування Центру Разумкова у березні 2013 року, тобто за декілька місяців до Революції Гідності та початку війни в Україні, про доктрину «Русского мира» Патріарха Кирила найбільше чули в Україні мешканці Західного, а не Східного регіону – їхня кількість становить 36,3 % та 12,9 % відповідно [9]. Це означає, що «Русский мир», про який сьогодні так багато говорять на Донбасі, був зовсім невідомий там буквально напередодні тих подій, які мали розгорнутися. При всій очевидності певних передумов, які сприяли швидкому поширенню та укоріненню цієї ідеї на Донбасі, не знімається питання про відповідальність за свій вибір та осмисленість цього вибору.

Характерно також, як ми вже згадували, що чим нижчий рівень освіти – тим менше бажання замислюватися над цінностями, тим більше – жертвувати чимось заради них. Нагадаймо, що Євромайдан відбувся насамперед завдяки

освіченим людям. І це були люди, які розуміли, що цінності варті жертв. Можна погоджуватися чи ні з їхніми цілями, але принаймні вони зробили усвідомлений морально-політичний вибір.

Аби не говорити голослівно, давайте подивимося на статистику учасників київського Майдану, цього серця протестного руху України 2013-2014 рр. Перше опитування учасників Майдану було проведено Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та Київським міжнародним інститутом соціології у вихідні дні (субота і неділя) – 7 і 8 грудня 2013 року. Фондом було враховано, що Майдан у різні дні був різний (особливо у вихідні та буденні дні). По суті, він існував у двох формах: Майдан-мітинг, з мінливим складом учасників, особливо масовий – у вихідні дні, та стаціонарний табір, де люди перебувають відносно постійно і які забезпечують життєдіяльність Майдану (охорону, організаційні функції, приготування їжі, прибирання тощо)

Освітній рівень учасників Майдану-табору дещо нижчий, ніж Майдану-мітингу, проте все ж вищий, ніж у структурі населення країни: 49% з вищою освітою (63% на Майдані-мітингу), 40% – із середньою загальною та середньою спеціальною освітою (22%), 10% – з незакінченою вищою (13%), 2% – з неповною середньою (1%).

За родом занять серед учасників обох Майданів найбільшу групу становили спеціалісти з вищою освітою, проте на Майдані-мітингу їх дещо більше – 40%, на Майдані-таборі – 22%. А загалом і Майдан-мітинг, і Майдан-табір представляє людей різних занять: студентів (12% на Майдані-мітингу і 10% – на Майдані-таборі), підприємці (відповідно, 9% і 12%), керівники (8% і 4%), робітники (7% і 14%), пенсіонери (9% і 11%). Зрозуміло, на Майдані-таборі було більше тих, хто не мав постійного місця роботи (16%, із них 8% підробляли у різних місцях, і 8% джерел доходу не мали) [5].

Ці статистичні дані промовляють самі за себе, але і дають підставу для більш глибоких узагальнень. Так, ми виразно бачимо, що на обох типах

Майдану приблизно половину їхньої чисельності складають люди з вищою освітою. Крім того, фіксуємо доволі велику частку студентів, підприємців та керівників – в середньому близько 1/3 кожного з Майданів. Це підкріплює нашу гіпотезу про те, що люди з вищим соціальним статусом та наявністю освіти краще усвідомлюють важливість аксіологічного вибору.

Майдан, ця справжня Революція гідності став великим водорозділом між наївно-інфантильним сприйняттям ситуації та розривом з московським зомбуванням й свідомим обранням громадянської позиції. В. Єрмоленко називає Майдан Революцією Дарунку, коли, на противагу олігархічному суспільству, в якому людина намагається отримати більше, ніж дати, Майдан демонстрував протилежну логіку: люди давали більше, ніж отримували; сучасна ж Росія існує за логікою «геополітичної олігархії» [3, с. 31], і це одна з причин ціннісних розбіжностей. В. Єрмоленко звертає увагу й на важливу різницю між західною та радянською моделями модернізації. Якщо перша вела «до розширення простору насолоди», права на гедонізм, то друга була гранично аскетичною, будувалася на саможертві та відмові від насолод і вихованні перверсивної любові до страждання: якщо мені не може бути добре – нехай іншим буде ще гірше [3, с. 33]. Політика Путіна є продовженням пост-радянського садизму, а його власну політику можна окреслити як «садо-путінізм», метою якої є не добробут народу чи власна особиста перемога, але «поразка іншого, приниження іншого» [3, с. 34].

Євромайдан став поворотною точкою для нашої держави в цілому та кожного її громадянина зокрема – байдужих тут майже не залишилося, відбулася виразна поляризація думок. Він продемонстрував наявність різних аксіологічних систем у нашому суспільстві з такою очевидністю, якої ще не було у новітній історії України. Але це була лише перша карколомна зміна, з якою слідували інші. Одна з трагічніших – війна на Донбасі (або АТО, як прийнято називати її в офіційних джерелах інформації). Стосовно того, хто винен у сучасному кровопролитті на Донбасі, в різних регіонах теж

висловлюють різні думки. Так, станом на вересень 2014 року, у період розпалу воєнних дій на Сході було проведено соціологічне опитування, що продемонструвало суттєві розбіжності між регіонами України. Наприклад, у західних та центральних областях домінує думка про те, що збройний конфлікт на Донбасі спричинила Росія: на Заході такої думки дотримується 71 % людей, у центрі – 59 %. Кардинально іншу картину ми бачимо на Сході, де більшість (55 %) винуватить Майдан, що скинув В. Януковича з посади Президента, а доволі великий відсоток людей коріння збройного конфлікту на Донбасі пов'язує зі втручанням країн Заходу, що провокують ворожнечу між братніми слов'янськими народами (21 %). Найменш визначеною виявилася точка зору мешканців південних областей: 30 % винуватить Росію, 18 % – Майдан, 11 % – країни Заходу, 9 % – мешканців Донбасу, 20 % не визначилися з відповіддю [7, с. 19].

Нарешті, по-різному бачать різні регіони України і своє майбутнє. Так, Центр Разумкова провів опитування у жовтні 2014 р. щодо пріоритетів зовнішньої політики України. Ми можемо побачити наступні дані. Найбільш подібними є точки зору Заходу та Центру, які пріоритет бачать у відносинах з країнами ЄС – 72,3 % та 71,6 % відповідно. Позиції Півдня та Сходу (без Донбасу) також є подібними: 27,6 % та 33,2 % відповідно також за розвиток відносин з ЄС. Втім, доволі велика частина людей у цих регіонах не визначилася: 37,4 % на Півдні та 24,6 % на Сході. Стосовно точки зору Донбасу, то тут очікувано лідирує точка зору про пріоритетність розвитку відносин з Росією – так думає 49,2 % мешканців [6, с. 78].

При подібності точок зору Заходу та Центру цікаво звернути увагу на мовний чинник: адже Захід – виразно україномовний, а у Центрі наявна велика кількість російськомовних мешканців. Втім, це не завадило їм мати спільну позицію – так само, як переважна більшість переселенців зі Сходу – російськомовні, що не заважає їм відчувати себе частиною українського, а не російського культурного простору. Отже, протягом останніх двох років

з'ясувалися вельми цікаві речі – культурна ідентичність в багатьох випадках не залежить ані від мови, якою спілкується людина, ані навіть від її «материнської» культури – тієї, яку вона засвоїла з дитинства. І це при тому, що численні українські політики намагалися жорстко «прив'язати» ідентичність до мови або території. Втім, розбіжності всередині країни дійсно існують, і без чіткого усвідомлення цих суперечностей та їхнього підґрунтя ми не зможемо розробити стратегію для об'єднання країни та вироблення якщо не спільної, то принаймні прийнятної аксіологічної шкали для всього українського суспільства. Усе сказане свідчить про нагальну потребу вивчення глибинного коріння отого «страху бути вільним», яке становить чи не найбільшу перешкоду в пориванні України до нового майбутнього.

Література:

1. Більченко Є. Співвідношення цінностей свободи, нації і традиції у міфологічній триаді «Захід – Майдан – Росія» як простір моделювання сучасної української ідентичності / Євгенія Більченко // Наукові записки національного університету «Острозька академія». – Серія «Філософія». – 2015. – Вип. 17. – С. 34–41.
2. День і вічність Джеймса Мейса / За заг. ред. Л. Івиної; [пер. О. Гончарова, Б. Гончаров, І. Саповський, Ю. Скляр]. – Б. м. : ЗАТ «Українська прес-група», 2005. – 447 с.
3. Єрмоленко В. Рідинні ідеології: Україна, Росія і нове століття / Володимир Єрмоленко // Філософська думка. – 2014. – № 6. – С. 29–38.
4. Кримський С. Архетипи української ментальності / С. Кримський // Проблеми теорії ментальності / Відп. ред. М. В. Попович. – К.: Наукова думка, 2006. – С. 273–301.
5. Майдан-мітинг і Майдан-табір: схоже і відмінне: [Фонд Демократичні ініціативи ім. А. Кучеріва]. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/polls/2013-year/vjweojgvowerjoujgo.htm>.

6. *Проблеми та перспективи українсько-російських відносин очима громадян// Національна безпека і оборона. – 2014. – № 5–6. – С. 68–79.*
7. *Сахно Ю. Хто насамперед винен у нинішньому кровопролитті на Донбасі? / Юлія Сахно // КМІС Review. – 2015. – № 2. – С. 18–22.*
8. *Фромм Э. Бегство от свободы: [пер. с англ. Г. Ф. Швейника] / Эрих Фромм. – М.: Академический Проект, 2008. – 254 с.*
9. *Чи чули Ви про доктрину «Русского мира» Патріарха Кирила? (регіональний розподіл): [Центр Разумкова]. – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=884.*
10. *Юнг К.-Г. Аналитическая психология. Прошлое и настоящее / Сост. В. Зелинский, А. Руткевич. – М. : Мартис, 1997. – 320 с.*

References:

1. *Biljchenko Je. Spivvidnoshennja cinnostej svobody, naciji i tradycji u mifologichnij triadi «Zakhid – Majdan – Rosija» jak prostir modeljuvannja suchasnoji ukrajinskoji identychnosti / Jevghenija Biljchenko // Naukovi zapysky nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija». – Serija «Filosofija». – 2015. – Vyp. 17. – S. 34–41.*
2. *Denj i vichnistj Dzhejmsa Mejsa / Za zagh. red. L. Ivshynoji; [per. O. Ghoncharova, B. Ghoncharov, I. Sapovsjkyj, Ju. Skljjar]. – В. м.: ZAT «Ukrajinsjka pres-ghrupa», 2005. – 447 s.*
3. *Jermolenko V. Ridynni ideologhiji: Ukrajina, Rosija i nove stolittja / Volodymyr Jermolenko // Filosofsjka dumka. – 2014. – № 6. – S. 29–38.*
4. *Krymsjkyj S. Arkhetypy ukrajinskoji mentaljnosti / S. Krymsjkyj // Problemy teoriji mentaljnosti / Vidp. red. M. V. Popovych. – K.: Naukova dumka, 2006. – S. 273–301.*
5. *Majdan-mityngh i Majdan-tabir: skhozhe i vidminne: [Fond Demokratychni iniciatyvy im. A. Kucheriva]. – Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://dif.org.ua/ua/polls/2013-year/vjweojgvowerjoujgo.htm>.*

6. *Problemy ta perspektyvy ukrajinsjko-rosijsjkykh vidnosyn ochyma ghromadjan // Nacionaljna bezpeka i oborona. – 2014. – № 5–6. – S. 68–79.*
7. *Sakhno Ju. Khto nasampered vynen u nynishnjomu krovoprolytti na Donbasi? / Julija Sakhno // KMIC Review. – 2015. – № 2. – С. 18–22.*
8. *Fromm E. Begstvo ot svobody: [per. s angl. G. F. Shveynika] / Erikh Fromm. – M.: Akademicheskij Proekt, 2008. – 254 s.*
9. *Chy chuly Vy pro doktrynu «Russkogho myra» Patriarkha Kyryla? (reghionaljnyj rozpodil): [Centr Razumkova]. – Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=884.*
10. *Yung K.-G. Analiticheskaya psikhologiya. Proshloe i nastoyashchee / Sost. V. Zelinskiy, A. Rutkevich. – M.: Martis, 1997. – 320 s.*

РОЗДІЛ III. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

УДК 159.9:883.3

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ПРОРОКА

кандидат психологічних наук, Оксентюк Н. В.

Національний університет водного господарства та природокористування,
Україна, Рівне

Предметом наукового дослідження є функція Тараса Шевченка як пророка. Метою статті є психологічне тлумачення розуміння Т. Шевченка як пророка. Методологія: застосування інструментів психології творчості, літературно-психологічного аналізу, міждисциплінарний підхід. Результати дослідження: виявлено, що колективне несвідоме стає особистим досвідом письменника-пророка і переноситься ним у сферу художньої творчості. Поет покликаний

розкодувати для нащадків глибинні причини трагічної долі вітчизни, донести до них «універсальні істини української культури», виступає посередником між «небом» і «землею», обранцем трансцендентних сил. Такі висновки можна застосувати у культурології, літературознавстві, психології творчості.

Ключові слова: літературно-психологічний аналіз, Тарас Шевченко, пророк, колективне несвідоме, міф

Оксентюк Н. В. Психологический подход к пониманию Тараса Шевченко как пророка / Национальный университет водного хозяйства и природопользования, Украина, Ровно

Предметом научного исследования является функция Тараса Шевченко как пророка. Целью статьи является психологическое толкование понимания Т. Шевченко как пророка. Методология: применение инструментов психологии творчества, литературно-психологического анализа, междисциплинарный подход. Результаты исследования: выявлено, что коллективное бессознательное становится личным опытом писателя-пророка и переносится им в сферу художественного творчества. Поэт призван раскодировать для потомков глубинные причины трагической судьбы родины, донести им «универсальные истины украинской культуры», выступает посредником между «небом» и «землей», избранником трансцендентных сил. Такие выводы можно применить в культурологии, литературоведении, психологии творчества.

Ключевые слова: литературно-психологический анализ, Тарас Шевченко, пророк, коллективное бессознательное, миф

Oksentiuk N. V. Psychological approach to understanding Taras Shevchenko as a prophet / National University of Water Management and Natural resources Use, Ukraine, Rivne

The subject of research is a prophet function of Taras Shevchenko. The aim of the article is a psychological interpretation understanding Shevchenko prophet.

The article aim is to use psychological interpretation of understanding Shevchenko as a prophet. Metodology: psychology of creativity, literary and psychological analysis. Results: we found that the collective unconscious becomes a personal experience of the writer-prophet, and carries him into the sphere of art. He called to decode the underlying causes of the tragic fate of the history of the motherland for a posterity, to convey to them «universal truths of Ukrainian culture». Poet mediates between heaven and earth and elected by transcendental forces. These findings can be applied to cultural studies, literary criticism, psychology of creativity.

Key words: literary and psychological analysis, Taras Shevchenko, the prophet, the collective unconscious, myth

Вступ. Пророцтво Шевченка про Україну, український дух і українське життя є геніальне прозріння письменника-мислителя, – вважає багато вчених і літераторів. Це змусило нас знайти наукове, психологічне пояснення.

Аналіз психології творчості Шевченка здійснювали такі вчені як С. Балей, Г. Грабович, Н. Демчук, О. Забужко, М. Кашуба, Г. Костельник, І. Франко, М. Шлемкевич, Я. Ярема та ін., проте психологічний підхід до розуміння Шевченка власне як пророка не розкритий. **Мета статті.** Тому метою статті стало психологічне тлумачення розуміння Тараса Шевченка як пророка.

Ще сучасники великого кобзаря визнали його місію. Спів Шевченка був «...воїстину гуком воскреслої труби архангела», — пише Куліш у «Спогадах про Шевченка» (Куліш П. О. Хуторна поезія. — Львів, 1882. — С. 8.) [5, с.162] і називає його національним пророком: «З новими творами Шевченка Куліш тоді не був ще ознайомлений і коли перечитав їх, дак вони «здалися йому якимсь відкриттям з неба». Півтора року Куліш не бачив Шевченка і тепер, зустрівшись з ним, бачив, що «Шевченко зробивсь не таким, яким він його покинув, ідучи з України до Петербурга. Се вже був не кобзар, а національний пророк». Кулішеві здавалося, що «сталось те, чого зазнав на

собі ветхозавітний посол господень, — те, що змалював по його слову такий же великий, як і сам Шевченко, геній слова».

Для Куліша, признається він, «сяєво духа Тарасового було чимсь надприродним». «Київська інтелігенція обгортала українського барда глибоким почитанням» (Хуторна поезія. — С. 12-15). [Там само, 214].

Всі, навіть вороги-українофоби, визнають Тараса Шевченка за Пророка української нації, але чому саме він набув такого значення – ніхто не зумів відповісти. Загадка феномену Шевченка залишається нерозгаданою! Безпомічність в осягненні всього генію Тараса Шевченка призвела до штампування спрощеного і значною мірою бутафорського образу митця і людини. Тиражуються стандартні фрази, думки, портрети і пам'ятники, які перетворюють поета в своєрідну декорацію та атрибут, тоді як потрібно навпаки відкривати і черпати життєдайну глибочінь його величної природи.

Але, спершу слід з'ясувати психологічні основи життя та творчості людини, яку називають пророком. Саме слово «пророк» не означає лише провісника майбутнього. Воно перекладається як покликаний (Богом), як людина, що говорить від імені Божого і є виразником його волі. Пророки закликалися на служіння часом несподівано для них самих, часом проти власної волі. Під-час цього пророки знемагали під тягарем свого непосильного служіння, їм було нелегко пророкувати лиха і постійно викривати людей. Пригнічення слабких, насильство, брехня, несправедливість є така ж зрада Заповіту, як і, приміром, шанування «чужих богів».

Пророки вірили, що Бог діє і проявляє Себе в історичних подіях. Тому вони брали активну участь у житті своїх сучасників. Дар історичного передбачення піднімає людину над межами часу. Звідси таке характерне для пророцтва явище, як скорочення хронологічної перспективи. Ведений Духом Господнім ясновидець споглядав прийдешнє «наближеним».

Всі великі нації дали світу письменників, які стали національними пророками. Деякі пророцтва, явлені в літературі, дивним чином збігаються з законами руху людства. За К. Юнгом, найбільш глибокий і безпосередній вплив роблять саме ті мислителі, яким вдається підняти на рівень свідомості і вже в ньому висловити «поверхневий шар колективного несвідомого» [7].

Це загальне несвідоме знання краще, ніж будь-хто, висловлюють поети і мислителі. Саме вони мають виховний вплив на своїх сучасників і на нащадків, бо «в своєму найглибшому натхненні», вони черпають з надр колективного несвідомого і висловлюють вголос те, «про що інші лише мріють», — говорив К.-Г. Юнг. Вони голосніше і ясніше інших висловлюють те, що всі знають, висловлюючи, тим самим, це загальне несвідоме «знання». Так як для більшості людей це недосяжно, то і дар генія виключно рідкісний.

Колективне несвідоме Юнг постулює як психічну спадщину людства, яка, подібно до людського тіла, розвивалася шляхом еволюції й позначена численними людськими досвідами [7], у той час як індивідуальне — інформацію психічного світу конкретної людини.

Одним з головних ознак того, що письменник не випадкова і не тимчасова величина — є почуття його особливого шляху. Якщо письменник-пророк є «обранцем долі», то його особу проймають і всі загадки народу, до якого він належить. Письменник-пророк приречений і залишений в світі для того, щоб оголювати через свою душу те, що становить основи душі всіх. Його твори, з якими автор себе ідентифікує, підкоряються дії власного несвідомого, яке підпорядковує руку письменника [7].

Своїм ясновидінням великий письменник наближається до розуміння людської мотивації. Він охоплює своєю думкою життя і нестримно занурюється в таємниці людини, щоб знайти у характерах, що змінюються від століття до століття деякий загальний закон людської природи. І куди б не полетіла думка генія, вона захоплює його не лише побачити весь океан незорості життя, а й інтуїтивно в художніх образах відчувати його сутність.

Коллективне несвідоме стає особистим досвідом письменника-пророка і переноситься ним у сферу художньої творчості, а вічні проблеми – пошук сенсу життя і стосунки між людьми – приймають своїм провідником письменника в його подорожі в світ образів і світ почуттів.

Пронизуючи природу людської спільноти в її незмінності, думка письменника шукає в натовпі істину духу, але зневірившись не знаходить її і бачить тільки колективний практичний егоїзм осіб з натовпу. І чим більше люди йдуть до пророка, тим гостріше він відчуває нудьгу і самотність.

Пророка не призначають, не вибирають. З іншого боку, лише та людина, яка обрана Богом, здатна відверто і мужньо говорити правду. Проте існують і пророки людські, лжепророки, що провіщають від себе і, значить, керуються силами неправди.

Шевченко мріяв про побудову царства Божого, державу правди і волі, для цього – він руйнував царство насильства, деспотизму. Ідея повалення кріпацтва й визволення рідного народу зливалася з проповіддю християнства, його віра підняла ідею братання між народами, проповідувала світовий мир, свободу і любов.

Життєва позиція пророка-Шевченка полягає у тому, щоб жити за Божим законом і актом волі обирати свою дорогу. Звідси зрозуміла його боротьба зі сваволею сильних світу і несприйняття тих, хто втрачає подобу Божу. Характерний Шевченкові штрих: у важкі хвилини перед ним завжди стоїть Бог, адже він Його згадує безліч разів у творах: «Що лиш тепер молюся до Бога і дякую йому за безконечну любов до мене, за те, що він виправдовував мене. У тому випробуванні очистилося і видужало моє бідне, боляче серце. Воно забрало від очей моїх призму, крізь яку я глядів на людей і на самого себе. Воно навчило мене, як любити ворогів і тих, хто нас ненавидить. А цього не навчить ніяка школа, крім школи досвіду і тривалої бесіди з самим собою» (лист до графині Толстої від 9 січня 1857 року) [6].

Наприкінці літературної творчості він поміщає молитви та уривки із псалмів у «Букварі» для дітей, сподіваючись, що вони сприятимуть вихованню добрих людей із чистим серцем. Отже, ще одна глибинна властивість натури Тараса Шевченка – його людяність в розумінні високого християнського гуманізму. Правдива релігійність Шевченка проявлялась в тому, що ненавидячи всіляку несправедливість, він водночас з якоюсь всепробачаючою любов'ю ставився до всіх людей. У Шевченка відсутні почуття упередженості або якоїсь патологічної ненависті, а тому він мав друзів різних національностей, вільно користувався слов'янськими мовами тощо.

В одному з найкращих своїх творів «І мертвим, і живим, і ненародженим...» наш славетний поет показує історичні реалії, досить сумні для українців, де він застерігає нас від повторення помилок наших предків:

... Та й спитайте

Тоді себе: що ми?..

Чиї сини?..Яких батьків?

Ким? За що закуті?..

То й побачите, що ось що

Ваші славні Брути:

Раби, підніжки, грязь Москви,

Варшавське сміття – ваші пани,

Ясновельможнії гетьмани.

Чого ж ви чванитеся, ви!

Сини сердешної України!

Ця зневага йшла від свідомого розуміння в усій повноті брутальної нищості правлячої верхівки і всього соціального ладу кріпацької Росії. Шевченко бачив, знав і усвідомлював усе реально, а тому казав щирю правду. Власне оце викривальне правдолюбство зробило Тараса Шевченка бунтівником і революціонером. Він все життя прагнув до побудови

справедливого суспільного ладу, про що яскраво свідчить його участь у Кирило-Мефодієвському братстві.

С. Балей пояснює, що «...міт про рай страчений людскістю є проекцією ідеальних, нездійснених бажань людства в дитинячі його часи; він є перенесенням в минуле образу щастя і совершенства, за яким тужить людство. А якому теперішня дійсність не дає осущення» [1, с.192]. Про невдоволення суспільними подіями згадує так: «Не инакше як з особистими хотіннями поета діяло ся із бажаннями, що виростали в його душі на тлі загальних, національних чи суспільних почувань. Тут також приходилося поетови «завдавати серцю жалю», що не осущав ся ідеал такого життя України, який він леліяв в душі» [1, с.185].

Шевченкове своєрідне роздвоєння між мрією й дійсністю пояснюється тим, що Шевченко часто ідентифікує себе з історичними постатями. Їхні вчинки пояснює впливом своєї власної психіки, власними почуттями й бажаннями. С. Балей називає це «спосібність вчувати свою душу в інші ества» [1, 189].

Пояснюючи міфологічне мислення Шевченка Г. Грабович теж називає його пророком, мучеником, останньою надією своєї нації [2, с.17] або ж приниженою і зневаженою жертвою [байстрюк, сліпий, волоцюга-кобзар, покритка, навіть грішник, як, наприклад, у вірші «Чи то недоля та неволя...»]. За Грабовичем, Шевченковий світ поділений на абсолютне Добро і абсолютне Зло, поет чи, власне, його ліричний персонаж розірваний. Власна символічна біографія Шевченка переплетена у поезії з «колективним, міфологічним пластом»: «Світ дитячих спогадів, світ юнацьких переживань викликає особливий емоційний стан, який, своєю чергою, активізує «колективну» підсвідомість. Ясно, що тільки в українській поезії душа Шевченка резонує в лад з «національною душею», тобто з усім діапазоном спільних, не до кінця виказаних знань, почуттів, вражень» [2, с. 18–19]. Саме «український світ» дає поезії основу для символічного коду, а «неприспосована», бунтарська

особистість оживляє цей світ і це затьмарює образ справжнього Шевченка. Г. Грабович вважає, що «поет є продуктом і героєм свого власного міфа» [2, с.19]. Пласти підсвідомого виявляються справжнім змістом Шевченкових творів. Це стосується насамперед історії України, картин минулого, що постають перед читачем російськомовних повістей і залишають «щемливе відчуття розладу, навіть прокляття, яке приховується під зовнішністю існуючого ладу» [2, с.31]. Хоча у творчості українського пророка є багато художніх картин на історичну тематику, де з певною вірогідністю відтворено події минулого, все ж Г. Грабович вважає, що поет відтворював не таку історію, яку можна пізнати шляхом раціонального дискурсу, а «цю правду можна пізнати тільки звернувшись до колективної душі власного народу. Її треба не вивчати, а відчувати чи сприймати як одкровення. Вона неподільна, незмінна й трансцендентна, так само, як трансцендентні поетові ключові метафори – слово, воля, правда» [2, с.34]. Подібне відтворення історії є постійною трансформацією історичного змісту в міфологічний і символічний, що Г. Грабович називає метаісторією, коли дослідник чи поет дошукується глибокого, істинного, часто спотвореного й забутого, або прихованого значення подій. У Шевченка історичне минуле незмінно реалізується в колективних формах, зберігається у колективній пам'яті. У піснях, думках, легендах, втілюється в напівлегендарних героях. Проте український поет відходить від канонів романтичного історизму, що сформували тип стороннього спостерігача чи навіть політика. У нього минуле, історизм – «функціонально дієвий»: «Історичному значенню, розкритому Шевченком, належить унікальна й глибинна роль – відродити, вилікувати й визволити народ, стати істинним творцем його духовного відродження» [2, с.51]. Оскільки поет постає як знавець сакральної істини, історії-правди, то цей феномен можна пояснити глибинною трагедією його власного життя, в якому переплелися національна й особиста доля. Поет виступає посередником між небом і землею, обранцем трансцендентних сил, покликаним до «проклятої» і

водночас «святої» роботи – розкодувати для нащадків глибинні причини трагічної долі вітчизни, донести до них «універсальні істини української культури».

Г. Грабович, керуючись структурно-антропологічним підходом до міфа, опрацьованим К. Леві-Стросом і В. Тернером, запропонував модель міфологічного мислення Шевченка. Він переконаний, що «у суті Шевченкової поезії лежить міфологічне мислення й особливе міфологічне сприйняття України... Міф становить базовий код Шевченкової поезії. Однак міфологічний код з'являється тільки в поезії, в той час, як інший базовий код Шевченкової творчості, а саме – психологічний, чи символіко-автобіографічний, знаходимо в усіх головних формах його самовияву: в поезії, прозі, а також у живописі. Хоча обидва коди становлять незалежні системи, особистісні й міфологічні компоненти, пов'язані між собою: міфологічне зображення України і символічний автопортрет митця моделюють і відображають одне одного. При розкритті міфологічного значення, котре існує на глибинному рівні, виявляється також індивідуальна психологія поета» [2, с.155–156].

Щоб краще зрозуміти природу поетичної творчості Шевченка, можна припустити, що людина-поет – це сукупність пов'язаних з природою людини вищих смислів, свого роду смислове поле, що складається з двох частин. Одна його частина – проявлена, доступна аналізу і самоаналізу. Інша частина, міфопоетична, – прихована, вислизає від аналізу, а її смисли складаються з прихованих (неявних) значень слів і схоплюються уявою та інтуїцією. Т.ч. власна природа поета має здатність породжувати смисли. Перехід з області актуальної свідомості в якусь неясну область альтернативної свідомості, образно кажучи, в область «пустельної» свідомості, в якій тільки й можливий прорив до нових ідей і сенсів є преображенням і осяянням. Занурення у світ архетипів колективного несвідомого, де, згідно з Юнгом, людина відчуває свою Самість, свій вищий дух, де зберігається історія людського роду,

переходить у стан свідомості, вже відокремлений від зовнішнього світу, другий етап перетворення – інсайт. Існує здогадка Юнга про універсальність символів і архетипів людського несвідомого для різних епох, різних культур, різних народів і різних геніїв [7].

Передусім американський дослідник розкрив Шевченкову міфотворчість у синхронному контексті, паралельно з іншими слов'янськими поетами-романтиками, що оспівували й абсолютизували власну націю та її історію. Оксана Забужко вважає, що феномен Шевченка в християнській цивілізації не винятковий і в діахронному аспекті він також вписується у ряд «творців національно-консолідуючого міфа від Данте й Сервантеса до Гете» [4, с.15].

Водночас Забужко проти роздвоєності, «розірваності» постаті поета, вона вважає, що Шевченків міф України побудований на цілісному уявленні, поет «інтуїтивно бездоганно точно розумів цей символічний тип співвідношення між собою та «уявною спільнотою». Про що свідчать його слова: «Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини» [4, с.23]. Більше того, вона вважає, що поет «українізував» християнський міф, виявившись «розп'ятим» між двох антагоністичних течій – офіційно-церковної та стихійно-народної релігійності. Від часів Шевченка духовна історія України розгортається, співвідносячись з ним, як із своєрідним абсолютом, – символічно персоніфікованою, втіленою єдністю сутності й існування в межах національного світу [4, с.34]. Дослідниця критично стверджує стосовно Грабовича, що він «взявся» відсікти створений Шевченком міф України від міфа його життя, словесний – від загальнокультурного як буцімто національної недуги» [4, с.36]. Проаналізувавши і творчість, і життя українського поета, О. Забужко розкрила створений ним міф України, в якому і її минуле, й теперішнє, і майбутнє поєднані в одну цілісність. Оскільки трагічне минуле й теперішнє України як і її національна доля універсалізується Шевченком у контексті християнського міфа гріха й спокути, то й майбутнє у цьому контексті

виглядає апокаліптичним. Щодо осібного шляху України, її історичного порятунку із «національно-специфічного пекла», то О. Забужко робить висновок, що «...визволення України як колективного індивіда має відбутися насамперед через очищення-«освячення» її душі. Піднесення її на височінь, у принципі, недосяжну для зла» [4, с.140]. «Коли очиститься моя країна –тоді я полину до свого Бога. А поки я до Бога не йду, я зі своєю країною» - апелює Забужко за Шевченка до вірша:

Як понесе з України

У синєє море

Кров ворожу... отойді я

І лани, і гори —

Все покину і полину

До самого бога

Молитися... а до того

Я не знаю бога.

Забужко тут бачить позви пророка із Богом за свій народ, пред'яву Богу від пророка, який почуває себе репрезентатним, відповідальним за свій народ.

Намагався розшифрувати Шевченків міф України і Дмитро Донцов одним із перших на початку ХХ ст. Донцовська герменевтика спричинилася до трансформації Шевченкового міфа України в ідеологію українського інтегрального націоналізму. Д. Донцов переконаний, що поет бачив спасіння лише у воскресінні лицарства на Україні. Він виділяв тих людей, козаків, як носіїв шляхетної душі, людей честі, героїчної вдачі. Вони володіли кодексом честі, голоті незрозумілим. Воскресле козацтво мало виконати в пророчій уяві Шевченка велику місію: визволити Україну від нової «орди варварів», якою була Московщина – тих «незрячих, душевбогих гречкосіїв» можна визволити лише силою й подвигом «лицарів святих» [3, 161].

Наведемо, як висловлюються про місію Шевченка письменники у ХХ ст.[8]: «...Господь дарував нам розум і волю, свій Закон, послав нам Пророка

Тараса, який зрозумілою мовою Заповіту закликав нас рішучими діями захистити свою землю, здобути свою Державу» (Хмара Степан).

«Такі фігури, як Шевченко, є в кожного народу, народ їх береже як святині...Крім переслідувань, він нічого не надбав для себе, зате здобув Україну і весь світ... Таке надається геніям» (Федченко Павло).

«...Отож творчість поетів можна (й належить) сприймати тільки в усій її повноті та завершеності, особливо тих, які мали месійне призначення, а Тарас Шевченко саме такий був...» (Шевчук Валерій).

Усвідомлюємо, що в історії України ще не було людини, що зробила б такий велетенський вплив на уми і серця своїх співвітчизників, як Тарас Шевченко. Він не народився пророком і зовсім не прагнув ним бути, але за Божим провидінням ним став і вивів свій народ з «єгипетського» ярма, хоча сам так і не побачив землі обіцяної.

Висновки.

У результаті дослідження ми підходимо до висновку, що творчість Т. Шевченка важливо сприймати з позиції його місійності, а саме – бути пророком українського народу. Через цю роль він має найбільший вплив на читача, який сприймає Шевченкову творчість. Ця творчість, яка черпає інформацію з колективного несвідомого, містить заклик до дії. Феномен Шевченка вписується у ряд творців національно-консолідуючого міфа.

Література:

1. *Балей Степан. З психології творчості Шевченка // Балей Степан. Збір. творів. У 5 т. Т. 1. – Львів–Одеса: ІФЛІС ЛФС «Cogito», 2002. – С. 174–210.*
2. *Грабович Григорій. Шевченко як міфотворець. – К.: Радян. письм., 1991. – 211 с.*
3. *Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря [містика лицарства запорозького]. – Торонто: Гомін України, 1961. – 230 с.*

4. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – Київ, «Абрис», 1997. – 144 с.
5. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. — К., 1991. — С. 157-225.
6. Три поеми Тараса Шевченка (Сон - Великий льох - Неофіти). З передм. й поясн. Б. Лепкого. – Київ-Ляйпціг: Українська накладня, 1918. – С. 93 // Джерело доступу: Оцифрований Текстовий архів http://archive.org/stream/trypoemytarasash00shev/trypoemytarasash00shev_djvu.txt
7. Юнг К. Г. Очерки по аналитической психологии.- Минск, 2003.
8. <http://www.shevkiyivlib.org.ua/shevchenkiana/velikiy-kobzar/595-shevchenko-v-otzintzi-literaturnoi-kritiki.html> - Шевченкіана на сайті Центральної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка для дітей м Київа.

References

1. Balei Stepan. Z psykholohii tvorchosty Shevchenka // Balei Stepan. Zibr. tvoriv. U 5 t. T. 1. – Lviv–Odesa: IFLIS LFS «Cogito», 2002. – S. 174–210.
2. Hrabovych Hryhorii. Shevchenko yak mifotvorets. – К.: Radian. pysm., 1991. – 211 s.
3. Dontsov D. Nezrymi skryzhali Kobzaria [mystyka lytsarstva zaporozkoho]. – Toronto: Homin Ukrainy, 1961. – 230 s.
4. Zabuzhko O. Shevchenkiv mif Ukrainy. Sproba filosofskoho analizu. – Kyiv, «Abrys», 1997. – 144 s.
5. Konyskyi O. Ya. Taras Shevchenko-Hrushivskyi: Khronika yoho zhyttia. — К., 1991. — S. 157-225.
6. Try poemy Tarasa Shevchenka (Son - Velykyi lokh - Neofity). Z peredm. y poiasn. B. Lepkoho. – Kyiv-Liaiptsig: Ukrainaska nakladnia, 1918. – S. 93 // Dzherelo dostupy: Otsyfrovanyi Tekstovyi arkhiv http://archive.org/stream/trypoemytarasash00shev/trypoemytarasash00shev_djvu.txt

7. Yunh K. H. *Ocherky po analytycheskoi psykholohyy.*- Mynsk, 2003.

8. <http://www.shevkyvlib.org.ua/shevchenkiana/velikiy-kobzar/595-shevchenko-v-otzintzi-literaturnoi-kritiki.html>- Shevchenkiana na сайті Tsentralnoi biblioteki im. T. H. Shevchenka dlia ditei m Kyiva.

УДК 785.161

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОХАННЯ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

Голощук О. О.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна,
Луцьк

Предметом дослідження є морально-етичні проблеми кохання у піснях Володимира Івасюка на власні поетичні тексти. Мета статті – висвітлення образних і понятійних характеристик кохання у творах композитора. Методологія роботи полягає у здійсненні музикознавчого аналізу пісень «Червона рута», «Я піду в далекі гори», «Пісня буде поміж нас». Результатом дослідження стало вирізнення емоційно-семантичних граней рецепції кохання на поетичному і музичному рівнях. У висновках стверджується, що І. Івасюк не вживає прямо слово «кохання», але в характеристиці цього почуття проявляються багатство внутрішнього світу митця.

Ключові слова: морально-етичний, кохання, творчість, образний, понятійний, рецепція.

Голощук А. А. Морально-этические проблемы любви в творчестве Владимира Ивасюка / Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк

Предметом исследования являются морально-этические проблемы любви в песнях Владимира Ивасюка на собственные поэтические тексты.

Цель статьи – освещение образных и понятийных характеристик любви в произведениях композитора. Методология работы заключается в осуществлении музыковедческого анализа песен «Красная рута», «Я пойду в далекие горы», «Песня будет среди нас». Результатом исследования стало выделения эмоционально-семантических граней рецепции любви на поэтическом и музыкальном уровнях. В выводах утверждается, что В. Ивасюк не принимает прямо слово «любовь», но в характеристике этого чувства проявляется богатство внутреннего мира художника.

Ключевые слова: морально-этический, любовь, творчество, образный, понятийный, рецепция.

Goloschuk O. O. The moral and ethical problems of love in Volodymyr Ivasyuk's creation / Lesya Ukrainka Eastern European National University, Ukraine, Lutsk

The subject of research is the moral and ethical issues of love in the songs by Volodymyr Ivasyuk on own poetic texts. The aim of the article is lighting of imaginative and conceptual characteristics of love in the composer's works. The methodology is the implementation of musicological analysis of the songs «Red Rue», «I'll go to the distant mountains», «Song will be among us». The result of research is the distinction of emotional and semantic facets of reception the «love» on poetry and music levels. In conclusion states that V. Ivasjuk not directly take the word «love», but the richness of the inner artist's world evident in the characteristic of this sensation.

Keywords: moral and ethical, love, creativity, imaginative, conceptual, reception.

Вступ. Морально-етичні орієнтири того чи іншого народу є тим ґрунтом, на якому виростають майбутні покоління. Вказані орієнтири виражаються у художній творчості носіїв національного мислення. Серед таких «знакових» особистостей є Володимир Івасюк, що власною творчістю здійснив

неоцінений внесок у розвиток морально-етичної культури українців. Фестиваль «Червона рута», однойменний фільм, Чернівецький музей пам'яті В. Івасюка [1], спогади, ессе – все це зберігає пам'ять про українського митця, що змусив лунати національне слово в складних умовах брежнєвської стагнації.

Життю і творчості В. Івасюка присвячені праці сучасників, друзів, колег, шанувальників, зокрема праці Л. Криси [2], Т. Унгурияна [3], М. Івасюка [4; 5], І. Лепши [6] та інші, основні ідеї яких враховуємо у даному дослідженні – С. Замієвського [7], В. Зінкевича [8], І. Леонова [9], П. Нечаєвої [10] та ін. Окремої уваги заслуговує літературно-публіцистичне видання «Володимир Івасюк. Життя – як пісня» в упорядкуванні директорки Чернівецького музею композитора П. Нечаєвої [11], де вміщено спогади та ессе С. Ротару, В. Зінкевича, Н. Яремчука, Р. Братуня, Л. Мазепи, О. Злотника, І. Кушплера, Ю. Рибчинського та інших митців, а також батька Михайла, сестер Галини та Оксани. Вагомим інформаційним джерелом є сайт «Сторінки пам'яті Володимира Івасюка» в редакції І. Чумаченка [12] та ін. Проте, унікальність творчої спадщини В. Івасюка потребує наукового осмислення крізь призму виявлення її морально-етичних характеристик.

Формулювання мети та завдань. Метою даного дослідження є висвітлення образних і понятійних характеристик кохання у творах Володимира Івасюка. Для цього поставили такі завдання: оглянути висвітлення творчості Володимира Івасюка в сучасних наукових і популярних виданнях; проаналізувати найбільш знакові пісні композитора про кохання на власні тексти; вирізнити образні й понятійні характеристики концепту «кохання» в піснях митця. При цьому в дослідженні морально-етичних проблем кохання (прив'язаності концепту кохання до лексико-семантичної групи, у створенні семантичної сітки тощо) звернулися до досвіду таких вчених як С. Мартинек [13] та І. Мінькова [14].

Виклад основного матеріалу статті. Аналізуючи предмет дослідження, спробуємо підійти до творчості В. Івасюка з позицій герменевтичного підходу, аналізуючи особистісні характеристики, вплив родоводу, оточення та інших чинників, що зумовили світобачення митця. Тому звернемося до спогадів людей, які були особисто знайомі з В. Івасюком і «з перших вуст» свідчать про тип особистості композитора, про феномен митця, чий світогляд, характер, відношення до людей відобразилися у піснях, які аналізуватимемо нижче.

Василь Зінкевич, «Щоб його промінь не згас»: «Він любив слово, пісню, музику свого народу, творив пісню свою для молодих, хоча любили його люди різного віку. Такий молодий, але вже такий мудрий – Івасюк був гуманістом. Він не порушував і не руйнував душі молодих людей – він їх облагороджував. Його пісні розлетілися по всьому світові. Ось у чому я вбачаю феномен Володимира Івасюка» [11, с. 65].

Софія Ротару, «Весняний парус української пісні»: «Володя одним з перших в українській естраді зумів органічно поєднати народний мелос із сучасною інтерпретацією й одержати таку яскраву, незвичайну неповторну музику... Композитор любив свою роботу до самозабуття. Та любов відчутна у його піснях, романсах, баладах. Увесь його залишений нам у спадок, був не короткочасним спалахом, а великою творчістю, що відбувалася в болісних роздумах, довготривалих пошуках і сумнівах» [11, с. 18–19].

Назарій Яремчук, «Орфей синіх гір»: «У музиці його, у віршах відчувалося філософське ставлення до буття. Тонке відображення високих нюансів любові, інтимних переживань пронизувало твір невидимими променями справжнього» [11, с. 57].

Лешек Мазепа, «Явище у музичній культурі»: «Пісні Володимира Івасюка – це яскравий слід і барвистий, самобутній узор в чудовій вишиванці національної пісенної історії української музики періоду розквіту нової хвилі

музичної творчості в цьому жанрі – такому простому у сприйнятті і такому складному для створення» [11, с. 95].

Отож, найголовнішими у творчості душевно-тонкого, ліричного В. Івасюка стали теми України та кохання. Зрештою, вони міцно переплелися між собою – у символіці гаряче любимої Батьківщини й коханої дівчини, у трепетному відношенні до рідної землі та дівочого образу. З метою відображення морально-етичних проблем кохання у творчості В. Івасюка звернемося до трьох найбільш «знакових» пісень композитора на власні поетичні тексти – «Червона рута», «Я піду в далекі гори», «Пісня буде поміж нас».

Як свідчать матеріали біографії Володимира Івасюка [12], душевним поштовхом до виникнення «*Червоної руги*» стало студентське кохання до одногрупниці з Чернівецького медичного інституту Марії Соколовської. Як вказує Наталія Фещук, автор статті газети «Чернівці», «На курсі майже всі знали, що Івасюк був у неї закоханий, і що «Червона рута» присвячувалася саме Марії. Звичайно, документального підтвердження останньому немає, проте, як згадує Соколовська, перший варіант пісні він показав їй ще у 1968 році (твір було завершено у 1970-му). Тож цілком імовірно, що саме ця дівчина надихнула Івасюка на „Червону ругу”» [15]. Сама юна муза зізнавалася: «Уже пізніше мені розповіли, що Івасюк був закоханий у мене, але сам він ніколи не зізнавався. Мабуть, йому легше було про все сказати у піснях. Через багато років я прочитала рядки його пісні «Елегія для Марії», і лише тоді зрозуміла всю глибину його почуттів до мене» [15].

Нижче представляємо світлину невідомого тоді студента-медика В. Івасюка з М. Соколовською та автограф пісні «Червона рута» з особистого архіву жінки, які подаються у статті Н. Фещук «Я ще не все тобі сказав...» в газеті «Чернівці» [15].

Рис. 1. В. Івасюк з М. Соколовською М. Соколовською

Поетичний текст пісні знаходимо на сайті «Сторінки пам'яті Володимира Івасюка» [12]. Шляхом аналізу семантичної сітки концепту кохання в пісні «Червона рута» виявили, що кохання та кохана представлені таким лексичним рядом: «чари», «печаль», «єдина», «врода», «мрії», а червона рута (в автографі вірша – «черлена рута») як символ цього кохання – це «чар-зілля», «сонце-рута», «квітка надії».

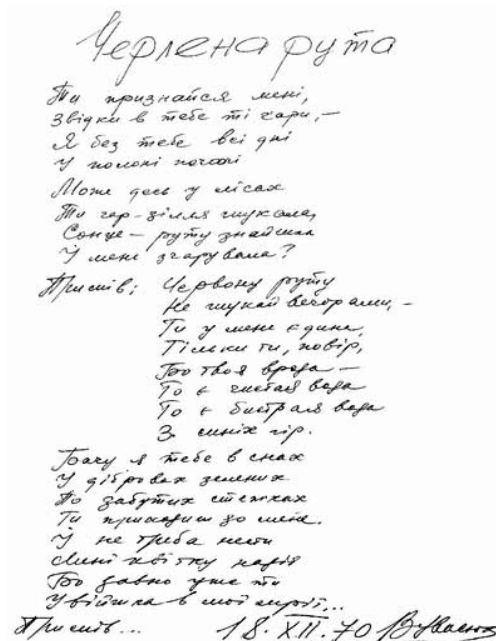

Рис. 2. Автограф поетичного тексту пісні «Червона рута»

Робочі матеріали пісні «Червона рута» збереглися в Державному архіві Львівської області [16]. У пісні характеристикою кохання є його

прив'язаність до лексико-семантичної групи, яка, з однієї сторони, висловлює тонкі особистісні почуття *світлої печалі, мрій і сподівань*, а з іншої – змальовує карпатську природу та має відгомін прадавніх народних ворожінь і вірувань у чарівну силу любові.

**Рис. 3. Автограф музичного тексту пісні «Червона рута»
(Державний архів Львівської області)**

В музиці це відтіняється яскравими ладогармонічними засобами – перемінним паралельним міноро-мажором, секвенційністю, підкресленням колориту пониженого II ступеня, в ритмічному плані – м'якою синкопованістю та іншими, що характеризують кохання автора.

Інша надзвичайно популярна пісня – «Я піду в далекі гори» (перша назва – «Мила моя») також має цікаву історію виникнення. Як вказує Степан Шпіц (телеоператор Чернівецького телебачення), Володимир написав пісню у власноруч виготовленому альбомі, подарував дівчині – Ніні Щербаковій – та написав: «Ця пісня була придумана під впливом якогось неясного образу, хоча і відчував, що цей образ повинен існувати в реальності. Я зрозумів, що пісня ця написана немовби під твоїм впливом і по праву повинна бути і твоєю» [12]. У цій пісні кохання також пов'язане зі зверненням до природи, але ілюструється (в різних варіантах пісні) вже зовсім іншою лексико-

семантичною групою, де на перший план виходить кохана – «мила моя», «люба моя», до якої також вживається порівняння «квіте ясен цвіт». Романтичний герой знову звертається до сил природи – вітру в далеких горах. Його почуття виявляються через «весь блакитний світ», що в очах несе в дарунок милій, через «цілунки» й «радісні пісні», які несе в устах, та через «ласку» й «квіти весняні», що несе в руках, та ін. Таким чином, можемо стверджувати про надзвичайно *світлий, оптимістичний колорит* відображення етики кохання у пісні «Я піду в далекі гори», пов'язаний з весняною природою, радістю, ласкою, цілунками. Музична сторона пісні є цікавою насамперед завдяки оригінальній ритміці, синкопованість якої надає твору рис танцювальності. Яскравим є й використання мажору в завершенні форми, особливо завдяки початковій висхідній великій сексті з її просвітленою семантикою, від якої спускаються «грона» секвенції.

На завершення розглянемо твір «*Пісня буде поміж нас*». Серед значної кількості пісень Володимира Івасюка любовної тематики ця вирізняється, очевидно, присвяченням Галині Тарасюк, яка писала: «Не знаю, як можна назвати наші стосунки з Володею, але це було щось таке чисте, ніжне і гарне, як маків цвіт, на який і тінь не впала. Більше нічого подібного у моєму житті не було» [12]. Семантична сітка кохання у творі спирається на лексичний ряд, що спочатку ґрунтується на виразах «твій самотній слід», «зимна осінь», а згодом здійснюється *модуляція настрою* – «...бо до тебе навесні / я повернусь, мила», внаслідок чого твір насичується оптимістичним колоритом – у коханої автор помічає «очей блакитний промінь», «голос – щедра повінь», а про себе співає: «я, мов колос, зелен колос, нею [повінню голосу коханої – *О. Г.*] повен». Розлуки не буде, бо закоханих об'єднає пісня, «пісня буде поміж нас». У музиці початковий настрій характеризується досить одноманітною мелодією із «затьмареним» колоритом мінору з натуральним VII ступенем та відхиленнями до цього ступеня; натомість модуляція настрою

підкріплюється інтонаційним «проривом» у високий регістр, набуттям мелодією танцювальних рис, появою гармонічного мінору та ін.

Висновки. На прикладі проаналізованих пісень можемо стверджувати про розмаїття морально-етичних граней кохання у творчості душевно-тонкого, ліричного В. Івасюка, які пов'язані з рідною землею, природою, Карпатами, знахарством, а також весною як порою розквіту любові та близькою серцю пісенністю. Найпоказовішим є поєднання теми кохання з темою України. Зрештою, вони міцно переплелися між собою – у символіці гаряче любимої Батьківщини та коханої дівчини, у трепетному відношенні до рідної землі та дівочого образу. Автор не вживає слова «кохання» прямо, але в характеристиці цього почуття відчувається величезне багатство внутрішнього світу митця, що став частинкою національного світу українців і відкриває множинні перспективи для його подальших досліджень.

Література:

1. Чернівецький обласний меморіальний музей Володимира Івасюка: Путівник / Парасковія Нечаєва (уклад.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 51 с.
2. Крися Л. Вернись із спогадів... Володимир Івасюк / Любомир Крися. – Львів: УКРПОЛ, 2008. – 360 с.
3. Унгурян Т. Монолог перед обличчям брата / Тарас Унгурян. – Київ: Просвіта, 2003. – 72 с.
4. Івасюк М. Елегії для сина / Михайло Івасюк. – Ужгород: Карпати, 1991. – 100 с.
5. Івасюк М. Монолог перед обличчям сина / Михайло Івасюк. – Чернівці: Золоті литаври. – 2000 р. – 189 с.
6. Леша І. Життя і смерть Володимира Івасюка / Іван Леша // Військо України. – 1994. – № 6. – С. 99.
7. Замієвський С. «Червона рута» – кривава і сонячна / Станіслав Замієвський// Культура і життя. 2008. – 21 травня. – С. 6.

8. Зінкевич В. Завжди у часі / Василь Зінкевич // Українська культура. – 1999. – № 2. – С. 12.
9. Леонов І. Правда через 30 років / Іван Леонов // Україна Молода. – 2009. – 11 лютого. – № 25 (3546). – С. 2.
10. Нечаєва П. Музи Івасюка / Парасковія Нечаєва // День. – 2007. – 21 вересня. – № 160.
11. Володимир Івасюк. Життя – як пісня: Спогади та ессе / Парасковія Нечаєва (упоряд.). – Чернівці: Букрек, 2003. – 215 с.
12. Чумаченко І. Сторінки пам'яті Володимира Івасюка / Ігор Чумаченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ivasyuk.org.ua>.
13. Мартынек С. В. Амбивалентность концепта любви (по результатам ассоциативных экспериментов) / Свен Мартынек // Культура народов Причерноморья. – 2004. – N 49, Т.1. – С. 33 – 36 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp49_1/knp49_1_33-36.pdf
14. Мінькова І. Ю. Концепт «кохання» в німецькому та українському пісенному фольклорі / І. Ю. Мінькова // Publishing house Education and Science. – Режим доступу до джерела: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Philologia/4_min_kovai.doc.htm
15. Фецук Н. «Я ще не все тобі сказав» / Наталія Фецук // Чернівці. – 2005. – № 6.
16. Державний архів Львівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.archive.lviv.ua>.

Referenses:

1. Chernivetskyi oblasnyi memorialnyi muzei Volodymyra Ivasiuka: Putivnyk / Paraskoviia Nechaieva (uklad.). – Chernivtsi: Zelena Bukovyna, 2004. – 51 s.
2. Krysa L. Vernys iz spohadiv... Volodymyr Ivasiuk / Liubomyr Krysa. – Lviv: UKRPOL, 2008. – 360 s.

3. *Unhurian T. Monoloh pered oblychchiam brata / Taras Unhurian. – Kyiv: Prosvita, 2003. – 72 s.*
4. *Ivasiuk M. Elehii dlia syna / Mykhailo Ivasiuk. – Uzhhorod: Karpaty, 1991. – 100 s.*
5. *Ivasiuk M. Monoloh pered oblychchiam syna / Mykhailo Ivasiuk. – Chernivtsi: Zoloti lytavry. – 2000 r. – 189 s.*
6. *Lepsha I. Zhyttia i smert Volodymyra Ivasiuka / Ivan Lepsha // Viisko Ukrainy. – 1994. – № 6. – S. 99.*
7. *Zamiievskiy S. «Chervona ruta» – kryvava i soniachna / Stanislav Zamiievskiy // Kultura i zhyttia. 2008. – 21 travnia. – S. 6.*
8. *Zinkevych V. Zavzhdy u chasi / Vasyl Zinkevych // Ukrainska kultura. – 1999. – № 2. – S. 12.*
9. *Leonov I. Pravda cherez 30 rokiv / Ivan Leonov // Ukraina Moloda. – 2009. – 11 liutoho. – № 25 (3546). – S. 2.*
10. *Nechaieva P. Muzy Ivasiuka / Paraskoviia Nechaieva // Den. – 2007. – 21 veresnia. – № 160.*
11. *Volodymyr Ivasiuk. Zhyttia – yak pisnia: Spohady ta esse / Paraskoviia Nechaieva (uporiad.). – Chernivtsi: Bukrek, 2003. – 215 s.*
12. *Chumachenko I. Storinky pamiaty Volodymyra Ivasiuka / Ihor Chumachenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ivasyuk.org.ua>.*
13. *Martynek S. V. Ambivalentnost kontsepta lyubvi (po rezultatam assotsiativnykh eksperimentov) / Sven Martynek // Kultura narodov Prichernomorya. – 2004. – N 49, T. 1. – S. 33 – 36 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp49_1/knp49_1_33-36.pdf*
14. *Minkova I. Yu. Kontsept «kokhannia» v nimetskomu ta ukrainskomu pisennomu folklori / I. Yu. Minkova // Publishing house Education and Science. – Rezhym dostupu do dzherela: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Philologia/4_min_kovai.doc.htm*

15. Feshchuk N. «Ya shche ne vse tobi skazav» / Nataliia Feshchuk // Chernivtsi. – 2005. – № 6.
16. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.archive.lviv.ua>.

УДК 94:7.03(477.46)

**ІСТОРИЧНИЙ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ РОЗВИТОК
ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ (НА
ПРИКЛАДІ СІЛ МОРИНЦІ ТА КИРИЛІВКА)**

кандидат мистецтвознавства, Охманюк В. Ф.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна,
Луцьк

У даній статті здійснено детальну характеристику історичного та мистецтвознавчого розвитку сіл Моринці та Кирилівка Черкаської області, Звенигородського району, що є малою батьківщиною видатного сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка починаючи з XIV ст. і до сьогодення.

Ключові слова: Звенигородщина, села Моринці та Кирилівка, мала батьківщина.

Охманюк В. Ф. Историческое и искусствоведческое развитие Звенигородского района Черкасской области (на примере сел Моринцы и Кириловка)/ Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк

В данной статье осуществлена подробная характеристика исторического и искусствоведческого развития сел Моринцы и Кириловка Черкасской области, Звенигородского района, который является малой родиной выдающегося сына украинского народа Тараса Григорьевича Шевченко начиная с XIV ст. по настоящее время.

Ключевые слова: Звенигородщина, села Моринцы и Кирилівка, малая родина.

Ohmanyuk V. F. Historical and cultural development of Zvenigorodshchyna Tcherkasy area (villages of Moryntsi and Kyrylivka)/ East Europe university of the name of Lesia Ukrainian, Ukraine, Lutsk

The detailed description of socialhistorical and study of art development of villages of Moryntsi and Kyrylivka of the Tcherkasy area is carried out in this article, Zvenigorodshchyna of district, that is the small motherland of prominent son of the Ukrainian people Taras Grigorievich Shevchenko, beginning from XIV of century and to present time.

Key words: Zvenigorodshchyna, villages of Moryntsi and Kyrylivka, small motherland.

Вступ. Значуще місце на Черкащині, утім недостатньо вивченому, належить Звенигородському району (центр – місто Звенигородка), у складі якого знаходяться села Кирилівка, та Моринці – мала батьківщина видатних постатей української культури Тараса Шевченка, Івана Нечуя-Левицького, композиторів Кирила Стеценка, Олександра Кошиця, вченого-сходознавця Агатангела Кримського.

Метою нашої статті є детальна характеристика та опис історичного та мистецтвознавчого розвитку Звенигородщини, починаючи від першої згадки про місцевість XIV ст. і до сьогодні, подана оцінка цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу. На Черкащині проживають представники майже 130 етносів. Переважають українці і росіяни. Також в області проживають білоруси, татари, євреї, молдавани, вірмени, болгары, поляки та ін.

На території краю відомо багато історичних та культурних об'єктів, які відображають різні етапи його розвитку, мають мистецьку і наукову цінність. Це – літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка у селі Шевченковому

Звенигородського району, який є частиною історико-культурного заповідника „Батьківщина Шевченка”, до якого входять також пам’ятки в селах Моринці, Вільшана, Будищі. Це – Шевченківський національний заповідник у Каневі, що включає музей Т. Г. Шевченка, могилу поета на Тарасовій горі, відновлену хату І. Ядловського, Успенський собор у Каневі, садибу М. Максимовича у Прохорівці, низку археологічних пам’яток. Це також – Національний історико-культурний заповідник „Чигирин”, до складу якого входять музей Б. Хмельницького у Чигирині, Іллінська церква у Суботові, пам’ятки Холодного Яру. До складу Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника входять музей історії Корсунь-Шевченківської битви, історичний музей, художня галерея, меморіальний музей композитора К. Г. Стеценка у Квітках, літературно-меморіальний музей І. С. Нечуй-Левицького у Стеблеві.

Населення за даними на 2005 рік складало 54 тис. осіб. Налічується 40 населених пунктів – у т. ч. села Гудзівка, Гусакове, Богачівка, Княжа, Козацьке, Майданівка, Мизинівка, Михайлівка, Моринці, Мурзинці, Неморож, Озірна, Павлівка, Попівка, Ризине, Рижанівка, Скалеватка, Стецівка, Тарасівка, Чичиркизівка, Чемериське, Чижівка, Хлипнівка, Юрківка, Шевченкове, Пединівка [1].

Районний центр – місто Звенигородка, розташоване на річці Гнилий Тікач на відстані 114 км від обласного центру та 12 км від залізничної станції Звенигородка. Населення міста складає 18,8 тис. осіб (станом на 2007 р.).

У минулому Звенигородка була значним укріпленим містом із обнесеним частоколом замком. Місто виникло ще в часи Київської Русі. За легендою воно було розташоване за 3 км від сучасного, навколо конусоподібної гори. На одній з його веж нібито висів дзвін, яким населення повідомлялось про напад ворогів. Згідно з легендою, назва міста походить від назви гори (Звенигора – Звенигород).

Під час монголо-татарського нашествия місто було вщент зруйноване і перша згадка про Звенигород на Гнилому Тікичі відноситься до 1394 року.

У 1506 р. хан Менглі I Герай віддав ці землі великому князю Литовському Сігизмунду. Звенигородський замок, що знаходився на шляху з Брацлава до Києва, часто зазнавав нападів татар, які і зруйнували його [7, с. 9].

У 1648-1667 рр. Звенигородка входила до складу Корсунського полку.

За Андрусівським перемир'ям 1667 р. Правобережна Україна лишилась у складі Польщі, і населенню Звенигородки довелося й далі терпіти гноблення з боку польської шляхти. Після придушення Коліївщини Звенигородка неодноразово переходила від одного власника до іншого. Лише у 1792 р. король Понятовський Станіслав-Август затвердив Звенигородці герб і надав статусу міста за магдебурзьким правом [6, с. 3-4].

Необхідно згадати також масове переселення наприкінці XVII - початку XVIII ст. Шукаючи кращих умов життя, населення переселялося з Волинського воєводства у староство Канівське, з Руського – в Подільське і т. п. Міграційний рух в основному був спрямований у Брацлавське, Київське та Подільське воєводства. Причин, що спонукали представників різних верств населення переселятися на нові землі, кілька. Це великі феодалні повинності в західноукраїнських землях, бажання знайти кращі умови життя, велика кількість „вільної”, незайманої землі на півдні Правобережної України та правове „відродження” стану правобережного козацтва. Тому поодинці, а то й цілими групами селяни тікали з Волині, Київського Полісся, західноукраїнських земель на спустошені землі. Значна частина цих переселенців так і не повернулася на свою „малу батьківщину”, осівши, зокрема, і в Звенигородщині як на той час невід'ємній складовій Київського воєводства. Таким чином необхідно зазначити, що значну частину населення Звенигородщини станом на середину XVIII століття становили, передусім,

вихідці з інших місцевостей Правобережної України – Поділля, Волині, Полісся [9, с. 94].

У 1793 р. правобережні землі України приєднано до лівобережних у складі Росії, а з 1795 р. Звенигородка увійшла до складу Вознесенського намісництва, з січня 1798 р. – стала повітовим містом Київської губернії.

Після повалення самодержавства в Звенигородці почала діяти Рада робітничих і солдатських депутатів. Водночас із цим на Звенигородщині заявила про себе ще одна сила – Вільне козацтво. Звенигородський кіш Вільного козацтва тривалий час тримав владу на теренах повіту у своїх руках. Він був започаткований в селі Гусакове, 23 квітня 1917 р. Одним з отаманів цього руху був Юрко Тютюнник. В історії України відоме і Звенигородсько-Таращанське повстання [2].

З ліквідацією волостей в 1923 р. Звенигородка стає центром однойменного району.

У Радянський час на території Звенигородського району працювали підприємства вугільної, харчової промисловості, будівельних матеріалів, деревообробної, легкої промисловості. Його традиційна спеціалізація – зерново-буряківнича і м'ясомолочна. Поширеним було садівництво. За Радянської влади у районі налічувалося 20 колгоспів, 2 радгоспи, райсільгосптехніка. На території району знаходилася залізнична станція Багачеве.

У районі – 41 загальноосвітня, 3 музичних, 2 спортивні, художня школи. Працюють три профтехучилища та медичне училище, сільськогосподарський та гідромеліоративний технікуми, 21 будинок культури, 56 бібліотек, три музеї – краєзнавчий у Звенигородці, літературно-меморіальний Т. Г. Шевченка – в селі Шевченковому, де пройшли дитячі роки поета, та етнографічний в Моринцях, де народився Т. Г. Шевченко [3].

У Звенигородському районі щорічно проводиться конкурс юних поетів „Тарасовими шляхами”, обласне літературно-мистецьке свято

„Вінок Кобзареві” у рамках Міжнародного літературно-мистецького свята „Всім’ї вольній, новій...” [5, с. 4].

На Звенигородщині народилася українська художниця, фольклорист, етнограф Софія Терещенко (Попівка), стараннями якої 14 вересня 1920 року засновано Звенигородську художню школу ім. Т. Шевченка, а в 1922 р. – повітовий музей імені Тараса Шевченка.

На Звенигородщині, у селі Тарасівка, пройшли дитячі та юнацькі роки українського композитора та диригента Олександра Кошиця.

У Звенигородці жив і працював письменник, учений широкого профілю – філолог, сходознавець, історик, академік Української Академії Наук (з 14 листопада 1918 року) Агатангел Юхимович Кримський.

Звернемося до історії сіл, вибраних основним об’єктом нашої дослідницької уваги.

Село Моринці Звенигородського району (центр сільської ради, якій також підпорядковане с. Гнилець). Розташоване воно за 35 км на північ від районного центру, міста Звенигородка. На території села виявлено поселення черняхівської культури.

Версію заснування села оповідають кілька легенд. Одна з них твердить, що село назвали Моринцями тому, що першими його жителями були переселенці від моря. Інша стверджує, що жителі села займалися збиранням меду, з цією метою вони морили диких бджіл, у зв’язку з чим їх називали морянами, а село – Моринцями. Ще одна легенда розповідає про те, що величезна кількість перших поселенців місцевості загинула від пошесті чуми, іншими словами постраждала від „мору”.

Перша писемна згадка про Моринці датується серединою XVII ст. Так, ряд офіційних історичних джерел вказує, що в 1648 р., на початку війни під проводом Богдана Хмельницького через село Вільшану у напрямку села Моринці проходив загін Максима Кривоноса чисельністю шість тисяч

козаків. У 1658 р. село Моринці згадується серед маєтностей Костянтина Виговського (брата гетьмана Івана Виговського) [8].

Відомо також, що 1730 р. село Моринці чисельністю п'ятдесят дворів належало княгині Яблонівській, а у 1794 році воно перейшло у спадщину Надії Василівні Енгельгардт, дружині дійсного таємного радника сенатора Петра Олексійовича Шепелева. Вона ж продала його 5 грудня 1796 року своєму брату – дійсному таємному раднику Василю Васильовичу Енгельгардту. На той час в селі мешкало понад 1300 жителів, які жили у хатах, критих соломною, і займалися хліборобством, скотарством та чумакуванням. У 1860 році на кошти селян у селі було відкрито парафіяльну школу.

У 1866 р. в Моринцях мешкало понад 2500 осіб (понад 400 дворів). У період з 1868 по 1890 років в селі була збудована нова дерев'яна церква (знищена у 1935 році) [8].

На початок ХХ століття в Моринцях значного розвитку набуло гончарство. Майже сотня селян займалася виготовленням гончарних виробів. Розвивалося ремісничі промисли – ткацтво, чоботарство та ковальство. На той час у селі діяли церковнопарафіяльна та дві громадські школи [8].

У 1918-1920 рр. село перебувало у вирі драматичних подій, влада змінювалася щомісяця: радянські війська – австро-німецька окупація – Петлюра – 2-а Українська радянська дивізія – Денікін. У 1920 р. встановлена радянська влада, незабаром – створено перші сільськогосподарські артілі, організовано перше споживче товариство, перше кредитне товариство для кредитування селян.

У 1933 р. село Моринці, як і вся Україна, було охоплено голодомором. Від голоду вимирали цілі сім'ї, траплялися випадки людодства.

Під час другої світової війни на фронтах воювали понад тисяча жителів села, а в моринських лісах діяв партизанський загін, створений у 1943 р. У 1956 році в селі Моринці було відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку.

Ще одне видатне село Звенигородського району – Шевченкове, назва якого до 1929 р. була спочатку Керелівка, а потім – Кирилівка. Як і Моринці, Шевченкове – центр сільської ради, до якої входять також село Демкове та селище Кононове-Івасів. Розташоване на відстані 22 км від районного центру та 35 км від залізничної станції Городище на лінії Київ – Дніпропетровськ, село Шевченкове знаходиться на вододілі рік Вільшанки, яка впадає у Дніпро, та Гнилого Тікичу, води якого течуть до Південного Бугу. Населення складає близько трьох тисяч осіб [11, с. 114-16].

Територія Шевченкового заселялася з давніх давен. Про це свідчать виявлені поблизу села кургани скіфських часів.

Перші згадки про Керелівку зустрічаються в історичних джерелах початку XVII ст. і відносяться до 1618 р. На карті України, складеній в середині XVII ст. французьким інженером та мандрівником Бопланом, між селами Вільшаною і Лисянкою зазначена місцевість „Керелів ліс” і однойменні поселення. Поблизу з південного сходу на північний захід пролягав Чорний шлях.

Після приєднання Правобережної України до Росії, Керелівка ввійшла до Звенигородського повіту і разом із навколишніми селами дісталася генерал-губернаторові псковському і смоленському В. В. Енгельгардту, а з 1828 року стала належати його сину Павлу Енгельгардту, в якого Тарас Шевченко служив козачком [11, с. 114-116].

У 1855 році син Павла Енгельгардта збанкрутував і продав свій маєток Е. Фліорковському. У 1860 році було відкрито парафіяльну школу. У 1871 р. збанкрутілий Фліорковський продав Кирилівку графу Воронцову за 155 тисяч карбованців. У 1880 році власником маєтку став капіталіст-мільонер Терещенко.

У 1880-х рр. професор Київського університету О. Ф. Кістяківський спробував на пожертвування відкрити в Кирилівці двокласну школу. У 1896 р. почала вона працювати, причому при ній було створено хоревий

колектив, який у своєму репертуарі мав багато народних пісень, а також виконував твори Т. Г. Шевченка.

26 лютого 1906 року у соборі міста Звенигородки вперше відправлено панахиду по великому поету, а напередодні місцева комісія Київського комітету грамотності прийняла рішення про спорудження у Звенигородці народного дому в пам'ять про Т. Г. Шевченка. Вшанування Т. Г. Шевченка відбулося тоді і в селі Колодистому Звенигородського повіту (нині – Тальнівський район) [6, с. 3-4].

У 1908 році в селі на місці хати батьків Т. Шевченка встановили млинове колесо з написом „Тут була хата Т. Г. Шевченка”, а в 1914 р. селяни посадили пам'ятний дуб у садибі Тарасового брата Йосипа. Тоді ж на кошти, зібрані діячами культури Києва, серед яких був І. Нечуй-Левицький, викуплено батьківську садибу поета. Відтоді вона стала місцем паломництва шанувальників творчості Кобзаря.

У 1911 році, коли відзначалися 50-ті роковини смерті Шевченка, в багатьох містах та селах краю відправлялися панахиди по поетові. В селі Керелівці на панахиді були присутні родичі поета – Трохим, Андрій, Іван і Петро Шевченки, що приходилися племінниками Тарасові [1].

З часом вшанування пам'яті Шевченка на батьківщині набувало все гострішого суспільно-політичного характеру.

На початку 1918 р. в Кирилівці було встановлено радянську владу. У 1921 р. село стало волосним центром.

Протягом 1920-х років відбулися помітні зрушення в галузі народної освіти. Створене за ініціативою інтелігенції села товариство „Кобзар” відкрило для дітей незаможних селян літню школу, що працювала з 15 квітня по 15 жовтня, і в якій, окрім іншого, вивчалися ремесла – столярство і чоботарство. Товариство займалося також впорядкуванням садиби Шевченка та спорудженням пам'ятника видатному земляку. Заснована у 1918 р. вчительська семінарія у 1920 р. була реорганізована у педагогічну школу, а

у 1922 р. – педагогічні курси ім. Т. Г. Шевченка. При цьому закладі створені музичний і драматичний гуртки, хоровий колектив чисельністю понад 50 учасників [11, с. 114-116].

У 1924 р. з нагоди відзначення 110-ї річниці з дня народження Т. Г. Шевченка на батьківській садибі встановлено погруддя Кобзаря.

У 1929 р. шляхом об'єднання існуючих у селі артілей створено колгосп „Червоний партизан”, до складу якого увійшло понад тисячу господарств. Того ж року на засіданні райвиконкому і сільської ради за участю голови ВУЦВКу Г. І. Петровського ухвалено рішення про перейменування села з Кирилівки у Шевченкове. Ось як писала про цю подію окружна газета „Радянська думка” від 14 березня 1929 року: „Святкування роковин Т. Г. Шевченка в Кирилівці перетворилося на свято колективізації сільського господарства. На честь цього свята на спільному засіданні президії виконкомів окружної, районної і сільської Рад народних депутатів вирішено перейменувати село на Шевченкове”.

З 1935 по 1939 р. на місці садиби Т. Г. Шевченка тривало будівництво літературно-меморіального музею, яке закінчилося у 1939 р. Одночасно велося житлове будівництво, була проведена електроенергія.

У липні 1941 року село окупували німецькі війська. Шевченкове знову перейменоване у Кирилівку. У 1944 р. село Шевченкове визволили частини 2-го Українського фронту. З перших днів після визволення почала працювати лікарня. Відновили роботу середня і початкова школи, сільськогосподарський технікум, сільська бібліотека, музей Т. Г. Шевченка [4, с. 163].

У 1957 р. у центрі села встановлено бронзовий монумент Т. Г. Шевченка роботи М. Олійника та М. Вронського. Поряд споруджено будинок культури.

Наприкінці 1950-х в Черкасах на папір лягли поетичні рядки Василя Симоненка, які стали крилатими: „Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття, І голос твій нам душі окриля”.

У 1958-1970 рр. активними темпами проводився розвиток інфраструктури села – було відкрито дві загальноосвітні школи, з 1961 р. – при одній з них працювала філія Звенигородської музичної школи, лікарня, п'ять бібліотек. У 1963 р. шевченківський колгосп став носити назву „Шевченківський край”.

Пам'ять про Тараса Шевченка вшановано і в деяких назвах друкованих джерел. У Звенигородці видається районна газета „Шевченків край”. Сучасна її назва існує з 1 червня 1962 року. В 1990-1991 роках тут виходив самвидав – газета „Тарасове поле” – вісник Звенигородської районної організації Руху [6, с. 3-4].

Шевченкове ім'я носять дерева та зелені насадження. Серед них – дуб Шевченка, що знаходиться на території Шевченківського лісництва Звенигородського лісгоспу поблизу с. Моринці. Його вік – 360 років. Ростає два дуби Шевченка на садибі учгоспу Шевченківського гідромеліоративного коледжу в с. Будище Звенигородського району. Вік першого – 1000 років, другого – 800 років [10, с. 471].

Варто згадати і парк ім. Т. Г. Шевченка на східній околиці м. Звенигородка та Шевченкові гаї в Моринцях і Шевченковому.

Поетичне слово і вільнодумні ідеї Т. Г. Шевченка відігравали і відіграють виняткову роль у становленні та розвитку музично-хорового мистецтва Черкащини, а твори Кобзаря посідають важливе місце в репертуарі професійних і самодіяльних художніх колективів та окремих виконавців краю.

Висновки. Отже, шляхом вивчення низки друкованих джерел та архівних матеріалів нами здійснено огляд історії та результатів мистецького розвитку, що відбувалися на території Черкаської Звенигородщини, починаючи XIV ст. і до сьогодення.

Література:

1. Білецький Ф. Ф. Вічний подзвін Звенигори: нариси з історії Звенигородського району / Білецький Ф. Ф. – Звенигородка: [б. в.], 2003. – 186 с.
2. Іванченко М. Колиска Вільного Козацтва / [село Гусакове. 1917-1921 рр.] / Іванченко М. // Шевченків край. – 1997. – 9, 12 квіт.
3. Історія української РСР: у 8 тт., 10 кн. / [редкол.: А.Г. Тевелєв (голов. ред.) та ін.]. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 1. Кн. 1. – 442 с.
4. Лазуренко В. М. Без права на забуття: Черкащина у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. / Лазуренко В. М., Вовкотруб Ю. М. – Черкаси: Ваш Дім, 2005. – 372 с.
5. Лебедь І. Дзвенять гори, дзвенять справи на Звенигородщині / Лебедь І., Дубрава Ю. // Нова доба. – 2000. – 14 с.
6. Лячинський С. Звенигора / С. Лячинський // Спадщина. – Звенигородка: [б. в.], 2002.
7. Мицик В. Козацька Звенигородка [XVI-XVII ст.] / Мицик В. // Спадщина. – Звенигородка: [б. в.], 2002. – 13 с.
8. Моринці (Звенигородський район) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: www.moryntsi.com.ua
9. Муляр А. М. Міграційні процеси на Правобережній Україні в кінці XVII – на початку XVIII ст. / Муляр А. М. // Український історичний журнал. – 2000. – №2.
10. Семенюк Л. Тенденції новочасних змін у поетиці західнополіських баладних пісень / Семенюк Л. // Нове життя старих традицій. Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті. Матеріали міжнар. наук. конф. в рамках V Міжнар. фестивалю укр. фольклору „Берегиня”. – Луцьк: Поліграф.-вид. дім „Твердиня”, 2007. – 478 с.
11. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: у 12 т. – Т. 1. Поезія 1837–1847 рр. [Текст] / Т. Г. Шевченко / [Редкол.: М. Г. Жулинський (голова)

та ін.; перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського]. – К.: Наук. думка, 2001. – 784 с.

References:

1. Bilec'kyj F. F. *Vichnyj podzvin Zvenyghory: narysy z istoriji Zvenyghorodskogo rajonu* / Bilec'kyj F. F. – Zvenyghorodka: [b. v.], 2003. – 186 s.
2. Ivanchenko M. *Kolyska Viljnogho Kozactva* / [selo Ghusakove. 1917-1921 rr.] / Ivanchenko M. // *Shevchenkiv kraj*. – 1997. – 9, 12 kvit.
3. *Istorija ukrajins'koji RSR: u 8 tt., 10 kn.* / [redkol.: A.Gh. Teveljev (gholov. red.) ta in.]. – K.: Nauk. dumka, 1977. – T. 1. Kn. 1. – 442 s.
4. Lazurenko V. M. *Bez prava na zabuttja: Cherkashhyna u roky Velykoji Vitchyzn'janoji vijny 1941–1945 rr.* / Lazurenko V. M., Vovkotrub Ju. M. – Cherkasy: *Vash Dim*, 2005. – 372 s.
5. Lebedj I. *Dzvenjatj ghory, dzvenjatj spravy na Zvenyghorodshhyni* / Lebedj I., Dubrava Ju. // *Nova doba*. – 2000. – 14 s.
6. Ljachyns'kyj S. *Zvenyghora* / S. Ljachyns'kyj // *Spadshhyna*. – Zvenyghorodka: [b. v.], 2002.
7. Mycyk V. *Kozac'jka Zvenyghorodka [XVI-XVII st.]* / Mycyk V. // *Spadshhyna*. – Zvenyghorodka: [b. v.], 2002. – 13 s.
8. *Morynci (Zvenyghorodskij rajon)* / [Elektronnyj resurs]. ~ Rezhym dostupu do dzherela: www.moryntsi.com.ua
9. Muljar A. M. *Mighracijni procesy na Pravoberezhnij Ukraini v kinci KhVII – na pochatku KhVIII st.* / Muljar A. M. // *Ukrajins'kyj istorychnyj zhurnal*. – 2000. – № 2.
10. Semenjuk L. *Tendenciji novochasnykh zmin u poetyci zakhidnopolis'kykh baladnykh pisenj* / Semenjuk L. // *Nove zhyttja starykh tradycij. Tradycijna ukrajins'jka kul'tura v suchasnomu mystectvi i pobuti. Materialy mizhnar. nauk. konf. v ramkakh V Mizhnar. festyvalju ukr. fol'kloru „Bereghynja”*. – Luc'jk: Poligraf.-vyd. dim „Tverdynja”, 2007. – 478 s.

11. Shevchenko T. Gh. *Povne zibrannja tvoriv: u 12 t. – T. 1. Poezija 1837–1847 rr. [Tekst] / T. Gh. Shevchenko / [Redkol.: M. Gh. Zhulynskyj (gholova) ta in.; pered. slovo I. M. Dzjuby, M. Gh. Zhulynskogho]. – K.: Nauk. dumka, 2001. – 784 s.*

УДК 378.6.091.3:7] (477-25)НАОМА

**ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У МАЙСТЕРНІ
МОНУМЕНТАЛЬНОГО ЖИВОПISУ УАМ (1920–1930-х рр.)**

заслужений діяч мистецтв України, професор, Пилипенко І. Я.

Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Україна, Київ

Педагогічна діяльність професорів майстерні монументального живопису Української академії мистецтва (НАОМА) перших двох десятиліть її існування. Окреслюється проблема впливу реформ, що їх зазнав навчальний заклад, на підготовку живописців-монументалістів. Аналізуються системи викладання фахових дисциплін на прикладі індивідуальних методик М. Бойчука, Л. Крамаренка, А. Тарана, М. Рокицького. Вивчення педагогічного досвіду найменш дослідженого періоду в житті академії здійснено з метою отримання цілісної історичної картини підготовки художників монументальної спеціалізації, а також використання його в сучасній педагогічній практиці.

Ключові слова: майстерня монументального живопису, фахові дисципліни, викладання, рисунок, живопис, композиція.

Пилипенко І. Я. Преподавание профессиональных дисциплин в мастерской монументальной живописи УАИ (1920–1930-х гг.) / Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры, Украина, Киев

Педагогическая деятельность профессоров мастерской монументальной живописи Украинской академии искусства (НАИИА) в

первые два десятилетия ее существования. Очерчена проблема влияния реформ, которые коснулись учебного заведения, на подготовку живописцев-монументалистов. Анализируется система преподавания профильных дисциплин на примере индивидуальных методик М. Бойчука, Л. Крамаренко, А. Тарана, Н. Рокицкого. Изучение педагогического опыта наименее изученного периода в жизни академии с целью получения целостной исторической картины подготовки художников монументальной специализации, а также дальнейшего его использования в современной педагогической практике.

Ключевые слова: мастерская монументальной живописи, профессиональные дисциплины, преподавание, рисунок, живопись, композиция.

Pylypenko I. J. Professional disciplines teaching in the monumental painting workshop of the Ukrainian academy of arts (1920th–1930th) / National academy of the fine arts and architecture, Ukraine, Kiev

This article describes pedagogical activity of professors of monumental painting workshop of the Ukrainian academy of arts (NAFAA). Author outlined reforms impact on the monumental painter's education. Analysis of the educational system of professional subjects on the example of individual methodic of M. Boychuk, L. Kramarenko, A. Taran, M. Rokitskiy. Observing of pedagogical experience of the most undescribed period in the academy's life with purpose to receive a full picture of the history of monumental painter's education, and using this experience in modern pedagogical practice.

Key words: workshop of the monumental painting, professional subjects, teaching, drawing, painting, composition.

Вступ. Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, заснована в грудні 1917 р. як Українська академія мистецтва – найстаріший вищий навчальний заклад України, що здійснює підготовку фахівців в галузі

мистецтва. Ретроспективний аналіз навчання в окремих академічних майстернях дає можливість отримати цілісну картину історії існування монументального відділення, підводить до осмислення педагогічної системи викладання в перші десятиліття існування вузу. Це завдання виглядає актуальним з огляду на те, що діяльність різних професорів УАМ висвітлена вкрай неоднорідно. Період 1920–1930-х рр., історія заснування і реформування академії знаходили відображення в спеціальній літературі (І. Врона, О. Кашуба-Вольвач, О. Ковальчук, М. Криволапов, Т. Паньок, Л. Прибега, А. Чебикін, Р. Шмагало та ін.). Зазначені автори стисло розглядають становлення майстерні монументального живопису, побіжно торкаються проблеми становлення художньо-педагогічної системи в ній. Більшість дослідників зосереджують увагу на особистості М. Бойчука (Я. Кравченко, М. Криволапов, А. Сидоренко, С. Сліпко-Москальців, Л. Соколюк та ін.), тоді як педагогічний досвід професорів Л. Крамаренка, М. Рокицького, А. Тарана, які також викладали фахові дисципліни в академії, залишається на сьогодні маловивченим. Останнім часом до наукового обігу активно вводиться мемуарна спадщина (С. Григор'єв, В. Овчинніков, О. Павленко, В. Седляр), що містить безпосередні свідчення учасників подій і дозволяє розглянути педагогічну систему, впроваджену художниками в майстернях монументального живопису.

Отже, враховуючи нерівномірність висвітлення діяльності різних професорів вузу, необхідно здійснити всебічний аналіз їхнього педагогічного досвіду для отримання цілісної історичної картини підготовки художників-монументалістів.

Метою роботи є визначення головних засад, орієнтації та методики викладання фахових дисциплін в майстернях монументального живопису УАМ 1920–1930-х років з огляду на підготовку мистецьких кадрів сьогодні. Відповідно поставлено конкретні завдання: проаналізувати педагогічну

діяльність М. Бойчука, Л. Крамаренка, А. Тарана, М. Рокицького, визначити особливості методики викладання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська академія мистецтва – перший в Україні вищий навчальний заклад академічного типу – заснована в час, коли на зміну усталеним традиціям прийшли нові форми суспільного життя. Її становлення проходило в напружених пошуках нової методики викладання профільюючих дисциплін, у протиборстві між професорами, що різнилися «за своїми творчими платформами та педагогічною системою», в період гострої боротьби між реалістами і новаторами [1, с. 14]. Напрацювання досвіду мистецької освіти в перші десятиліття життя академії відбувалося вкрай інтенсивно, адже у вузі зібралися представники різних шкіл, стилів і напрямків. Відомо, що фахові дисципліни викладали безпосередньо керівники майстерень, застосовуючи колективний метод навчання, маючи можливість постійно корегувати освітній процес [2; 3]. Дисципліни з теорії кольору, технології матеріалів професори пов'язували із завданнями з живопису, рисунка, композиції під час засвоєння особливостей різних технік живопису (акварель, клейові фарби, темпера, олія) та монументального живопису (фреска, мозаїка). На старшому курсі студенти були готові до виконання самостійної дипломної роботи, долучаючись до практики виконання монументальних розписів, до створення різноманітних агітаційно-масових об'єктів. Перші два роки навчання молоді митці проходили формально-технічні дисципліни, що виховували вміння узагальнювати форму, експериментувати з кольором, не вдаватись до натуралізму, а це, в свою чергу, відкривало широкий спектр творчих можливостей [2].

Впродовж 1920–1930-х рр. УАМ пододала безліч реорганізаційних заходів: неодноразово змінювались назви навчального закладу, його структура, спеціальності, навчальні плани, завдання, методики викладання. Історико-політична складова суттєво впливала на становлення художньо-

педагогічної системи у вузі, на формування концепції розвитку українського мистецтва, що розроблено в мистецтвознавчій літературі [1].

Реформи 1922 р. та 1934 р. докорінно змінили систему навчального процесу. Остання сприяла відродженню академічних традицій, що зробило станкові форми образотворчого мистецтва пріоритетними в різних галузях і фактично ліквідувала майстерні монументального [4]. До 1965 р. призупиняється підготовка художників-монументалістів, переривається процес інноваційних художньо-педагогічних пошуків 1920–1930-х рр. Згадаємо, що в ці роки в УАМ викладали кращі митці свого часу. Вони активно шукали нові форми відтворення дійсності, шляхи розвитку українського мистецтва, впроваджуючи свої відкриття у методи навчання, фахову підготовку майбутніх художників.

За свідченням сучасників, отримавши західноєвропейську освіту, М. Бойчук повернувся в Україну з палким бажанням розвинути художньо-фахову освіту для українських художників, яка на той час перебувала в занепаді, й активно долучився до створення УАМ, плекаючи надію відродження нового монументального мистецтва [5, с. 26]. Він започаткував новий напрям у мистецтві, монументальний за характером мистецького мислення, що отримав назву неовізантизм, в якому органічно поєднав візантійський стиль, давньоруський фресковий живопис, український іконопис XVI–XVII ст., мистецтво італійського Проторенесансу та народний примітив. [6, с. 31]. Можемо позначити притаманні майстрові образні й стилістичні рішення творів: узагальнення і символізм; надзвичайна виразність художніх засобів; слідування християнській та народній традиціям, що надавали його образам духовного змісту. Аналізуючи творчий метод викладання рисунка, живопису, композиції в майстерні Бойчука, слід виділити основні принципи навчання: 1) колективний метод роботи; 2) зарисовка-аналіз; 3) вивчення народного мистецтва; 4) індивідуальна практика; 5) знання техніки та технології матеріалів. Увесь свій досвід і

творчий потенціал живописець і педагог намагався вкласти в творчу практику своїх учнів у створеній ним з перших днів існування УАМ майстерні монументального живопису. «Він вчив нас ..., вчитися все життя, тим самим заперечував переконання багатьох, що вивчившись потрібні п'ять років і отримавши в цьому свідоцтво – диплом, ти вже майстер, творець, викінчений художник» [3, с. 26].

У 1920 р. на викладацькій роботі з'явився художник-монументаліст Л. Крамаренко. Талановитий живописець і рисувальник, він тяжів до декоративного мистецтва й цілком логічно очолив майстерню декоративно-монументального мистецтва [7].

Розроблена ним програма навчання передусім була спрямована на здобуття навичок декоративного стінопису. Разом з тим студенти, після знайомства з основами композиції в рисунку, починали вчити колорит і композиційні колірні побудови, виконували завдання на декоративній сюжетній основі і писали з натури академічні постановки, ґрунтовно знайомились з художніми техніками, технологіями живописних матеріалів, на практиці знайомились з проблемою синтезу архітектури і живопису.

Відпрацьовувались формально-колористичні вправи, завдяки яким розвивалось розуміння ритму в лініях і фарбах, так необхідне студентам для грамотної побудови монументально-декоративної композиції – пріоритетної в цій майстерні, – для виконання самостійної дипломної роботи. В майстерні працювали не тільки над створенням станкової картини на полотні олійними фарбами, а й клейовими фарбами розписували стіни, вправляючись тим самим в монументальних формах, в яких Крамаренко, як і Бойчук, відчував потреби доби і бачив майбутнє мистецтва.

1922 року Л. Крамаренко запросив у якості професора щойно створеної майстерні монументального мистецтва мозаїки Інституту пластичних мистецтв (тоді), художника-мазаїчиста А. Тарана, з яким разом навчався в Петербурзькій Академії мистецтв у Д. Кардовського. Від свого вчителя

обидва митці засвоїли основи реалістичної майстерності та розуміння важливості композиційного мислення. Крім того, до академії він прийшов, маючи досвід керування Художньо-промисловими майстернями у Пскові, досконало володіючи технікою класичної мозаїки, яку вивчив в Італії та в Академії декоративного малярства в Парижі [7].

Діяльність майстерні досі залишається найменш дослідженою. Засвоївши досвід минулого, вивчаючи методики роботи візантійських майстрів, способи декорування київських пам'яток монументального мистецтва, професор бачив одним із завдань своєї майстерні відбудову зруйнованих за час громадянської війни «найвидатніших архітектурних будівель» і прикрашання їх творами монументального мистецтва,

Він був впевнений в тому, що не потрібно розділяти процес створення мозаїки на творчий і виконавчий труд: від задуму, ескізів, виконання картонів до прямого набору на стіну – все мав виконувати один майстер, або авторський колектив. Діяльність майстерні досі залишається найменш дослідженою.

1927 року до викладацького складу монументалістів долучився випускник М. Бойчука М. Рокицький, що належав до тих учнів, що «гостро відчували відставання форми від змісту», прагнув «показувати нове, динамічне життя радянських людей» і якнайкраще прагнув досягнути і донести до своїх вихованців закони монументального мистецтва, його співзвучність з архітектурою [2, с. 303]. В методиці викладання молодий педагог спирався на техніку і технологію виконання монументальних творів, на свій власний досвід художника-монументаліста і на власні уподобання у виборі тем і завдань. Навчання складалось з теоретичної та практичної частин. Перша проходила в майстерні, інша – безпосередньо на об'єктах. Крім того, були спільні виїзди на етюди, походи до музеїв, бібліотек, обговорення творчих планів [2, с. 301].

Заняття з композиції було близьким до від рисовок М. Бойчука. Втім, методика викладання М. Рокицького була іншою. Репродукцію картини спочатку розбирали в теорії, викладач пояснював основи композиції, аналізував лінійну побудову твору власноруч і долучав студентів. Завершальним кроком було колірне вирішення композиції [2, с. 288]. Таким чином, М. Рокицький переосмислив педагогічну систему вчителя, який вимагав самостійного аналізу твору, а обговорення ставало підсумком виконання завдання, і таким чином створив власну методику викладання.

Заняття з рисунка також мали свою специфіку: натуральний розмір, лінійність, пророблялася форма, а потім злегка тушувалася, інколи застосовувалася сангіна. Рисунок також ставав основою майбутнього живописного твору [2, с. 289]. Ретельно пророблений, він потім переносився на картон або полотно, після чого виконували підмальовок.

Відомо, що отримані в майстерні знання студенти закріплювали на практиці, виконуючи колективні панно-плакати разом з професором, який очолював створену в Академії першу бригаду відділу монументальної пропаганди. М. Рокицький досить тонко відчував проблеми і завдання, що були на часі і намагався вирішити їх, акцентуючи увагу на індустріальній темі, яку вважав пріоритетною.

Висновки. Таким чином, з початку 1920-х і до кінця 1930-х років УАМ на певний час стала провідним осередком розвитку монументального мистецтва. В Академії одразу чотири художники-монументалісти здійснювали фахове навчання в майстернях відділення монументального мистецтва, мали свої методики викладання, віддавали перевагу певним матеріалам, обирали послідовність творчих завдань, створювали власну педагогічну систему. Завдання з живопису, рисунка, композиції поєднувались з заняттями з теорії кольору, вивченням техніки і технології матеріалів, теорія чергувалась з практикою. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на

поглиблене вивчення методики викладання фахових дисциплін в майстерні монументального живопису в сучасних умовах.

Література:

1. Криволапов М. Михайло Бойчук та його школа у художній критиці 1920-х років (до 85-річчя УАМ) /М. Криволапов //Мистецтвознавство України: Зб. наук. праць. – Київ, 2003. – Вип. 3. – С. 13 – 24
2. Овчинніков В. Бойчукіст Микола Рокицький: до 100-річчя від дня народження / Овчинніков В. // Українська академія мистецтва: дослід. та наук.-метод. пр. – Київ, 2001. – Вип. 8. – С. 300 – 307
3. Павленко О. Профессор М. Л. Бойчук и «Бойчукизм». Записки о мастерской монументальной живописи Киевской украинской академии художеств, руководимой проф. Бойчуком / О. Павленко // Образотворче мистецтво. – 2009. – №24. – С. 24 – 29
4. Паньок Т. В. Художня реформа 1934 року (історико-педагогічний аспект) / Т. Паньок // Педагогіка і психологія: зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 49. – С. 309 – 315
5. Сліпко-Москальців К. М. Бойчук / Сліпко-Москальців К.– Харків, 1930 –38 с.
6. Кравченко Я. Школа Михайла Бойчука: тридцять сім імен / Я. Кравченко. – Київ, 2010. – 390 с.
7. Українська академія мистецтва: професори НАОМА (1917 – 2012). – Київ, 2012. – 272 с.

References:

1. Kryvolapov M. Mykhailo Boichuk ta yoho shkola u khudozhnii krytytsi 1920-kh rokiv (do 85-richchia UAM) /M. Kryvolapov //Mystetstvoznnavstvo Ukrainy: Zb. nauk. prats. – Kyiv, 2003. – Vyp. 3. – S. 13 – 24
2. Ovchynnikov V. Boichukist Mykola Rokyttskyi: do 100-richchia vid dnia narodzhennia / Ovchynnikov V. // Ukrainaska akademiia mystetstva: doslid. ta nauk.-metod. pr. – Kyiv, 2001. – Vyp. 8. – S. 300 – 307

3. Pavlenko O. *Professor M. L. Boychuk i «Boychukizm». Zapiski o masterskoy monumentalnoy zhivopisi Kievskoy ukrainskoy akademii khudozhestv, rukovodimoy prof. Boychukom / O. Pavlenko // Obrazotvorche mistetstvo. – 2009. – №24. – S. 24 – 29*
4. Panok T. V. *Khudozhnia reforma 1934 roku (istoryko-pedahohichni aspekt) / T. Panok // Pedahohika i psykhohohiia: zb. nauk. pr. – Kharkiv, 2015. – Vyp. 49. – S. 309 – 315*
5. Slipko-Moskaltsiv K. M. *Boichuk / Slipko-Moskaltsiv K. – Kharkiv, 1930. – 38 s.*
6. Kravchenko Ya. *Shkola Mykhaila Boichuka: trydtsiat sim imen / Ya. Kravchenko. – Kyiv, 2010. – 390 s.*
7. *Ukrainska akademiia mystetstva: profesory NAOMA (1917 – 2012). – Kyiv, 2012. – 272 s.*

РОЗДІЛ IV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

УДК: УДК 378.091.322.015.3:[811.161.2'243:028]

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИКІВ ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Бойко Г. І.

Національний університет «Львівська політехніка», Україна, Львів

У статті розглянуто основні переваги особистісно-орієнтованого навчання та удосконалення навиків читання науково-популярних текстів студентів-іноземців 1-2 курсів на заняттях з української мови як іноземної технічних спеціальностей. Подано п'ять стадій розвитку вміння читати, основні принципи зацікавлення студентів щодо читання і пізнання цікавої інформації, а також перераховані певні вміння, які студент повинен пройти, щоб уміти працювати з книгою та з текстом. Зосереджено увагу на

самостійній роботі студентів в аудиторії, читанні текстів будь-якого рівня складності, на зрозумінні, а не на відтворенні тексту.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване навчання, науково-популярні тексти, студенти-іноземці, українська мова як іноземна, навички читання.

Бойко Г. И. Усовершенствование навыков чтения студентами-иностранцами на занятиях с украинского языка как иностранного / Национальный университет «Львовская политехника», Украина, Львов

В статье рассмотрены основные преимущества лично-ориентированного обучения и совершенствования навыков чтения научно-популярных текстов студентов-иностранцев 1-2 курсов на занятиях по украинскому языку как иностранному технических специальностей. Подано пять стадий развития умения читать, основные принципы интерес студентов по чтению и познанию интересной информации, а также перечислены определенные умения, которые студент должен пройти, чтобы уметь работать с книгой и с текстом. Сосредоточено на самостоятельной работе студентов в аудитории, чтении текстов любого уровня сложности, на постижении, а не на воспроизведении текста.

Ключевые слова: лично-ориентированное обучение, научно-популярные тексты, студенты-иностранцы, украинский язык как иностранный, навыки чтения.

Boyko G. I. Improving reading skills foreign students on the lessons with ukrainian as a foreign language / National University "Lviv Polytechnic", Lviv, Ukraine

The article considers the main benefits of student-centered learning and improving skills of reading popular science texts foreign students 1-2 courses in the classroom Ukrainian language technical specialties. Posted five stages of reading skills, basic principles of student interest in reading and learning about interesting information and lists specific skills that a student must pass in order to be able to work with a book and text. The emphasis is on independent work of students in the

classroom reading of texts of any level of difficulty in understanding, not the reproduction of the text.

Key words: personality-oriented education, popular science texts, students, foreigners, Ukrainian as a foreign language, reading skills.

Вступ. Мета особистісно-орієнтованого навчання – розвинути прихильне ставлення до писання і читання й передати поняття, що людина читає, щоб отримати інформацію або задоволення. Для того потрібно відкинути «читання шнурочком» та зосередження над «технікою читання» й змінити підхід до читання [2, с. 44].

Чому людина читає? У сучасному грамотному світі – це, може, звучить, як банальне запитання, але викладачам, які вчать студентів-іноземців читати, над цим питанням треба задуматися.

Зауваги від викладачів, що студенти не слухають і не уважні, найчастіше трапляється під час занять, де необхідне читання. Сьогодні заняття з елементами читання здебільшого становить переповідання наперед прочитаного тексту та читання уривків вголос перед цілою аудиторією. Практика показує, що читає вголос один студент, решта ж в аудиторії не слухає. Одні вдають, що дивляться в книгу, інші очима мандрують по стінах, а ще інші активно заважають, розмовляючи між собою своєю мовою, шепочучи тощо. Одним словом, студент, який читає вголос, користує, а решта нудиться і гайнує час. Застановімося! Чи логічно марнувати час більшості студентів в аудиторії? Чи треба зосередитися над тим, як краще використати час?

Якщо йдеться про читання, насамперед треба зосередитися над запитанням – чому кожен з нас читає? Чи ми читаємо, щоб правильно й швидко відчитати написаний друк? Чи, можливо, відповідно ствердити, що ми читаємо, щоб довідатися щось нове, досі нам не знане? А чи, може, декотрі з нас читають, щоб посміятися або приємно провести час з книжкою?

Мабуть, друга і третя причини більше співзвучні з життєвою потребою вміння читати [2, с. 43].

Основний матеріал статті. З'ясувавши навіщо ми читаємо, подумаймо, як ми це вміння розвиваємо в аудиторії. Якщо мета читання – відчитати і правильно й швидко написане, то безліч вправ над технікою читання, які мають місце на підготовчому відділенні вивчення української мови в НУ «Львівська політехніка» були б доцільними. Але в реальному світі ми не читаємо, щоб швидко й правильно відчитати текст. Ми читаємо, щоб зрозуміти написане, а зрозумівши його, або довідатися щось нове, або отримати певне задоволення. Застановімося! Чи показали ми студентам-іноземцям, що читання приносить приємність? Чи бачили студенти, як читають їх батьки, викладачі, друзі-українці, щоб отримати нову інформацію? Чому в аудиторії ми мучимо студентів безліччю вправ з техніки читання, а тоді дивуємося, що вони не люблять читати? [2, с. 43].

Читати вголос і читати мовчки – це не одне і те саме. Читати мовчки – це читати для того, щоб зрозуміти текст. Читати вголос – це передати зміст тексту так, щоб хтось, хто не має цього тексту перед собою, міг його зрозуміти. Вироблення вміння одного не обов'язково виробляє вміння іншого. Логічно мало би бути, що щойно, коли студент сам зрозуміє текст, він зможе передати його зміст комусь іншому. Іншими словами, студенти мусять підготуватися до читання вголос. Студенти не зобов'язані читати перед цілою аудиторією, якщо вони наперед не прочитали уривку мовчки та не повправлялися декілька разів у малому колі друзів. Подумаймо: Чи хотіли б ми, щоб нам хтось дав у руки текст одного із педагогічних журналів, у якому розкрито теоретичні поняття педагогіки, і сказав читати його перед групою 100 осіб, не даючи нагоди перед тим навіть переглянути його? Чи зрозуміли б ми його під час читання, а ще важливіше, чи зрозуміли б наші слухачі? [2, с. 44].

Провівши певні спостереження за викладачами під час пари з УМІ на першому курсі з елементами читання, бачимо, що викладачі ставляться інакше до студентів, які добре читають, порівняно зі студентами, які читають гірше. Коли читає сильніший студент, викладач більше всміхається, виявляє зацікавлення, надає більше часу відповісти на запитання та коли виправляють, то перебивають у кінці речення або іншої значущої одиниці. Натомість, коли читає слабший студент, викладачі частіше кивають головами, менше всміхаються, перебивають та виправляють так, що перебивають хід розвитку зміст читаного твору [2, с. 48]. Одним словом, викладачі своєю підсвідомою поведінкою створюють ситуацію, у якій подають до відома, що, на їхню думку, студент має справитися ліпше чи гірше або ж принижують студента перед цілою аудиторією, коментуючи його читання. А це призводить до нелюбові до читання і стримане ставлення до викладача, студент починає уникати його і пропускати пари. У результаті чого різниця між сильнішими студентами і слабшими щодо навичок читання до закінчення семестру чи навчального року залишаються напруженими, як і на початку року або навіть загострюються.

Велика частина досліджень вказує, що мозок сприймає нову інформацію перше глобально, а далі аналізує подробиці інформації. Натомість, як вказують спостереження за навчальним процесом та аналіз навчальних програм, традиційна методика читання читати відбувається у зворотному від природного процесі – від подробиць до глобального. На підставі спостережень дослідниками Д. Голдавей (Holdaway, 1979), Ан Форестер та Маргарет Райнгарт розвиток вміння читати можна поділити на п'ять стадій (Forester, Reinhard 1989): 1. Стадія вияву. Студент-іноземець ознайомлюється з поняттям письма, починає впізнавати букви, розвиває візуальний словник, розуміє, що через читання можна довідатися щось нове. 2. Стадія забавки. Особливість цієї стадії у тому, що ззовні це виявляється періодом спокою. Виглядає, ніби студент нічого нового не вчить. Насправді, у цей час іноземець

«перетравлює» інформацію, яку вона почерпнула в попередній стадії. 3. Стадія розвитку. Студент починає розпізнавати літери та сполучення. Тому що він ще не в силі все прочитати, іноземець вживає своє знання про довкілля та ілюстративний матеріал, щоб здогадатися, що написано. 4. Стадія плато. Вияв цієї стадії характеризується на зовні періодом спокою. Студент знову «перетравлює» інформацію. 5. Стадія самостійності. У цій стадії іноземець вміє самостійно читати первісно йому невідомий текст [2, с. 47].

Студент-іноземець вчиться читати, якщо він відчуває текст, який вже частково знає напам'ять, а не коли він робить безліч вправ, у яких треба зіставити літери зі звуками. Студент вчиться читати, коли він читає тексти, у яких є цікава інформація, а не коли вона вивчає фонетичні та морфологічні правила. Коли чужоземець читає, він шукає зміст. Його не цікавить, яка літера виражає який звук. Він хоче знати, як відбувається дія, що сталося в тексті. Студент читає, зосереджуючись на розумінні тексту.

Більшість студентів, які приходять в університет, ще не дійшли до «стадії самостійності» в читанні. Вони перебувають у «стадії розвитку». Деякі можуть навіть бути у «стадії вияву» або в одній зі стадій – «забавки» або «плато». Таким студентам потрібно дуже багато уваги присвятити, щоб ознайомити з друкованим словом. Для цього необхідно також збудити в них бажання читати.

Викладач повинен читати науково-популярний текст вголос і тримати текст чи книгу так, щоб студенти могли бачити ілюстрації. Під читання треба дати нагоду їм поводитися вільно, зручно сісти біля вікна чи згрупуватися для кращого ознайомлення з книгою чи роздати книги індивідуально. Після прочитання варто дати час для роздумів і самостійного перегляду. На дошці написати великими літерами найважливіші інформаційні центри з тексту. Продовжуємо читати ще раз повільно, провадити рукою плинно, не затримуючись над кожним словом, зокрема, щоб передати поняття, що читання полягає не на відчитування слів, а зосереджується на розумінні

тексту. Читати природно, не співаючи чи перебільшено вимовляючи чітко слова. Студенти можуть читати разом з викладачем. Не змушувати читати студентів, якщо вони не готові. Ця діяльність провадиться у малих групах (5-6 чол.). Кожен студент і викладач мають той самий текст чи ту саму книжку. Викладач читає вголос, а іноземці кілька секунд після неї повторюють те, що вже прочитано – ніби ехо. Дати нагоду студентам почуватися вільно і впевнено. Не давати в одну групу іноземців, які на тій самій стадії розвитку вміння читати, а навпаки, мішати їх.

Аби виробити поняття, що читання – це можливість отримати задоволення, студентам потрібно далі прислуховуватися до того, як читають їхні друзі і викладачі, та бачити, що дорослим читання приносить внутрішнє задоволення. Практикуйте у безпосередній ситуації перед студентом обмінятися книгою зі своїм співробітником і коротенько описати її зміст на доступній для студентів мові чи попросити одного студента прочитати кілька уривків книги (вибрати найцікавіші) і переказати перед студентами групи.

Щозаняття викладач повинен вголос щось прочитати студентам. Найкраще читати цікаві спостереження зі спеціальності студентів, які знадобляться їм у навчанні чи у пізнанні даної професії. Потрібно читати багато різноманітних книжок, різного рівня складності на різні теми. Важливо запам'ятати, що коли студенти читають, вони мають зосереджуватися на зрозумінні, а не на відтворенні тексту. У роботі над текстом викладачеві треба інколи відходити від поняття, що студент має подати правильну відповідь на запитання після прочитання тексту. Також треба уникати того, що студент має читати вголос перед аудиторією чи групою. Натомість треба зосередитися на тому, як він сприймає текст та, як він ставиться до нього.

Якщо ми хочемо відійти від єдиного принципу читання на заняття з УМІ науково-популярних текстів, на яких всі студенти в один і той самий час читають одне і те саме, треба впровадити інакший процес.

Мета читання на початковому рівні першого року навчання в університеті має бути така: дати можливість студентам спочатку вибрати книгу, яка їм подобається, порекомендувати кілька варіантів не великого формату, відвідати книжкову крамницю, а також ненав'язливо пропонувати читати тексти за спеціальністю, які необхідні студентам для навчання. Якщо у групі є студенти різних спеціальностей – обмінюйтесь інформацією, доповнюйте вашими знаннями і підкріплюйте новими.

Оскільки ми хочемо заохотити студентів самостійно вибирати, що вони будуть читати, то є можливість що студент розпочне читати книжку і, почитавши, вирішить, що ця книжка її не цікавить. Не потрібно змушувати читати книжки до кінця, це відвертає від читання, а не наближує.

Якщо ми хочемо сприяти особистісним зацікавленням студентів, процес читання на заняттях можна поділити на три етапи: 1) студент читає, що рекомендує викладач; 2) студент робить завдання до прочитаного; 3) студент спілкується з викладачем. Не обов'язково, а то й не бажано, щоб кожен перейшов усі етапи упродовж одного заняття. Натомість планування треба так організувати, щоб усі етапи кожен студент пройшов зокрема, згідно з її потребами, за один або два тижні [2, с. 53].

Для уможливлення кращого процесу читання, створіть невелику бібліотеку різних книжок. Дайте нагоду студентам читати книжку, яку вони вибрали, мовчки 15-20 хвилин щопари. Під час читання викладач також читає свою книжку (напр., професійну літературу, новини в газеті тощо). Коли студенти роблять завдання, є нагода, щоб викладач зустрівся з поодинокими студентами та обговорив, що вони прочитали, що їм сподобалося, а що менш сподобалося з того, що вони читали. Це також нагода, щоб кожен із них прочитав вголос наперед підготовлений уривок і переповів зміст прочитаного. У такий спосіб є нагода перевірити знання й вміння кожного студента. Не обов'язково, щоб викладач знав усі книжки за спеціальність, які читають студенти. Навпаки, дуже доцільно, щоб іноземець переповідав те, що

викладачеві наперед не відоме. Рекомендую, щоб студент написав кілька фраз у зошит після зустрічі з викладачем. Так само викладач після зустрічі мусить записати зауваги.

На певному етапі навчання студент-іноземець повинен пройти певні вміння, які допоможуть йому не боятися книги, а навпаки підготують його до процесу навчання в університеті. Отже, робота з книгою полягає у наступному:

1 рік навчання (1 семестр). Студент-чужоземець мусить: 1) розрізняти основні елементи навчальної книги; 2) за змістом підручника знаходити необхідний текст на тій чи іншій сторінці; 3) розрізняти розділи, тематику навчального підручника за їх назвами; 4) розрізняти книги за спеціальністю, знаходити інформацію про їх назви, автора; 5) самостійно читати невеликі науково-популярні тексти, газетні публікації, переглядати відеоролики; 6) колективно розглядати прочитану книгу; 7) назвати кілька українських книжок, які сподобалися, полюбилися; 8) визначає орієнтовно зміст книги, твору, спираючись на ілюстрації, назву, прізвище автора; 9) розрізняє прочитаний твір за стилями написання; 10) знає структурні елементи книги та їх призначення.

2 рік навчання. Студент-іноземець уміє: 1) визначати за заголовками і змістом твори, близькі за тематикою й жанром; 2) відшукувати підручники одного і того ж автора чи спеціальності; 3) читати структурні елементи книжки та знати їх призначення: титульний лист, зміст, передмова (вступ), при книжкова анотація, післямова; 4) скласти коротку розповідь про книгу до її прочитання на основі трьох провідних показників (автор, назва, ілюстрації) та додаткових титульних даних, прикнижкової анотації. 5) працювати з навчальною книгою; 6) знаходити, зіставляти і порівнювати тексти близькі за тематикою та спрямованістю; 7) орієнтуватися у змісті підручника; 8) самостійно вибирати книжки для читання і навчання, користуючись рекомендаційним плакатом, ілюстрованою картотекою,

вільним доступом до книжкових фондів; 9) користуватися довідковою літературою доступною даному віку; 10) цілеспрямовано читати періодику, використовуючи її в навчальній діяльності [2, с. 57].

Робота з текстом – це, перш за все, розуміння, а це, в свою чергу, вимагає від студентів на першому році навчання: 1) читати невеликі зв'язні тексти; 2) розуміти прочитане; 3) відповідати на запитання за змістом; 4) знаходити в тексті відоме і невідоме, головне і другорядне, основну думку; 5) осмислити заголовок твору і дібрати свій; 6) усно переказати (детально) текст; 7) розрізнять групу окремих речень і текст; 8) свідомо читати мовчки; 9) встановлювати логічну послідовність і причинність подій у хронологічному порядку; 10) формулювати самостійно запитання і завдання до прочитаних текстів.

2 рік навчання зосереджує нашу роботу на тому, що усі студенти повинні: 1) переказувати (повно, вибірково, стисло) зміст прочитаного; 2) визначати тему і мету тексту; 3) самостійно осмислювати зміст прочитаних книжок; 4) висловлюватися на тему «Чим і чому цікавий цей твір?»; 5) самостійно добирати до тексту заголовки; 6) виділяти головне в прочитаному тексті; 7) знаходити в тексті речення для відповіді на запитання; 8) пояснювати значення слів, важливі для розуміння тексту; 9) знаходити у тексті синоніми, антоніми, слова вжиті у переносному значенні, пояснювати їх [2, с. 58-59].

Важливою ланкою у читанні і розумінні науково-популярних текстів є уміння студентів-іноземців: 1) ділити текст на логічно закінчені частини (абзаци), спостерігати за зв'язком думок між окремими абзацами; 2) ділити текст на частини за запитаннями, поставленими викладачем; 3) співвідносити ілюстрацію із частиною тексту; 4) складати план до прочитаного тексту; 5) самостійно вести спостереження за структурою текстів; 6) встановлювати послідовні, часові, причинно-наслідкові та смислові зв'язки частин тексту; 7) членувати тексти на логічно закінчені уривки; 8) складати план (з допомогою

викладача і самостійно); 9) проводити спостереження за змістом і логікою абзаців [2, с. 60].

Висновки. Пам'ятаймо, що правильно організоване заняття і вміле бачення кожного студента, як окремої особистості і юного науковця-дослідника, ми досягнемо великих звершень у навчанні і пізнанні цікавого. Читання – це найважливіший елемент навчання і розвитку.

Процес читання – це творчий процес. Цей процес розпочинається, коли студенти тільки ступили на землю України, прилетівши чи приїхавши на навчання, коли іноземець придивляється на вивіски, оголошення, написи на етикетках чи крамницях. Процес продовжується, коли студент запам'ятовує і усно відтворює текст цікавої для нього розповіді, історії, передачі, ситуації. Згодом він починає розпізнавати фрази і слова у текстах і плавно переходить на самостійне читання. Читаючи, студент-чужоземець зосереджується на розумінні того, що він читає. Він звертає увагу на літери та сполучення лише тих слів, які їй невідомі. Часто студент перескакує поодинокі слова та фрази, коли читає. Кожен іноземець розуміє написаний текст по-своєму, згідно зі своїм світосприйманням, знанням та первісними переживаннями.

Література:

- 1. Бей Л. Б. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів / Л. Б. Бей, О. М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки. – Вип. 12. – Харків: Константа, 2008. – С.48–59.*
- 2. Винницька О. А. Лицем до дитини. Особистісно-орієнтоване навчання в початковій школі. Посібник для професійного розвитку вчителя. – Львів: Літопис, – 2005. – С. 43–70.*
- 3. Коваленко Ю. А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов // Іноземні мови. – 1999. – №4. – С.37–42.*

4. Круківська І. А. Робота з країнознавчим матеріалом як фактор розвиваючого навчання // *Іноземні мови*. – 1999. – №1. – С.7–9.

5. *Наука і техніка у сучасному світі: збірник науково-популярних текстів та навчальних завдань для студентів-іноземців технічних вишів* / [Г. І. Бойко, І. П. Василюшин, Т. В. Гроховська, О. А. Качала, А. В. Моторний, І. П. Юзвяк]; за ред. І. Карого. – Львів: Львівська політехніка, – 2012. – 180 с.

6. Forester Anne and Reinhard Margaret. *The Learner's Way*. Winnipeg : Peguis Publisher, – 1989.

7. Holdaway Don. *The Foundations of Literacy*. Toronto : Ashton Scholastik, – 1979.

References:

1. Bjej L. B. *Problemy vykladannja ukrajinsjkoji movy riznym kateghorijam inozemnykh studentiv* / L. B. Bjej, O. M. Trostynsjka // *Vykladannja mov u vyshhykh navchaljnykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi: Mizhpredmetni zv'jazky*. – Vyp. 12. – Kharkiv: Konstanta, 2008. – S.48–59.

2. Vynnycjka O. A. *Lycem do dytyny. Osobystisno-orijentovane navchannja v pochatkovij shkoli. Posibnyk dlja profesijnogho rozvytku vchytelja*. – Ljviv: Litopys, – 2005. – S. 43–70.

3. Kovalenko Ju. A. *Vykorystannja informacijnykh tekhnologhij u navchanni inozemnykh mov* // *Inozemni movy*. – 1999. – № 4. – S.37–42.

4. Krukivsjka I. A. *Robota z krajinoznavchym materialom jak faktor rozvyvajuchogho navchannja* // *Inozemni movy*. – 1999. – № 1. – S.7–9.

5. *Nauka i tekhnika u suchasnomu sviti: zbirnyk naukovo-populjarnykh tekstiv ta navchaljnykh zavdanj dlja studentiv-inozemciv tekhnichnykh vyshiv* / [Gh.I. Bojko, I. P. Vasylyshyn, T. V. Ghrokhovsjka, O. A. Kachala, A. V. Motornyj, I. P. Juzvjak]; за ред. І. Карого. – Ljviv: Ljvivsjska politekhnika, – 2012. – 180 s.

6. Forester Anne and Reinhard Margaret. *The Learner's Way*. Winnipeg: Peguis Publisher, 1989.

7. Holdaway Don. *The Foundations of Literacy*. Toronto: Ashton Scholastik, 1979.

УДК 37.013.83

**РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЛІНІЇ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ
ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ УЧНІВ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН (МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ)**

доктор педагогічних наук, професор, Кудикіна Н. В.

Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Публікацію присвячено висвітленню недостатньо дослідженого аспекту методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії навчання у процесі літературного читання учнів п'ятого класу шкіл національних меншин. Метою статті є висвітлення сучасного бачення методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії навчання у процесі літературного читання учнів шкіл національних меншин. Розглядаються наукові підходи до розроблення відповідної методики, характеризується її бінарна модель та в контексті моделі поглиблено висвітлюється суб'єктно-суб'єктний підхід як такий, реалізація якого оптимально забезпечує формування соціально-культурної компетентності учнів досліджуваних шкіл.

Ключові слова: літературне читання українською мовою, учні шкіл національних меншин, соціокультурна лінія навчання, методичний супровід навчання, модель методики, суб'єктно-суб'єктний підхід.

Кудыкина Н. В. Реализация социокультурной линии навчання у процесі літературного читання учнів шкіл національних меншин (методичний аспект) / Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Киев

Публикация посвящена освещению недостаточно исследованного аспекта методического сопровождения реализации социокультурной линии обучения в процессе литературного чтения учащихся пятого класса школ национальных меньшинств. Цель статьи в освещении современного видения методического сопровождения реализации социокультурной линии обучения

в процессе литературного чтения учащихся школ национальных меньшинств. Рассматриваются научные подходы к разработке соответствующей методики, характеризуется ее бинарная модель и в контексте этой модели углубленно освещается субъектно-субъектный подход как таковой, реализация которого оптимально обеспечивает формирование социально-культурной компетентности учеников исследуемых школ в контексте чтения литературных произведений на украинском языке.

Ключевые слова: литературное чтение на украинском языке, ученики школ национальных меньшин, социокультурная линия обучения, методическое сопровождение обучения, модель методики, субъектно-субъектный подход.

Kudykina N. V. Implementation of socio-cultural line of learning during literary readings of pupils of national minority schools (methodical aspect) / Institute of Pedagogic of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

The post is dedicated to highlighting not enough studied aspect of methodical support of the implementation of socio-cultural line of learning of readings fifth-grade pupils of national minorities' schools. The goal of the article is to highlight the contemporary vision of methodical support of the implementation of socio-cultural learning in literary readings of national minorities schools' pupils. Considered the scientific approaches to developing an appropriate methodic, characterized its binary model and in the context of model highlights the depth of subject-subjective approach as such the implementation of which ensures the optimum forming of socio-cultural competence of surveyed schools' students.

Keywords: literary reading in Ukrainian, pupils of national minority schools, sociocultural line of learning, methodological support of learning, methodical model, subject-subjective approach.

Вступ. Сучасна школа відіграє визначальну роль у становленні особистості, здатної брати активну участь у всіх сферах соціокультурного

життя країни. Соціокультурна лінія навчання презентується через зміст багатьох предметів, зокрема й літератури. У 5 класі шкіл національних меншин сподіватися на повноцінне читання дітьми літератури українською мовою та розуміння закладеного у творах змісту соціокультурних явищ і процесів буде великим перебільшенням, оскільки вони ще недостатньо вільно користуються українською мовою. Тому доцільно запровадити курс навчання літературного читання. Такі умови вимагають нових підходів до методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії у процесі навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин.

Вивчення філософських, літературознавчих, психолого-педагогічних та методичних досліджень, присвячених специфіці соціально-культурної взаємодії (М. Бахтін, Л. Озадовська, Л. Ситниченко та інші), категорії суб'єкт-суб'єктності (Є. Андрос, К. Альбуханова-Славська, Дж. Брунер, М. Григор'єв, Г. Ковальов, Е. Сайко, А. Хараш та інші); розвитку умінь та прийомів інтерпретації літературного тексту (О. Куцевол, Е. Соломка, Н. Чепелева та інші); специфіки художнього мислення в українській і зарубіжній поезії (С. Хороб); використанню ефективних методів навчання й виховання (І. Бех, В. Євтух, Г. Костюк, В. Онищук та інші), сучасним підходам до організації та проведення моніторингу в освіті (С. Калашникова, О. Савченко, Т. Лукіна); використанню інтерактивних технологій у навчальному процесі (Н. Деркач, Л. Іванова, З. Захарчук, О. Пометун, С. Сисоєва та інші) засвідчило, що проблема навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин на сьогодні малодосліджена.

Незважаючи на значну кількість досліджень з методики навчання української та світової літератури, дедалі актуальнішою стає проблема методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії навчання учнів шкіл національних меншин у процесі літературного читання, опанування якої сприятиме формуванню в учнів знань, умінь, ціннісних пріоритетів, необхідних для активації міжсуб'єктної взаємодії в соціумі.

Метою статті є висвітлення сучасного бачення методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії навчання у процесі літературного читання учнів шкіл національних меншин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукова інтерпретація змісту останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми довело, що в розробленні відповідної методики доцільно спиратися на такі основні наукові підходи, як системний, особистісно зорієнтований, суб'єктно-суб'єктний, аксіологічний, середовищний та діяльнісно-комунікативний.

Поміж них недостатньою розробленістю вирізняється суб'єкт-суб'єктний підхід, тому зупинимось на його якісній характеристиці.

Спостереження засвідчують, що нині в широкій освітній практиці педагоги реалізують методику, побудовану на засадах традиційного, характерного для педагогіки минулої історичної доби, суб'єкт-об'єктного підходу. У філософському розумінні *суб'єкт* – це член людського суспільства, який активно діє і пізнає, він наділений свідомістю і волею.

Об'єкт – те, на що спрямована людська діяльність (пізнавальна, педагогічна, художня, виробнича).

У методиці, заснованій на суб'єкт-об'єктному підході, не враховуються повною мірою закономірності пізнавальної діяльності самого учня – справжньої основи активності особистості в навчальному процесі, яка є основним фактором ефективності формування соціокультурної компетентності.

На такому підході проблема навчання літературного читання учнів шкіл національних менших не може бути розв'язаною, оскільки цей підхід пов'язує взаємовідносини педагога та учня з безпосереднім впливом педагога як суб'єкта на учня як на об'єкт його професійної навчальної діяльності. Учитель займає панівну позицію, ставлячись до школяра як до пасивної субстанції, яка сприймає впливи, що надходять від педагога.

Однак аналіз наукової літератури говорить про те, що спостерігається пряма залежність між результатами навчання та підходами щодо організації взаємодії між педагогами та учнями.

Означена думка є суголосною ідеї Я. Коменського, висловленої у тексті «Великої дидактики» і яка проголошена у контексті авторської позиції про «Загальні вимоги навчання й учіння, тобто як учити і учитися». Ця ідея привертає до себе особливу увагу щодо обґрунтування методичного супроводу досліджуваної проблеми. Вона в контексті нашої проблеми акцентує на тому, що на уроці з навчання літературного читання паралельно розгортаються два процеси – один з них (навчання) – це діяльність педагога, інший – учіння – діяльність самого учня. У подальших наукових пошуках закономірність щодо залежності між взаємодією педагогічних працівників та учнями й результатами навчання знайшла психологічне обґрунтування у роботі Г. Костюка «Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості» [5]. Автором науково доведено, що продуктивність навчання прямо залежить від розгортання власної діяльності учня, що лише супроводжується педагогом.

Сучасні психологи відзначають найбільш значущою для школярів таку комунікативну діяльність, яка за змістом, логічною структурою і прийомами організації завжди пов'язана з відкриттям для себе нового знання, виявленням у самому собі нових можливостей, докладанням необхідних зусиль, спрямованих на подолання труднощів, що виникають у процесі діалогічної взаємодії. Така діяльність зміцнює позитивну самооцінку школяра, підвищує рівень домагань, розвиває впевненість у собі, викликає почуття задоволення від досягнутих успіхів.

Результати психологічних досліджень мають методологічне значення щодо теоретичного обґрунтування методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії у процесі навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин.

Згідно з пропонованим підходом навчання літературного читання не може бути продуктивним, якщо не передбачається взаємозумовлена комунікативна діяльність учасників навчально-виховного процесу, відсутня їхня єдність. Повноцінно реалізувати таку єдність дає можливість ставлення до учителя та до учня як до рівноправних суб'єктів навчально-виховного процесу. У психології *суб'єкт* розуміється як джерело пізнання і перетворення дійсності; джерело активності.

За нашою гіпотезою суб'єкт-суб'єктний підхід в контексті реалізації соціокультурної лінії у процесі навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин доцільно розглядати через бінарну методику.

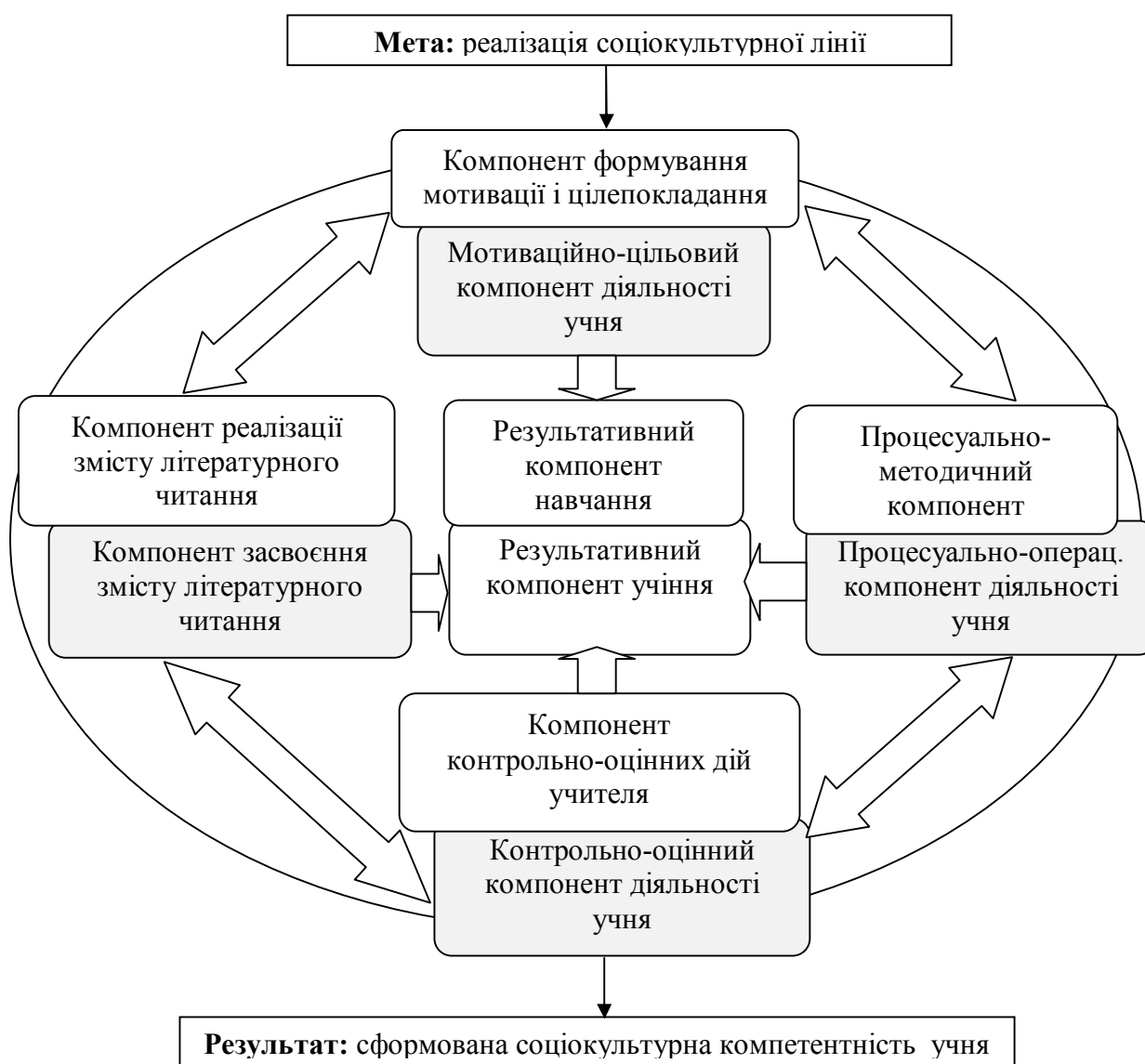

Рис. 1. Модель бінарної методики реалізації соціокультурної лінії

Бінарна методика репрезентується моделлю, що передбачає активізацію професійної діяльності викладача й навчальної діяльності (учіння) учня. Обидві діяльності здійснюються в тісному взаємозв'язку на засадах системного підходу. Розглянемо докладніше особливості такої методики.

Вихідна позиція системного підходу до бінарної методики реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання учнів 5 класу шкіл національних меншин полягає в тому, що кожна система має свою *структуру*. *Структура системи* – це сукупність елементів і зв'язків між ними. Структура також розглядається як взаєморозміщення, взаємозв'язок складових частин цілого; будова. Цілеспрямоване упорядкування діяльності системи (у даному випадку – навчальної діяльності учителя та навчально-пізнавальної діяльності учня) сприятиме формуванню пізнавальної самостійності школяра та підвищенню ефективності навчання літературного читання.

Бінарна модель презентує у взаємозв'язку діяльності обох суб'єктів навчально-виховного процесу школи – вчителя та учня. Розглянемо структуру діяльності педагога у процесі реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин.

Діяльність учителя. Учитель як суб'єкт навчально-професійної діяльності навчає дітей літературного читання українською мовою, одним із складових якого є реалізація соціокультурної лінії.

Основним стимулятором діяльності вважається мотив, який спонукає особистість до прояву активності. Навчальна діяльність учителя характеризується низкою мотивів (рольової відповідності, самоактуалізації, досягнення професійних успіхів та ін.). У процесі професійної діяльності в кожного вчителя формується власна, унікальна система актуальних саме для нього мотивів.

Наявність мотиву дозволяє виділити у структурі діяльності учителя *мотиваційний компонент*.

Мотив набуває характеру *спонуки* до дії лише за умови, що людина визначає *ціль (мету)* діяльності – лише тоді вона почне активно діяти для її досягнення. *Метою* навчальної діяльності учителя у процесі реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання є ідеальне передбачення у свідомості *результату*, на здобуття якого спрямовується його діяльність. Мета є активним фактором людської свідомості.

Мета має винятково важливе значення для спрямування, організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, постановки конкретних навчальних завдань. Отже, у структурі навчальної діяльності вчителя виділяється *цільовий компонент*. Мотивація і процес цілепокладання тісно взаємопов'язані і є суттєвими факторами плідного методичного забезпечення реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання учнів 5 класу шкіл національних меншин. У бінарній моделі взаємозв'язок мотивації та цілепокладання презентується через об'єднання двох компонентів та їх позначення як мотиваційно-цільовий.

Процес досягнення поставленої учителем мети передбачає реалізацію змісту навчання, визначеного у стандарті загальної середньої освіти та у програмі літературного читання, що є підставою для презентації в моделі *змістового компонента*.

Мета (*ціль*) діяльності вчителя тісно пов'язана із *процесом* її досягнення. *Процес* – сукупність послідовних дій та операцій, спрямованих на досягнення результату. Процес діяльності учителя у дидактиці розглядається через поняття методів та прийомів навчання.

Отже, у структурі діяльності вчителя виділяється *процесуально-методичний* компонент.

Особливістю функціонування процесуально-методичного компоненту є його залежність від поставленої мети. Оскільки метою діяльності вчителя у процесі реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання є формування соціально-культурної компетентності учнів 5 класів шкіл

національних меншин, добираються такі методи, що засновані на міжособистісній взаємодії учителя з учнями, учнів один з одним та взаємодії із соціальними партнерами (письменниками, діячами культури та мистецтва, представниками громадськості та ін.).

Умовою продуктивного здійснення будь-якої діяльності є *контроль* за її ходом та *оцінка* здобутого результату (проміжних результатів або кінцевого). У процесі навчальної діяльності вчителя провідне значення має *самооцінка* педагогом її перебігу, котра є необхідною складовою *саморегуляції* професійної діяльності. Саморегуляцію психологи розглядають як один із рівнів регулювання активності живих систем. Саморегуляція діяльності здійснюється у єдності енергетичних, динамічних змістово-сміслових аспектів. Саморегуляція має складну структуру, котра передбачає: прийняття суб'єктом мети діяльності; створення моделі значущих умов діяльності; програмування власних виконавських дій, операцій та способів діяльності; добір системи критеріїв продуктивності діяльності; аналіз інформації про реально досягнуті (проміжні) результати діяльності; оцінку відповідності реальних результатів критеріям продуктивності діяльності; прийняття рішення про необхідність і характер корекції діяльності. Отже, саморегуляція структурно охоплює всі компоненти навчальної діяльності учителя.

Отже, контроль і оцінка є необхідною умовою коригування процесу будь-якої діяльності з метою досягнення ліпшого її результату. Це є підставою для виділення у структурі навчальної діяльності вчителя *контрольно-оцінного компоненту*.

Навчальна діяльність є ефективною за умови досягнення вчителем передбачуваного *результату*. *Результат* – остаточний, кінцевий продукт діяльності педагога. У даному разі результатом є сформована соціокультурна компетентність учнів шкіл національних меншин. Зрозуміло, що рівень її сформованості не може бути у всіх дітей однаковим, тому до результату

потрібно ставиться аналітично, вимірюючи його через попередньо визначені критерії та їх показники.

Таким чином, *результат* – це необхідний компонент навчальної діяльності учителя у процесі реалізації ним соціокультурної лінії навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин.

Результат навчальної діяльності вчителя є опосередкованим, він виявляється через засвоєння учнями змісту соціокультурної лінії навчання літературного читання та презентується у формі знань, сформованих умінь навичок та компетенції, яких набуває учень у процесі літературного читання.

Навчальна діяльність учителя розгортається у *навчальному середовищі школи*. Необхідною умовою реалізації навчальної діяльності педагога є її ресурсне забезпечення, до якого належить обладнання класу, підручник, посібники, наочність тощо.

Отже, модель діяльності учителя у процесі методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання учнів 5 класів шкіл національних меншин презентується через такі компоненти: мотиваційно-цільовий, змістовий, процесуально-методичний, контрольний, оцінний, результативний. Впливовим фактором реалізації навчальної діяльності є її ресурсне забезпечення.

Діяльність учня. За бінарною моделлю методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії навчання літературного читання водночас із діяльністю вчителя передбачається розгортання навчальної діяльності учня (його учіння). Пропонована модель презентує діяльність учня через компоненти, подібні до компонентів діяльності вчителя, проте їх якісна характеристика інша.

Діяльність учня спрямовується діями педагога, спрямованими на мотивацію літературного читання учня та структурується через запропоноване учителем цілепокладання, яке має ієрархічний характер (мета вивчення теми, мета уроку, цілі навчальних завдань тощо).

У моделі навчальної діяльності учня презентований змістовий компонент, який визначається відповідною програмою навчання та змістом конкретного уроку.

Процесуальний компонент діяльності учня розглядається через формування навички читання та розуміння учнем змісту прочитаного, що для учнів шкіл національних меншин ускладнюється низьким рівнем володіння українською мовою. Доведено, що поліпшенню засвоєння учнями соціокультурної лінії у процесі навчання літературного читання сприяють такі види роботи, що базуються на спілкуванні учнів один з одним в контексті гри. Для цього вчитель застосовує інтерактивно-ігрові методи, які класифікуються на основі поділу ігор на дві основні групи – методи, засновані на творчих іграх та методи, основою яких є ігри за правилами.

Контрольно-оцінний компонент, спрямований на виявлення рівня сформованості в учня соціокультурної компетентності, реалізується участю школяра у пропорованих учителем засобах контролю навчальних досягнень школярів, однак за вимоги формування в учнів соціокультурної компетентності, доцільніше було б використовувати з цією метою спостереження вчителя за діяльністю учнів у нестандартних умовах (на тематичних презентаціях, позаурочних заняттях, зустрічах з соціально-педагогічними партнерами тощо).

Результативний компонент у діяльності учня визначається сформованими соціокультурними навичками та компетентностями.

Отже, модель методичного супроводу навчання літературного читання учнів 5 класу шкіл національних меншин презентується через взаємопов'язану діяльність двох суб'єктів навчально-виховного процесу – учителя, що навчає школярів літературного читання, та діяльність учня, що навчається читати літературу українською мовою та розуміти їх соціокультурний зміст.

Це є підставою для *бінарної* (двоблочної) суб'єкт-суб'єктної моделі педагогічного супроводу навчально-пізнавальної діяльності школярів у процесі літературного читання. Один її блок відображає компоненти навчальної діяльності, яку здійснює, вчитель, реалізуючи соціокультурну лінію навчання літературного читання, інший відтворює навчально-пізнавальну діяльність учнів у процесі уроків літературного читання. Моделлю передбачається багатоаспектна взаємодія суб'єктів навчального процесу, яка здійснюється з метою *забезпечення розвитку особистості учня та формування його соціально-культурної компетентності*.

Відтак, модель методичного супроводу реалізації соціокультурної лінії у процесі навчання літературного читання учнів шкіл національних меншин будується на засадах її розуміння як складної цілісної конструкції бінарного характеру.

Отже, аналіз пропонованої моделі доводить, що методику реалізації соціокультурної лінії у навчанні літературного читання учнів 5 класів необхідно розглядати як *цілісне, структурно складне* бінарне утворення. Продуктивність досліджуваного процесу забезпечується через ефективне функціонування таких основних компонентів: мотиваційного, цільового, змістового, процесуально-методичного, контрольного-оцінного та результативного. Беззаперечною умовою реалізації такої методики є добір системи педагогічних методів і прийомів, за допомогою яких буде здійснюватися динамічна мобілізація *всіх* структурних компонентів навчальної діяльності учня і які функціонально спрямовуватимуться на отримання учнем позитивного результату власної навчально-пізнавальної активності щодо пізнання соціокультурних явищ та процесів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На наш погляд подальші наукові розвідки доцільно розгортати у напрямі виявлення ефективних методів та прийомів реалізації кожного компоненту бінарної методики керівництва літературним читанням українською мовою учнів шкіл

національних меншин, добору спеціальних завдань, що реально сприятимуть формуванню соціокультурної компетентності учнів означеної категорії, способів оцінювання навчальних досягнень з літературного читання на компетентнісних основах.

Література:

1. Альбуханова-Славская К. А. Личностный аспект проблемы общения / К. А. Альбуханова-Славская // Проблема общения в психологии. Сборник научных статей ; под ред. Б. Ф. Ломова – М. : Наука, 1981. – С. 218–241.
2. Андрос Є. І. Комунікативний вимір буття як фундаментальне опосередкування колізії сутності та існування / Є. І. Андрос // Людина в есенційних та екзистенційних вимірах. – К. : Наукова думка, 2004. – С. 155–201.
3. Бандура Г. О. Теорія літератури в тезах, дефініціях, таблицях: навчальний довідник / Г. О. Бандура, О. М. Бандура – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
4. Бандура О. М. Українська література 5 клас: Підручник для експериментальних класів / О. М. Бандура, Є. М. Кучеренко. – К.: Радянська школа, 1970. – 240 с.
5. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.

References:

1. Al'buhanova-Slavskaa K. A. Ličnostnyj aspekt problemy obšeniâ / K. A. Al'buhanova-Slavskaa // Problema obšeniâ v psihologii. Sbornik naučnyh statej; pod red. B. F. Lomova – M.: Nauka, 1981. – S. 218–241.
2. Andros Ye. I. Komunikatyvnyy vymir buttya yak fundamental'ne oposeredkuvannya koliziyi sutnosti ta isnuvannya / Ye. I. Andros // Lyudyna v esentsiynykh ta ekzystentsiynykh vymirakh. – K.: Naukova dumka, 2004. – S. 155–201.

3. Bandura H. O. *Teoriya literatury v tezakh, definitsiyakh, tablytsyakh: navchal'nyy dovidnyk* / H. O. Bandura, O. M. Bandura – K.: Shkil'nyy svit, 2008. – 128 s.
4. Bandura O. M. *Ukrayins'ka literatura 5 klas: Pidruchnyk dlya eksperymental'nykh klasiv* / O. M. Bandura, Ye. M. Kucherenko. – K.: Radyans'ka shkola, 1970. – 240 s.
5. Kostyuk H. S. *Navchal'no-vykhovnyy protses i psykhychnyy rozvytok osobystosti* / H. S. Kostyuk. – K.: Rad. shkola, 1989. – 608 s.

УДК 811.111'282

**ІСТОРИЯ ПОХОДЖЕННЯ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ ДІАЛЕКТУ
ЧІКАНО – МЕКСИКО-АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Молоткіна Ю. О.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

В статті аналізується історія походження та характерні риси діалекту Чікано – Мексико-американського варіанту англійської мови. Доведено, що Чікано є самостійним різновидом англійської мови, а не сумішшю іспанської та англійської мов. Він має характерні лише для нього фонологічні та морфологічні риси. Дослідження Мексико-американського варіанту англійської мови є актуальним для мовознавців, адже мексиканська громада є досить численною в США, тому вивчення особливостей цього діалекту сприятиме підвищенню ефективності міжнародної комунікації.

Ключові слова: діалекти англійської мови, етнолект, завоювання Мексики, США, Мексика, Американо-мексиканська війна.

Молоткіна Ю. О. История происхождения и характерные черты диалекта Чикано – Мексикано-американского варианта английского языка /

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Переяслав-Хмельницький

В статті аналізуються історія походження і характерні риси діалекта Чикано – Мексикано-американського варіанта англійського мови. Доведено, що Чикано – це самостійна різновидність англійського мови, а не змішана англійського і іспанського мови. Він має власні, притаманні тільки йому фонетичні і морфологічні особливості. Дослідження Мексикано-американського варіанта англійського мови є актуальним для філологів, так як в США проживає достатньо велика мексиканська громада, тому вивчення особливостей цього діалекта сприятиме підвищенню ефективності міжнародної комунікації.

Ключові слова: діалекти англійського мови, етнолект, завоювання Мексики, США, Мексика, Американсько-мексиканська війна.

Molotkina Y. O. History of formation and peculiarities of Chicano – Mexican-American Vernacular English / Pereislav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda, Ukraine, Pereislav-Khmelnytsky

The article deals with the history of formation and peculiarities of Chicano – Mexican-American Vernacular English. It is proved that Chicano English is distinct English dialect and one should not confuse it with an interaction between Spanish and English used by people who speak both languages or parts of both languages. The research of Mexican-American Vernacular English is very important for philologists because there are many people of Mexican descent in the USA and investigation of their dialect will improve the process of international communication.

Key words: English dialects, ethnic dialect, conquest of Mexico, USA, Mexico, Mexican-American War.

Вступ. Американський варіант англійської мови налічує велику кількість діалектів. Насамперед, це пов'язано з розмірами території держави (9,5 млн

км²) та кількістю населення (325 млн чол. на 2015 р.) [1]. США – мультинаціональна держава з багатою на події історією, які впливали не лише на розвиток країни, а й на її мову. Мовознавці виокремлюють близько 6-и культуральних (Стандартна американська (General American), Афро-американська просторічна англійська (Ебоніка), Аппалачийська англійська, Чікано, Пенсильванська голландізована англійська, Їнґліш (зі впливом їдишу)) та близько 35-и регіональних діалектів США (Бостонська англійська, Північносхідна пенсильванська англійська (район Скрентона, Пенсильванія), діалект долини Гудзона (район Албані, Нью Йорк), діалект штатів Мен і Нью Гемпшир, Філадельфійська англійська, Піттсбургська англійська, діалект Провіденсу, Нью-Йоркський діалект, Ньюоріканська англійська (Newyoricан English, зі впливом іспанської), Вермонтська англійська, Ваварська англійська, Балтиморський діалект, Акцент Смуги Приливів (Tidewater accent), Діалект Підмонта, Вірджінія, Діалект Вірджинської Смуги Приливів (Virginia Tidewater), Внутрішня північноамериканська (Низ півострова Мічиган, північне Огайо й Індіана, Чикаго, частина східного Вісконсину і північ Нью-Йорку), Північноцентральна американська (Міннесота, Північна Дакота, частина Південної Дакоти, Вісконсін, Мічиган і Айова), Юпер (верх півострова Мічиган і сусідні райони), діалект центральних районів США (стрічка від Небраски до Огайо), діалект Сент-Луїсу, Аппалачийська англійська, Прибережна Південносхідна англійська (Чарлстон, Північна Кароліна, Саванна, Джорджія), Каджунська англійська, діалект острова Гаркерс, Південно озаркська англійська, діалект південного нагір'я, Південно-центральна англійська (стрічка від Оклахоми до Пенсильванії), Тампська англійська, Техаська англійська, Їат (Новий Орлеан), Каліфорнійська англійська, Бунтлінг (Бунвілль, Північна Каліфорнія, зі впливом шотландської і ірландської), Гавайська англійська, діалект Юти, Тихоокеанська північно-західна англійська) [2].

Особливе місце серед названих вище діалектів займає Чікано (Chicano) – Мексиканський варіант англійської мови (Mexican-American Vernacular English). Це етнолект Американського варіанту англійської мови, яким спілкуються американці мексиканського походження (також відомі як чікано), які проживають в Південно-Західних Штатах від Техасу до Каліфорнії [3]. Дослідження особливостей цього діалекту є актуальним для мовознавців через те, що мексиканська громада є досить численною в США – близько 34,6 млн чол., що становить 10.9% від всього населення (дані на 2013 р.) [4], тому його вивчення сприятиме підвищенню ефективності міжнародної комунікації, а також через те, що Чікано має багато фонологічних, граматичних та лексичних особливостей.

Аналіз досліджень та публікацій. Останнім часом спостерігається посилений інтерес до вивчення особливостей Мексико-американського варіанту англійської мови, його роль в міжнародній комунікації, а також дослідження його специфічних рис, що знайшли свій вияв у працях Кармен Фоугт, Росалби Путріно, Дона Дучновські.

Мета: дослідити характерні риси Мексико-американського варіанту англійської мови (Чікано) та історію його походження.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як розпочати аналіз характерних рис Мексико-американського варіанту англійської мови, слід пояснити походження та значення терміну «Чікано» (“Chicano”). Як повідомляє Річард Л. Норstrand, в період іспанського та мексиканського панування мешканці південних штатів називали себе «іспанцями» (“Spaniards”) або «мексиканцями» (“Mexicans”) відповідно до їхнього походження. Перша назва з часом зникла, тому більш поширеним став термін «мексиканці». Лише в Каліфорнії (можливо, з причин автономії) використовувалася назва «каліфорнійці» (“Californios”). Америко-Мексиканська війна спричинила дискримінацію щодо осіб мексиканського походження, тому через деякий час було запроваджено менш зневажливий

термін «Латино-американець» (“Latin-American”). В Каліфорнії цей термін трансформувався в «Мексико-американець» маючи на увазі, головним чином, мешканців штату мексиканського походження, а в Аризоні та Колорадо його скоротили до «мексиканець» (“Mexican”) [5].

Термін «Чікано» (“Chicano”) з’явився на початку ХХ ст. та походить від “хисано” (скорочено від “mexicano”). «Чікано» називали мексиканців, які не асимілювалися з американським населенням [5]. Згодом так почали називати діалект, яким спілкуються американці мексиканського походження в Південно-Західних штатах (в основному в таких штатах як Каліфорнія, Аризона та Техас).

Чікано як мовний феномен привернув увагу вчених в 60-х рр. ХХ ст. в зв’язку з початком боротьби Афро-американців за свої права та за повагу до їхньої культурної спадщини [5]. Саме тоді Chicano English почали розглядати в соціолінгвістичному контексті.

Чікано – це діалект англійської мови на формування якого впливали історичні події та національна ідентичність його носіїв. Відтоді як Chicano English привернув увагу дослідників було запропоновано безліч його визначень. Пропонувалися такі визначення як «різновид», «діалект» чи навіть «перехідний етап для мовця в процесі оволодіння англійською мовою [5].

Одне з найбільш загальноприйнятих визначень дав Алан Меткалф. Він визначив Chicano English як «різновид англійської мови, який зазнавав численних впливів з боку іспанської мови і, незважаючи на те, що він має досить низький престиж, Чікано є першою, а часто і єдиною мовою спілкування для тисячі жителів Каліфорнії.» [5].

Джойс Пенфілд та Джейкоб Орнштейн-Галісія характеризують Чікано як «етнічний, прикордонний діалект». Вони розглядають Південний Захід США як соціолінгвістичне середовище, в якому контакт іспанських та англійських варіацій мови відіграв важливу роль у формуванні Chicano English [6].

Серед лінгвістів і досі точаться дискусії стосовно єдиного визначення цього діалекту англійської мови. Адже через очевидний вплив іспанської мови більшість дослідників не вважають його самостійним різновидом, а скоріше сумішшю англійської та іспанської або перехідним етапом для мовців, які ще не досконало освоїли англійську.

Chicano English часто плутають зі Спангліш (Spanglish). Спангліш – збірна назва для цілої групи змішаних мов і діалектів Мексико-американського прикордоння, які об'єднують у собі риси англійської та іспанської мов в найрізноманітніших комбінаціях залежно від близькості до кордону, індивідуальних особливостей мовця тощо [7]. Проте між ними існує суттєва різниця: Спангліш передбачає змішання англійських та іспанських одиниць в мовленні залежно від бажання мовця, в той час в Chicano English це не обов'язково. До того ж, Спангліш не має чіткої структури, на відміну від Chicano English. Чікано – це незалежний різновид англійської мови, який має власні фонологічні та морфологічні властивості, але, безсумнівно, формувався під впливом іспанської мови [5].

Історія походження Чікано, як історія будь-якої мови, є результатом історичних подій. Історія Chicano English – це історія народу Чікано [8].

Діалект Чікано є результатом двох головних релексифікацій, які мали місце в історії Мексики протягом останніх 500 років. Релексифікація – це заміна шару лексики однієї мови шаром лексики іншої мови [9]. Перша хвиля релексифікації відбулася під час завоювання Мексики Іспанією (1519-1547 рр.) Мексиканці спілкувалися Юто-Ацтецькими мовами (індіанська мовна родина). Найпоширенішою з цих мов на території центральної Мексики була мова Науатль (Náhuatl чи Ná-watl). Науатль була корінною мовою ацтеків, а також державною мовою їхньої Імперії. Після того як іспанці зруйнували Імперію Ацтеків розпочався період іспанського панування, тому корінні мексиканці були вимушені вчити мову їхніх завойовників. Але, зрозуміло, що вони оволоділи іспанською в контексті своєї рідної мови. Таким чином, в

результаті взаємодії іспанської та Юто-Ацтецьких мов, сформувалася так звана Мексико-іспанська мова, яка поєднувала в собі іспанську лексику та фонологічні властивості індіанських мов (особливо мови Науатль), а саме просодію та редукцію голосних. Розуміння цього факту є дуже важливим так як він суттєво вплинув на формування Chicano English [8].

Здобувши повну незалежність від Іспанії в 1821 р., Мексика протягом короткого періоду часу мала владу на території сучасних Південних Штатів Америки. Саме на цій території внаслідок Американсько-мексиканської війни (1846-1848 рр.) відбулася друга хвиля релексифікації. Після завершення війни Мексика віддала майже $\frac{1}{2}$ своєї території Сполученим Штатам Америки (США отримали контроль над Техасом, Каліфорнією, Невадою, Ютою, частиною територій Колорадо, Нью-Мексико та Вайомінга). Внаслідок цього на колишніх мексиканських землях зріс контакт між корінним мексиканським населенням та Англо-американцями, це, в свою чергу, спричинило взаємодію двох мов – Мексико-іспанської та Американської англійської. Мексиканці поступово почали оволодівати англійською, але в контексті рідної для них Мексико-іспанської. Їхню мову можна було охарактеризувати як “learner’s English” (так лінгвісти називають мовлення людей, які недосконало володіють англійською мовою та опираються на фонологію та морфологію своєї рідної мови). Тобто вони все ж оволоділи англійською, проте в їхньому мовленні збереглися фонологічні, синтаксичні та лексичні властивості Мексико-Іспанської мови. Так “Mexican learner’s English” стала основою для формування Мексико-американського варіанту англійської мови. Для нащадків корінних мексиканців англійська вже не була чужою мовою завойовників – це вже була їхня рідна мова, проте розмовляли вони на ній з явним іспанським звучанням. Адже діти навчалися мови у своїх батьків, для яких вона була іноземною, відповідно вони з дитинства засвоювали англійську, але з суттєвим іспанським акцентом. І це почало передаватися з покоління в покоління. Таким чином саме нащадки мексиканців, які

проживали в Південних Штатах, сформували Мексико-американський варіант англійської мови [8].

Отже, *Chicano English* є самостійним діалектом англійської мови, який виник внаслідок взаємодії Мексико-іспанської та англійської мов. Його не слід плутати зі *Спангліш* адже він має власні, характерні лише для нього, фонологічні та морфологічні особливості.

Фонологія *Chicano English* суттєво відрізняється від фонології Американського варіанту англійської мови своїми звуками, інтонацією, наголосом та просодією. Відрізняється наскільки сильно, що багато людей сприймають його за іспанський акцент – при тому, що більшість носіїв *Chicano English* не володіють іспанською мовою [8].

Через своє походження Чікано дійсно має багато рис (особливо це стосується його фонологічної системи), які підтверджують вплив Іспанської мови. Наприклад, звук *a* в таких словах як *pasta* чи *saw* звучить більше як іспанське *a*. В кінці таких слів як *going* чи *talking* чи *going* звук *i* вищий ніж в англійській, тому слова звучать як *goween* і *talkeen* [10].

В *Chicano English* збіг приголосних в кінці слова не читається відповідно до правил вимови іспанської мови. Відбувається редукція до одного звуку і слово звучить інакше ніж в Стандартній американській англійській мові. Наприклад, *mind* → *nd* → *n* = *mine* [8]. Інші випадки скорочення кінцевого збігу приголосних показано в таблиці 1 [8].

Таблиця 1.

Редукція кінцевих приголосних в діалекті Чікано

Збіг приголосних	Стандартна американська англійська	Чікано
-ft	left, draft, shaft	lef, draf, shaf
-sk	risk, disk, mask	ris, dis, mas
-sp	crisp, clasp, grasp	cris, clas, gras
-pt	slept, kept, crept	slep, kep, crep

Для Чікано характерна унікальна властивість замінювати звук /sh/ на /ch/ і навпаки (таблиця 2) [8].

Таблиця 2.

Заміна диграфів в діалекті Чікано

		Стандартна американська англійська			Чікано
/ch/	→	teacher watch chop chair	→	/sh/	teasher watsh shop shair
/sh/	→	shake shy shame shop share	→	/ch/	Chake chy chame chop chare

Звук /z/ в Chicano English змінюється на /s/ і навпаки. Наприклад, American English: *When I don't raise my hand the teacher make a fuss*; Chicano English: *When I don't race my hand the teacher make a fuzz*. Те саме відбувається зі звуками /v/ і /f/ - American English: *The hero saved many lives*; Chicano English: *The hero safe many lifes* [8].

Через особливості фонології Чікано багато слів є омонімами в цьому діалекті. Наприклад:

-I та a є омонімами в Chicano English:

a. «*I was happy there too because my friend had I lot of friends and for a homecoming they made I lot of parties*».

b. «*My parents gave me a moral and an education, and I know that doing this a would hurt my parents*» [6].

Thing та *think* також омоніми:

a. «*I thing I would be one of the more unhappy persons . . .*»

b. «*Most of the youth is learning thinks too early . . .*» [6].

Want та *won't*:

a. «*When all the other young men were trying to take her out to dance she didn't won't to because she thought that he just might take out to dance*» [6].

Морфологічні риси діалекту Чікано мають спільні ознаки з іншими діалектами, а особливо з Афро-американським варіантом англійської мови. Це пов'язано з тим, що носії цих двох діалектів в свій час пережили примусову асиміляцію та соціальні утиски [8].

На відміну від Стандартної англійської, в Chicano English при утворенні множини іменників випускається закінчення *-s*, *-es*. Наприклад, *five cents – five cent, kisses ditches – kiss ditch* і т.д. [8].

Згідно правил англійської мови прийменник часу *until* обов'язково вживається з часткою *not*. В Chicano English заперечна частка *not* випускається і вживається лише прийменник *until*. Наприклад: American English: *He won't be home until seven o'clock*; Chicano English: *He'll be home until seven o'clock* [8].

В діалекті Чікано суфікс */-ed/*, за допомогою якого утворюються форми Past Tenses, не вимовляється, так як фонологія Chicano English не допускає збігу приголосних в кінці слова (*cooked – cook, moved – move, kidded – kid*). Наприклад, American English: *Yesterday he started selling newspapers*; Chicano English: *Yesterday he start selling newspapers* [8].

Для Chicano English характерне нехтування дієсловом *to be*. Приклади цього наведені в таблиці 3 [8].

Таблиця 3.

Опущення дієслова зв'язки to be в діалекті Чікано

Стандартна американська англійська	Чікано
And they are too old.	And they... too old.
This is a school.	This... a school.
She is carrying her.	She... carrying her.
He is sleeping with a bear.	He... sleeping with a bear.

В Chicano English часто використовується подвійні заперечення (Double Negations) в реченнях. Згідно правил англійської мови вживання подвійних заперечень є грубою помилкою, проте для Чікано це досить поширене явище. Варто зазначити, що їх використання характерне також для Афро-американського варіанту англійської мови. Крім того, подвійні заперечення використовуються в розмовному стилі, в піснях та в літературі [8].
Наприклад:

«My four years I spend there I did not learn nothing».

«Now that she ain't no more by my side, I still remember her with the love she showed me» [6].

I didn't have no birthday party or nothing.

I don't know no stories.

The little kid don't have no shoes of his own [6].

Також зазнають змін вбудовані питання (Embedded questions). Згідно правил, на відміну від звичайних питань, в Embedded questions зберігається прямий порядок слів, тобто спочатку «хто», а потім «що робить». Наприклад, звичайне питання: *Where is the bank?*, вбудоване питання: *Can you tell me where the bank is?* [11]. В Chicano English у вбудованих питаннях зберігається непрямий порядок слів. Наприклад, American English: *Could you please tell me where the bank is?*, *Can you tell me where Carlos went last night?*; Chicano

English: *Where is the bank could you please tell me? Where did Carlos go last night can you tell me?* [8].

В діалекті Чікано по-особливому вживається слово *barely* (ледь) – воно використовується в значенні «зовсім недавно», як наприклад, в цьому реченні: *These were expensive when they barely came out* (замість *These were expensive at the beginning, when they had just come out.*) Це може бути пов'язано з іспанським прислівником *apenas*, який перекладатися як «ледь» (як і слово *barely*) або як «те, що трапилося нещодавно» [10, с. 249]. Наприклад, American English: *He just came yesterday.*; Chicano English: *He barely came yesterday* [8].

Вживання неозначеного артикля також відрізняється від Стандартної англійської мови. Неозначений артикль *a* вживається і перед іменниками, які починаються з приголосної, і перед іменниками з голосною літерою на початку (*an* в Chicano English не вживається): *a girl, a umbrella* і т.д. [8].

Носії діалекту Чікано часто замінюють прийменники в реченнях. Заміна прийменників показана в таблиці 4 [8].

Таблиця 4.

Заміна прийменників в діалекті Чікано

Стандартна американська англійська	Чікано	Приклади
at	on	He's pointing on a cat on a treetop.
	to	He's smiling to the cat.
	from	He's pointing from the cat.
	in	The person in the highest level of the social pyramid is the pharaoh.
on	to	One day that teacher took her to a trip.
	in	He's putting a towel in his head.
		He write in the paper.

in	to	He's up to heaven.
	of	They took part of the mummi "cation process.
	on	We get out of here on June.
of	in	The pharaohs were basically the kings in Egypt.
out of	off	They got off the car and went inside.
so	for	For she won't feel guilty.

Характерною рисою діалекту Чікано є відсутність частки –s або –es в третій особі однини теперішнього часу (The Present Simple Tense), тобто, дієслово має однакову форму для всіх осіб (таблиця 5):

Таблиця 5.

Третя особа однини The Present Simple Tense в діалекті Чікано

American English	Chicano English
I jump	I jump
you jump	you jump
he jumps	he jump
we jump	we jump
you jump	you jump
they jump	they jump

Висновки. Отже, діалект Чікано є надзвичайно багатограним різновидом Американського варіанту англійської мови. Історія його розвитку є відображенням історії народу Чікано. Доведено, що Чікано є самостійним різновидом англійської мови, а не сумішшю іспанської та англійської мов. Він має характерні лише для нього фонологічні та морфологічні риси. Дослідження Мексико-американського варіанту англійської мови є актуальним для мовознавців адже мексиканська громада є досить численною в США, тому вивчення особливостей цього діалекту сприятиме підвищенню

ефективності міжнародної комунікації. Тому тема даної статті є перспективною та потребує подальшого дослідження.

Література:

1. *Соединенные Штаты Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соединенные_Штаты_Америки.*
2. *Діалекти англійської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://uk.wikipedia.org/wiki/Діалекти_англійської_мови.*
3. *Chicano English [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Chicano_English.*
4. *Mexican American [Електронний ресурс]. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_Americans.*
5. *Putrino R. Identity and code switching in Chicano English [Електронний ресурс] / R. Putrino. – Режим доступа: <http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=351765>.*
6. *Duchnowski D. Chicano English: Language Issues and their Relationship to culture [Електронний ресурс] / D. Duchnowski. // Режим доступа: <http://courses.wcsu.edu/valkommen/dawn.htm>.*
7. *Спангліш [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Спангліш>.*
8. *Bárron C. Teachers guide to support Mexican American Standard English Learners [Електронний ресурс] / C. Bárron, J. S. Román // Режим доступа: http://achieve.lausd.net/cms/lib08/CA01000043/Centricity/Domain/217/MEXICAN_AMERICAN_TEACHER_GUIDE.PDF.*

9. Сидоренко С. Формування піджинів та креолів як соціолінгвістичний процес [Електронний ресурс] / С. Сидоренко, Т. Довбня. Режим доступу: [https://uk.er.nau.edu.ua:8080/bistream/NAU/12785/1/Формування піджинів та креолів як соціолінгвістичний процес.pdf](https://uk.er.nau.edu.ua:8080/bistream/NAU/12785/1/Формування_піджинів_та_креолів_як_соціолінгвістичний_процес.pdf)
10. Fought C. *Talkin' with me Gente (Chicano English)* / C. Fought // *American Voices: How Dialects differ from Coast to Coast*. – Wiley-Blackwell, 2005. – p. 248-252.
11. Вбудовані запитання в англійській мові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opentalk.org.ua/langstory/vbudovani-zapitannya-v-angliiskii-movi>.

References:

1. *Soyedinennyye Shtaty Ameriki* [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Soyedinennyye Shtaty Ameriki](https://uk.wikipedia.org/wiki/Soyedinennyye_Shtaty_Ameriki).
2. *Dialekty anghlijskoi movy* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Dialekty_anghlijskoi_movy.
3. *Chicano English* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Chicano_English.
4. *Mexican American* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://en.wikipedia.org/wiki/Mexican_Americans.
5. Putrino R. *Identity and code switching in Chicano English* [Elektronnyj resurs] / R. Putrino. – Rezhym dostupu: <http://dare.uva.nl/cgi/arno/show.cgi?fid=351765>.
6. Duchnowski D. *Chicano English : Language Issues and their Relationship to culture* [Elektronnyj resurs] / D. Duchnowski. // Rezhym dostupu: <http://courses.wcsu.edu/valkommen/dawn.htm>.

7. *Spanglish* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Spanglish>.
8. *Bárron C. Teachers guide to support Mexican American Standard English Learners* [Elektronnyj resurs] / C. Bárron, J. S. Román // Rezhym dostupu: http://achieve.lausd.net/cms/lib08/CA01000043/Centricity/Domain/217/MEXICAN_AMERICAN_TEACHER_GUIDE.PDF.
9. *Sydorenko S. Formuvannja pidzhyniv ta kreoliv jak sociolingvistychnyj proces* [Elektronnyj resurs] / S. Sydorenko, T. Dovbnja. Rezhym dostupu: https://uk.er.nau.edu.ua:8080/bistream/NAU/12785/1/Formuvannja_pidzhyniv_ta_kreoliv_jak_sociolingvistychnyj_proces.pdf
10. *Fought C. Talkin' with me Gente (Chicano English)* / C. Fought // *American Voices: How Dialects Differ from Coast to Coast*. – Wiley-Blackwell, 2005. – p. 248-252.
11. *Vbudovani zapytannja v anghlijskij movi* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://opentalk.org.ua/langstory/vbudovani-zapitannya-v-angliiskii-movi>.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВОВИХ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

кандидат юридичних наук, Ганьба О. Б.,

доктор педагогічних наук, доцент, Мірошніченко В. І.

5

ГЕНЕЗИС СЛЕДСТВЕННОГО ЭКСПЕРИМЕНТА КАК
СЛЕДСТВЕННОГО (РОЗЫСКНОГО) ДЕЙСТВИЯ

Гусаченко Е. А.

17

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ ЯК ФАКТОР
СПРОМОЖНОСТІ ПОДОЛАТИ КРИЗУ В УКРАЇНІ

кандидат політичних наук, доцент, Димова О. В.

34

РОЗДІЛ ІІ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ
У 2002-2014 РР. ІСТОРІОГРАФІЯ

Березанська І. М.

50

КУЛЬТУРНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ:
СВОБОДА ДУХОВНОГО ВИБОРУ

доктор філософських наук, професор, Чікарькова М. Ю.

64

РОЗДІЛ ІІІ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ПРОРОКА

кандидат психологічних наук, Оксентюк Н. В. 78

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОХАННЯ У ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

Голощук О. О. 92

ІСТОРИЧНИЙ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВЧИЙ РОЗВИТОК ЗВЕНИГОРОДСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ (НА ПРИКЛАДІ СІЛ МОРИНЦІ ТА КИРИЛІВКА)

кандидат мистецтвознавства, Охманюк В. Ф. 103

ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У МАЙСТЕРНІ МОНУМЕНТАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ УАМ (1920–1930-х рр.)

заслужений діяч мистецтв України, професор, Пилипенко І. Я. 116

РОЗДІЛ ІV. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИКІВ ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Бойко Г. І. 125

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЛІНІЇ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ УЧНІВ ШКІЛ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ) доктор педагогічних наук, професор, Кудикіна Н. В.	137
ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ ДІАЛЕКТУ ЧІКАНО – МЕКСИКО-АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Молоткіна Ю. О.	150

**НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ПАРАДИГМА ПІЗНАННЯ: ГУМАНІТАРНІ ПИТАННЯ»
SCIENTIFIC JOURNAL
«PARADIGM OF KNOWLEDGE: HUMANITARIAN ISSUES»**

Підписано до друку 28.03.2016
Формат 60x84/16. Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: paradred@gmail.com

